ధీనీగ్రంథనిలయము. ప్రథమభూషణము.

ఉర్వీసుతోద్వాహము.

"శ్లో॥ విద్యానామ నరస్యరూప మధికం ప్రచ్ఛన్నగుప్తం ధనం।
విద్యాభోగకరీ యశస్సుఖకరీ విద్యాగురూణాం గురుః।
విద్యాబంధుజనో విదేశగమనే విద్యాపరాదేవతా।
విద్యారాజసుపూజ్యతే నహిధనం విద్యావిహీనః పశుః॥"

ఇది

ఇకుర్తి తిరుపతిరాయ విరచితము.

అద్దేపల్లి సత్యనారాయణచేఁ
ప్రకటితము.

కాకినాడ:
స్కేప్ అండ్ కో లో
క. సుబ్బారాయుడు బ్రదర్సువారివలన ముద్రితము

1923.

 [వెల రు 1—0—0.

పండితాభిప్రాయము.

గుడివాడ బోర్డు హైస్కూలు సంస్కృత పండితులును, శ వధానులును, వేదమూర్తులు నగు విద్వాన్ భమిడిపాటి అయ్యా శాస్త్రిగారీ విధముగా దమ యభిప్రాయ మిచ్చియున్నారు.

చం. సరస పదార్థ భావవిక సత్త్వమసార రస ప్రసారిత
స్థిరకవితాను రాగమున జెన్నలరారి, స్వవృత్తి వృత్త భా
సుర పరి వర్తమానమయి సుందర బంధుర రూపదీప్తమై
శరదనురూప సత్కళను జంద్రికయై, విలసిల్లి మించి య
ద్దిర! కలవాణి బాలకవి తిర్పతిరాయని నాటకంబు, స
త్వర గతి దృశ్యమానమయి ధర్మము గైకొని, సత్యవాక్య వి
స్ఫురిత మహానుభూతి, గడు శోభిలి, యున్నది చంద్రసూర్యులై
సురుచిర కీర్తి గాంచుత, వ సుంధర శ్రీ ఘనసార సారమై.

గీ. ఎంత జదివిన, రుచులూర వింతదనరి
నవరస స్ఫూర్తి జెలగి వి నయము నింపు
గాన, గాన మాధురిని, జ గాన వృద్ధి
గనుత యుర్వీసుశో ద్వాహ మనుదినంబు.

ఆంధ్రనాటకములను జదువ నభిలాష కలదేని మాగ్రంథమ డలినుండి నూతనముగా వెలువడనున్న అరిందవిజయమనురహస్యాపర ధ పరిశోధక (డిటెక్టివు) నాటకమునే చదువుడు. ఆంధ్రమున నిట్టి నాటక మింతకుముం దెన్నడును బ్రకటింపబడి యుండలేదు.

స్వల్ప వెలకు మంచి గ్రంథములను బొందదలచితేని మా గ్రంథమండలికి జందాదారులగుటయే కాన నేడే చందాదారులుగండు.

ఆంధ్రప్రబోధినీగ్రంథ నిలయము.

ండవల్లి.

ింగాలపోస్టు,

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్ర పరిబోధినీ నిలయము
ప్రథమ భూషణము

ఉర్వీసుతోద్వాహము.

ఇది

ఇక్కుర్తి తిరుపతిరాయనిచే

రచియింపఁబడి

స్కేప్ అండ్ కంపెనీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడి

అద్దేపల్లి సత్యనారాయణచేఁ

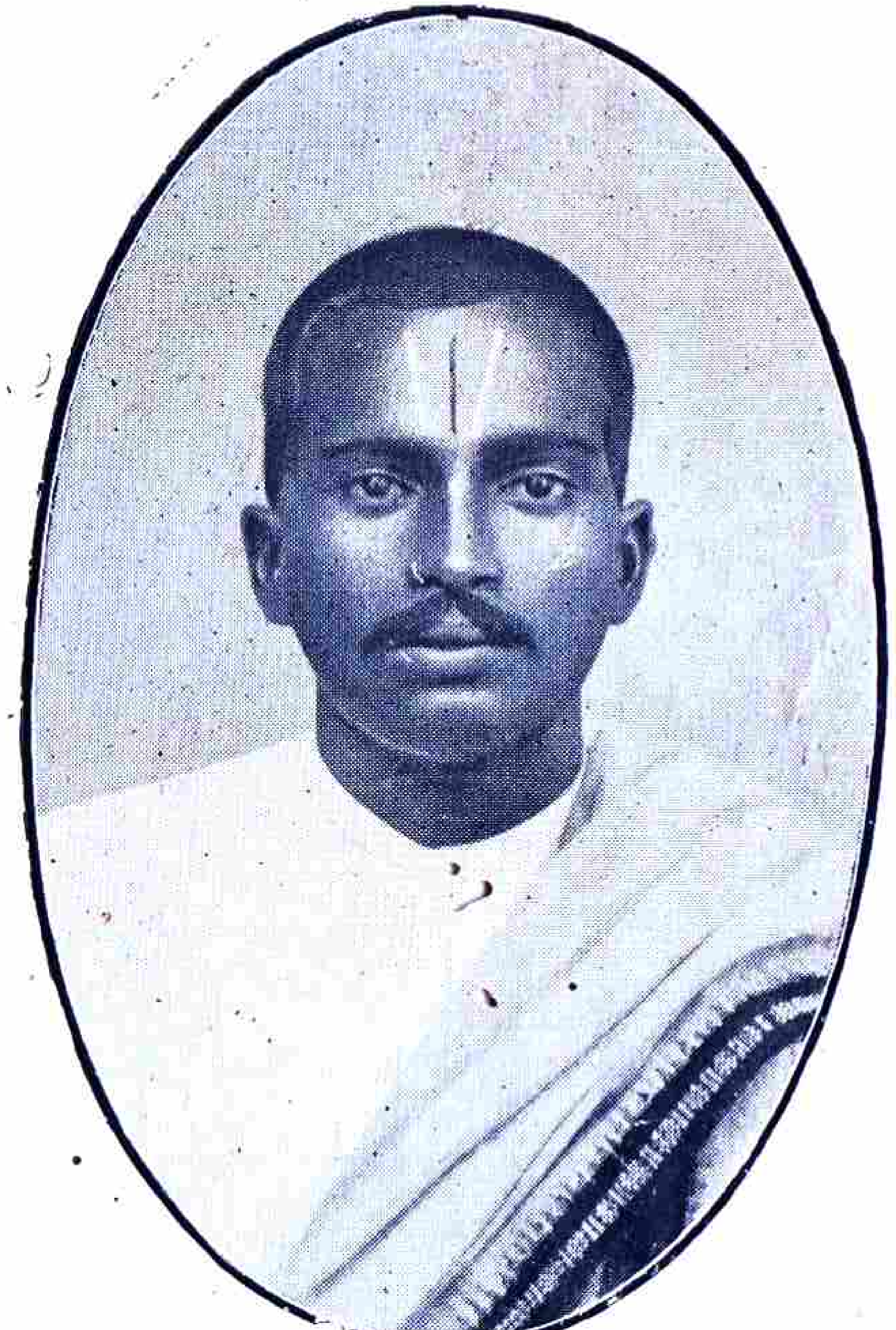
ప్రకటింపఁబడియె.

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు

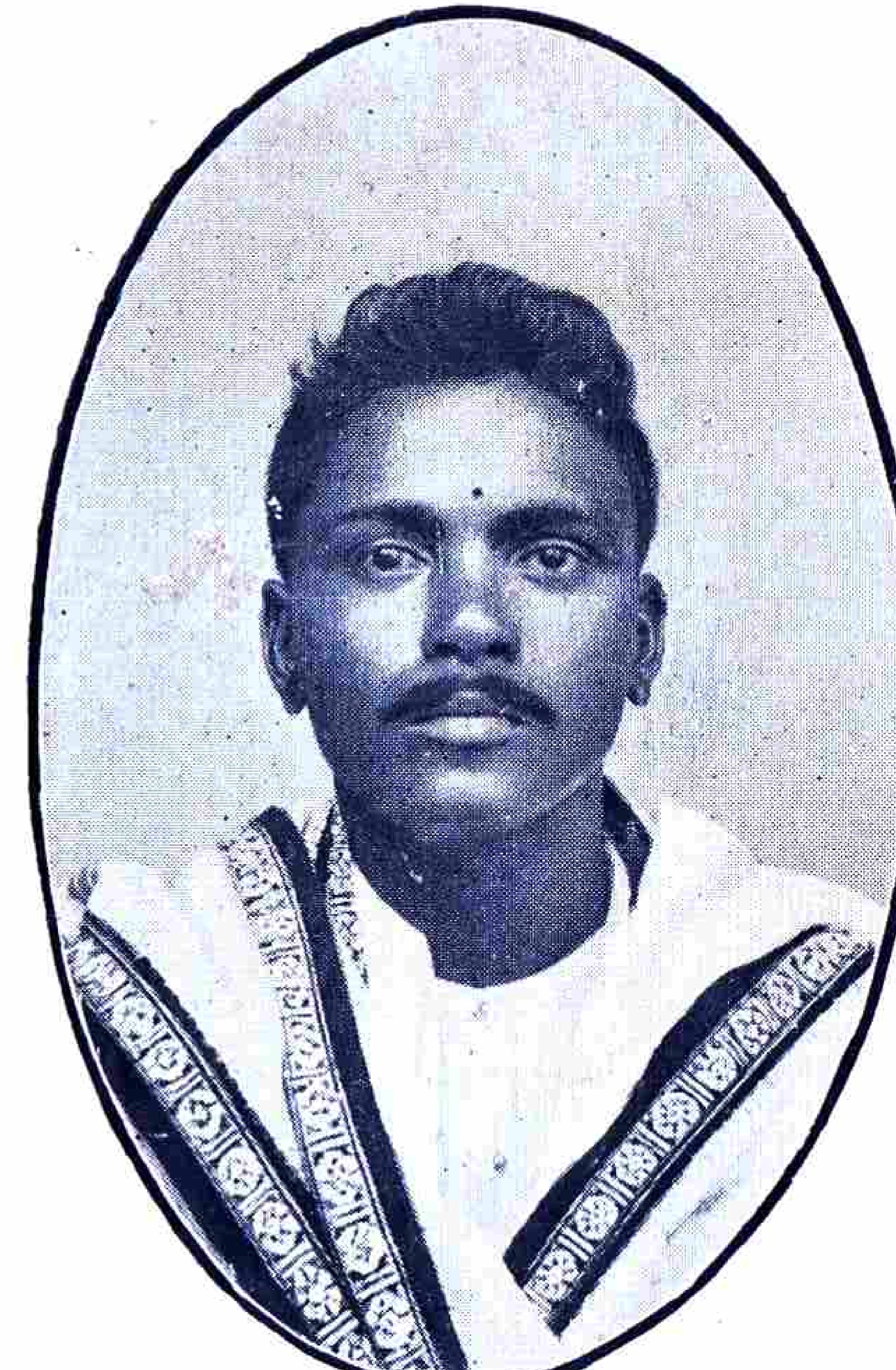
కాకినాడ.

1923.

 [వెల రు 1-0-0.

గ్రంథకర్త.

ప్రకటనకర్త.

అంకితము.

శ్రీమదగణిత గుణగణాలంకృతుండును,

పుణ్యశ్లోకుండును,

శ్రీ సూదాన్వయ దుగ్ధార్ణవోద్దీపిత రాకాసుధాకరుండును,

మూర్తి మహానామాంకితుండును

గీర్తిశేషుండును,

నగు

అస్మత్తాతులునకు

భక్తిపురస్సరముగా. ఈ. నాచే రచియింపఁబడిన

ఉర్వీసుతోద్వాహము

నంకితముగా సమర్పించుచున్నాఁడను.

ఇ॥ తి॥ రా॥

పీఠిక.

సదయ హృదయులగు నో మహాజనులారా!

చిన్న మనవి—

విద్యాంగలక్షణ గ్రంథములే నెక్కువగాఁ బరిశీలింపకున్నను, అస్మద్గురువర్యు లగు బ్రహ్మశ్రీ చిల్లర వేంకటేశ్వర కవిగారి విద్యావర ప్రసాదము వలన నించుక కవితాధోరణిమాత్రము నాకీయల్ప ప్రాయంబుననే సంప్రాప్తమైయుండెను. మండపల్లిగ్రామ వాస్తవ్యులును, మాతృభాషాభిమానులును, మత్ప్రియ మిత్రులును నగు మ॥ రా॥ శ్రీ॥ అద్దేపల్లి సత్యనారాయణగారు శ్రీ మత్సకలోద్భవస్థితిలయకారణభూతుండును, భక్తజన సులభుండును, బరమాత్ముండును, బరమేశ్వరుండు నగు శ్రీమన్నారాయణు లీలావతారంబులలో శ్రీరామావతారముం గూర్చి కౌశికుండు దశరథుని కొలువుకూటంబున కరుదెంచి శ్రీరామలక్ష్మణుల యజ్ఞరక్షణార్థము పంపుఁడని వేడుట మొదలు దైత్యదండనమును, దీక్షారక్షణమును, అహల్యా శాపవిమోచనంబును,హరచాపఖండనంబును, గావించి శ్రీరామచంద్రుఁడుసీతాసతీరత్నమును బరిణయమై యటనుండి మరలి వచ్చునప్పుడు పరశురామునిగర్వభంగంబు గావించి పురప్రవేశమగువరకు నాటకరూపముగా వ్రాయుఁడనియు, నచ్చొత్తించుటకు వలసిన ద్రవ్యసహాయము నే జేతుననియుఁ జెప్పి నన్నీకార్య నిర్వహణమునకుం బురికొల్పుటచే నా యల్పజ్ఞతనైనను విచారింపక నా మిత్రుని పలుకు లంగీకరించి యేతద్రచనా విధానమునకుం గడంగి యత్యల్పకాలములో నియ్యది పరిసమాప్తి నొందించి నా మిత్రుని సఫలీకృత మనోరథునిఁ గావించి తన్మన్ననలకుఁ బాత్రుఁడ నైనందులకే నెంతయు ధన్యుఁడను.

నా మిత్రులు మఱికొందఱు కథాసందర్భమున నచ్చటచ్చటఁ గొన్నిపాటలు వ్రాయుఁడని నన్నుఁ బ్రేరేపించుటచే నేనట్లొనరించి యిం దనుబంధముగాఁ జేర్చి ముద్రించితిని, గావున నో చదువరులారా!

లక్షణగ్రంథములను బాగుగాఁ బరిశీలించి యుండలేదని మొదట నే విన్నవించితిని గదా! నా యీ కొఱంతవలన నిందచ్చటఁ చ్చటబొల్లులేవేనియున్నచోఁ గరుణార్ద్రదృష్టితోఁ బరిశీలించి నాకుఁ దెలియఁజేసిన యెడల మఱొక్క కూర్పునందవి సవరించుకొనెదనని వేఁడుచున్నాఁడను.

మండవిల్లి.
18-3-23.

ఇట్లు,
మీ విధేయుఁడు,
ఇక్కుర్తి తిరుపతిరాయఁడు.

ఈ నాటకమున వచ్చు పాత్రలు.

—। పురుషులు ।—

శ్రీరాముఁడు—కథానాయకుఁడు.

లక్ష్మణుఁడు భరతుఁడు శత్రుఘ్నుడు	శ్రీరాముని తమ్ములు.

దశరథుఁడు—శ్రీరాముని తండ్రి.

జనకుఁడు—కథానాయిక తండ్రి.

దేవేంద్రుఁడు—దేవరాజు.

సుమంతుఁడు—దశరథుని మంత్రి.

వసిష్ఠుఁడు—దశరథుని కులగురువు.

పరశురాముఁడు—భగవదవతారమగు ముని.

విశ్వామిత్రుఁడు గౌతముఁడు	మునులు.

శతానందుఁడు—జనకుని పురోహితుఁడు.

శాయన్నశాస్త్రి అమరావధాని చలమయ్యాచయనులు	బ్రాహ్మణులు.

మారీచుఁడు సుబాహుఁడు	రాక్షసులు.

ఇంకను సందర్భానుసారముగా రాజులు, మునులు, నావికులు, భటులు మున్నగువారు వత్తురు.

—। స్త్రీలు ।—

సీత—కథానాయిక.

కౌసల్య—రాముని తల్లి.

ఊర్మిళ—లక్ష్మణుని భార్య.

మాండవి—భరతుని భార్య.

శ్రుతకీర్తి—శత్రుఘ్నుని భార్య

అహల్య—బ్రాహ్మణి

కుసుమగంధి—కౌసల్య చెలికత్తె.

చారుమతి—జనకుని భార్య.

తాటక—రాక్షసాంగన.

ఓమ్.

ఉర్వీసుతోద్వాహము.

నాంది।

శా. శ్రీమల్లోకచయంబు దానవిధియై - సృష్టించి లక్ష్మీశుఁడై
వ్యామోహంబునఁ బెంచి భీమమునను - ద్యత్ప్రౌఢిమం దుంచి యు
త్యామోదం బెనయం ద్రిమూర్తులకు బా - హ్యాకారుఁడై కాఁగు శ్రీ
రామస్వామి కృపాకటాక్షయుతుఁడై - రక్షించు మిమ్మెప్పుడున్.

[నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి]

సూ—ఆహా! నేఁడు కనులపండువుగా నిమ్మహాసభికుల సందర్శించి హర్షించు భాగ్యమునకుఁ దోడుగా నీ మలయమారుత మెంత మనోహరముగా వీచుచున్నది! ఓహో! ఇది వసంతర్తువు కాఁబోలు. వహ్వా! జీవకోటికీ ఋతు వెంతయు మహోపకారి గదా!

సీ. క్రొమ్మామిడి చిగురుల - నిమ్ముగా భక్షించు
కోయిలతతికి ము - క్కువపుబంట
మితిలేనిమశక సం - తతితోడ బాధితం
బగుపశుతతికిన - య్యంపుస్వర్గ
మందమాకుసుమాళి - యందుమాధుర్యంబు
గ్రోలు తేంట్లకుసొంపుఁ - గూర్చువిందు

సుగుణసంపత్తిచే । నెగడు యోగీశ్వర
శ్రేణికెంతయుఁబోల్ది । సేయు వెలుఁగు

తే. గీ. అరయసాయంతసపువేళ । సిరులుగలిగి
యఁలరుజనులకు నసివారు । సలుపఁదగిన
సద్విశాలము నాఁగనీ । జగతిసంత
సంబుగూర్చెదు నెపుడు వ । సంతమహహా.

భళిరా ! ఈయానందమునకుఁ దగినట్లఘవినాశనకరంబును సర్వజన మనోల్లాసకరంబునునగు గాథ నెద్దియేని ఖేలన మొనరింపుఁడని ప్రాజ్ఞులైన యీ ప్రేక్షకులచే నాజ్ఞాపింపఁబడి యుంటినిగదా ! వీరి మనంబుల నెద్దానిచే రంజింపఁజేయఁగలను. (ఆలోచించుచుండును)

[నటుఁడు ప్రవేశించును]

న—బావా ! ఎద్దియో దీర్ఘాలోచనము సేయుచుంటివి ?

సూ—మిత్రమా ! నీవు సమయమునకు విచ్చేయుట భగవత్సంకల్పముగా నున్నది.

న—అట్టివిషయ మెద్దానిని గుఱించి ?

సూ—రసిక శిఖామణులైన యీసభాసదులచే ముముక్షుజనానంద కరమగు నొక నాటకమును బ్రదర్శింపుఁడని యాజ్ఞాపింపఁబడి యుంటచేత నద్దానిని గుఱించి విచారించుచుంటిని.

న—బావా ! ప్రాజ్ఞుఁడవయ్యును బామరునిరీతి విచారింతు వేటికి ? ప్రదర్శనమునకు భక్తిరసప్రధాన నాటకము లేకలవయ్యా నా? ఇటువినుము.

సీ. ఏలోకపాదర । జోలేశమునసహ
ల్యాదేవి శాపకా । యమునుబాసె
నేదేవునిర్మల । పాదాంబువులుగోరి
హనుమద్విభీషణుల్ । ఘనతఁగనిరి

యేమహాత్మునిదివ్య | నామంబు స్మరియించి
ప్రహ్లాదనారదుల్ | పరముఁగనిరి
యేయద్వితీయు స | హాయంబునం జేసి
గాధితనూజుండు | క్రతువొనర్చె

తే. గీ. నేపరంధాము గుణధాము | నెంచిమునులు
ఘోరభవవార్ధినీదంగఁ | గోరుచుందు
రట్టిరఘురాముకథవినా | యన్యమైన
కథలబుధజనవర్గంబు | గనునెతనివి.

సూ—ఔనౌను ! నేనింతదనుక మఱచితి. నవీనముగా బాలకవి "యుర్వీసుతోద్వాహ" మనుపేరితోఁ రామాయణమునందలి బాలకాండాంతర్గత కథను నాటకరూపమున రచియించి యుండె నయ్యది ప్రదర్శనానుకూలముగా నుండునని తోఁచెడిని.

న—బావగారూ ! చెప్పరైతిరి ? ఇంతదనుక నుర్వీసుతోద్వాహమను పేరు విననైతిని. దానిని రచించిన బాలకవి యెవరు ?

సూ—ఎఱుఁగవా ? అటులైనఁ జెప్పెద నాకర్ణింపుము.

సీ. మితిలేని పతిసేవ | నతిశయిల్లెడు సాధ్వి
బుచ్చమ్మతల్లఁపనే | పురుషుజనని
సంతతహరిపాద | జలజసేవారతుం
డంకమ్మయెవ్వాని | కనుఁగుదండ్రి
చిల్లరాన్వయదుగ్ధ | సింధుసోముఁడు వేంక
టేశ్వరకవివరుం | డే నిగురుఁడు
నిరతసత్యస్ఫూర్తి | నెగడుసూదామూర్తి
మహనీయుఁడెవ్వాని | మాతులుండు

తే. గీ. విమలవిజ్ఞానమయుమయి వెలయుచుండు
నట్టియిక్కుర్తిసద్వంశ మందుఁబొడమి
నియతిగురువులనాజ్ఞచే నెగడు నెవ్వఁ
డట్టితిరుపతిరాయఁడి య్యదిరచించె.

న—అటులనా ! యతఁడు నిన్న మొన్నటివాఁడుగదా ! అప్పుడే నాటకరచనాసమర్థుఁడయ్యెనా ?

సూ—నీయట్టివాఁడట్లు తలంచుటచూడఁ గూపస్థమండూకమువలె నుంటివని తలంచెదను. బాలురకిప్పుడు సులభముగా విద్యఁ గఱపు పండితశిఖామణులు తోఁనఁ జూపుచుండ నీక నీగ్రంథకర్తవంటివారికిఁ దఱుఁగేమి ? అట్టితఁడె సకలసద్గుణ గణవిరాజితులును, సర్వజనశ్రేయోభిలాషులును, విద్యార్థిజనమందారులును, సన్నుతశీలురును, విద్యాసముద్రులును, అష్టావధాన శతావధాన సమర్థులును, విచిత్రపురూరవ, ప్రహ్లాద, శ్రీకృష్ణవిజయ, హరిశ్చంద్ర, పృధ్వీరాజ విజృంభణ, శ్రీరామజనన, కుశలవాభ్యుదయ, భరతాభ్యుదయ, సారంగధరోత్తర గ్రహణాది వివిధగ్రంథకర్తలునునగు బ్రహ్మశ్రీ, చిల్లర వేంకటేశ్వర కవిగారు మనగ్రంథకర్తకాజ్ఞలైయుండ నిట్టిరచనయున నెంత ?

న—ఐననది విబుధజన సమ్మతమగునా ?

సూ—కాదు ! కాదు ! అట్లునేనే చెప్ప సాహసించితిని; కాని గ్రంథకర్త యిట్లు మనవిసేయుమనియెను.

న—ఎవరికి ?

సూ—సుధీలోకమునకు.

న—ఏమని ?

సూ—ఇట్లు.

తే. గీ. తప్పు లేనట్టివారలు ధరణియందు
నెందునను లేరు కావున నిందు నెచట
నెరసు లున్నను వీక్షించి నిపుణమతిని
దెలియఁ జేయంగ వేఁడెదఁ దెలుపరయ్య!

ఇంకఁ బామరు లన్ననో.

తే. గీ. శ్రేష్ఠమానీటితో నిండి చెఱువు లుండఁ
గలఁపుచే మాఁగు బురద గుంటలను వెదకు
పందుల విధాన నొప్పుల వదలి తప్పు
లనుగ్రహింతు రయ్యది నైజ మనిశ లంతు.

అట్టివారి నిందుఁ జేర్కొన నేల? కాలహరణమగుచున్నది. శీఘ్రముగాఁ బాత్రలను సిద్ధపఱతము పద.

స—మంచిది.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రస్తావన.

ఉర్వీసుతోద్వాహము.

ప్రథమాంకము.

1 రంగము:—అయోధ్య—సభాస్థానము.

(దశరథుఁడు, సుమంతుఁడు, వసిష్ఠుఁడు ప్రవేశింతురు.)

ద—మంత్రీ! సుమంతా! మదీయరాష్ట్రమునందే కొఱంతయు లేక

చం. జనులునిరంతరంబుహారి సచ్చరణంబులఁ బూజసేతురే?
తనువులు బుద్బుదంబులని ధర్మపథంబున సంచరింతురే?
యనయము నెవ్వచేవనరు నర్థులఁ బ్రేముడి గారవింతురే?
వినయము సత్యముంగలిగి విశ్రుతకీర్తిగడించు చుందురే?

మఱియుఁ జాతుర్వర్ణంబులవారును స్వకులోచితధర్మంబును విడనాడక శమదమాది సద్గుణములు గలిగి నిరంతరధర్మవర్తనులై మనుచున్న వారలేకదా!

సు—(1) దేవా! ధర్మతత్పరుండవగు నీవు ప్రజాపరిపాలనమునకు బద్ధకంకణుఁడవైనది మొదలు జనులారోగ్యవంతులై సత్యసంధులై ధర్మవర్తనులై శాంతిపరులై శ్రీయుతులై దైవభక్తిపరులై చెన్నొందుచుండిరి.

ద—అమాత్యా! సరియే. యీసంగతియటుండనిమ్ము. మత్కుమారులు ధనుర్విద్యాభ్యసనమందుత్తీర్ణులైరని నిన్న నెవరివలననో వినియుంటిని. వారిసంగతి నేమైనవిచారించు చుంటివా?

సు—ప్రభూ! విచారింపకుండుటేమి? ప్రతిదివసము నొకగడియకా లమైనను భవదాత్మజుల ధనుర్విద్యా కౌశలంబుపలక్షించి యానందించుచుందును.

ద—అటులనా? సరియే వారల విద్యాసంపద నీకేమైనవచ్చినదా?

సు—దేవా! నచ్చుటేమి! ధనుర్విద్యయందు మీకుమారుల పాండితీ గరిమ మత్యద్భుతము! నద్వితీయము!

తే. గీ. ధనువుకరమునఁ దాల్చుట ◌ యును శరంబు
వింటసంధించుటయును, వే ◌ వేయుటయును
నారిలాగుట, కూర్చుట ◌ బీరమొప్ప
విల్లువంచుటత్రుంచుట ◌ వేడ్కగాదె?

ఇంతయేల? వారి ధనుర్విద్యా ప్రదర్శనమింతయని నుతింపఁ దొడంగి చుటకా సహస్రాననములుగల యాదిశేషునికైన నలవికాదు.

ద—ఏమినాభాగ్యము! అంతధనుర్వేద పారంగతులైరా! ఇకనా కేమికొదువ? ఆహా లోకంబునఁ దనయులఁ గన్నవారలేకదా ధన్యులు.

సు—స్వామీ! ఒకతనయులందేకాదు. మీరుసమస్తైశ్వర్యంబుల స మంబుగాఁ గ్రాలుచుంటిరి ఏమన.

మ. ధనమాక్రొల్ల, యమాత్యులాతలచు మేల్ ◌ దాసీజనంబుండె, సం
దనులాచాలును, బంధువుల్ గలరికన్ ◌ ధాన్యంబుసంపూర్తి, వా
హానముల్ పెక్కులు, మిత్రులకుయు, మహా ◌ యన్నింటధన్యుండవో
జననాథాగ్రణి! యెరికైననిటుల ◌ ప్టైశ్వర్యముల్ గల్గునే?

భద్రుఁడు—(ప్రవేశించి) అయ్యా! ద్వారముకడ విశ్వామిత్ర మహర్షి మిమ్ము దర్శింప వేచియున్నాఁడు.

ద—భద్రా! వారినవశ్యముగా లోనికిం దోడుకొనిరమ్ము.

భ—చిత్తము (నిష్క్రమించి మరలఁ గాధిసునితోఁ బ్రవేశించును)

ద-సు—మహానిచంద్రమా ! నమస్కారములు.

వి—ఆయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధిరస్తు. పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిరస్తు.

ద—తమరీ పీఠ మలంకరింపుఁడు

వి—మంచిది (కూర్చుండును)

ద—

కం. దేవర పాదము పెట్టుటఁ
బావనమయ్యెను గృహంబు భద్రంబొదవెఁ
దేవర దయార్ద్ర దృక్కుల
భావంబున శంక లెల్లఁ బాసె మహాత్మా !

మహాత్మా! ఘోరారణ్యంబునందలి మీయాశ్రమంబునఁ గ్రూరమృగ భయంబు లేక నిరపాయంబుగాఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచుంటిరిగదా ?

వి—వితతగాంభీర్య ధైర్య స్థైర్య ధురంధరుఁడవును, నవక్రపరాక్రమ విజృంభిత యశోవిశాలుండవును నగు నీవు రాజ్యమేలుచుండ మా బోఁటి మునుల కేకొఱంతయు నేల కలుగును.

ద—అదియు మీ యాశీర్వచన ప్రభావమే. స్వామీ తమ రూరక విచ్చేయరు. కారణ మెఱింగింతురా ?

వి—సత్యవాక్పరిపాలనాధురంధరా ! దశరథ భూమీశ్వరా ! నేనొక స్వల్పకార్యము కలిగియే వచ్చితిని.

ద—స్వామీ ! అదేదియో సెలవిండు.

వి—సెలవిచ్చుట కేమున్నది. బహుస్వల్పము.

ద—దేవా ! యెంత కార్యమైన నేమి. బయల్పఱుపుఁడు.

వి—"తప్పక యొసంగెద" నన్నఁ జెప్పెదను లేకున్న సార్థకమేమి ?

ద—(స్వగతము) ఏమిది యీమహాని యింతకపటముగా మాటలాడుచున్నాఁడు ? కారణమేమైయుండును ? ఇచ్చెదననిఁ జెప్పెదననుచున్నాఁడు రాజ్యమేమైన నిమ్మనునా ? చిరకాలము రాజ

భోగము లనుభవించి రుచింపమిఁ జదదకుద్యమించి సర్వసంగ పరిత్యాగివై యెక్కడనో ఘోరారణ్యంబుల ముక్కుమూసి కొని తపమాచరించు కొనుచున్న వానికీరాజ్యకాంక్ష యేల కలుగును ? అందునను బహుస్వల్పమనుచున్నాఁడే. పోనీ యేది యైన నేమి. (ప్రకాశముగా) స్వామీ! నావలన నగునదియు ధర్మవిరుద్ధంబు గానిదియు నైన నిచ్చెద.

వి—లేదు. లేదు. ధర్మవిరుద్ధమేమియు లేదు. నీవలన నగునదియే.

ద—అట్లైనఁ దప్పక యొసంగెద సెలవిండు.

వి—పలికి బొంకవుకదా !

ద—దివాకరతుషాకరులు తమతమ మార్గంబులఁ దప్పినను దప్పను.

వి—అట్లైన నోరాజేంద్రా ! (2)

మ. ఘనదీక్షన్ సవనంబొకండు సలుపం గాఁదొచె రక్తంచరుల్
విసువీధిన్ బలలంబు నెత్తురులు నిర్భీతిన్ వెసంజల్లుచున్
దనముస్ విఘ్నమొనర్చుచుండిరి ధరిత్రీనాథ ! యద్దానిఁగా
వను శ్రీరాముని లక్ష్మణుంబనుపుమా వైళంబహర్షంబునన్.

ద—(విచారగ్రస్తుఁడై) అయ్యయ్యో ! రామలక్ష్మణులా రాక్షసుల ను నిర్జించి యజ్ఞరక్షణము సేయునది ? ఎంతమాట !

కం. రాముఁడు బాలుఁడుగద ! సం
గ్రామంబెటు సల్పిగెల్చు రాత్రించరులన్
నీమం బెటు కొనసాగెడి
నోమునివర ! హాస్యమిట్లు లొనరుపనగునే ?

దేవా ! యేటికిట్లు పరిహాసమాడెదరు ? తమ కవసరమగు కార్యమేది యో కోరుఁడు.

వి—(కొంచెము కోపముతో) ఏమీ ! నేను నీతో ననవసర పరిహాసమాడుచుంటినా ? చాలుఁజాలు. నీ కుయుక్తులీ కుశికనంద నునికడఁ జెల్లుననుకొంటివా యేమి ?

ద—(దీనవదనుఁడై) తండ్రీ! కన్నులువిప్పని పసికూనల నిట్లు కయ్యమునకుఁ బంపుమని కోరఁదగునా? ఇంక నేమైనఁ గోరుఁడు. (3)

వి—అదిగో! మొదట నేనన్నంత యైనది. రాజా! ఎక్కడనో ముక్కుమూసికొని తపంబు సలుపుకొనుచుండు మాకింకేమి కావలసియుండును? క్రూరరాక్షసబాధ లనుభవింపలేక యిప్పటికీపని యవసరమై వచ్చితిని. కాదనుము నాదారిని బోయెదను.

ద—(గద్గదకంఠుఁడై) ఓ మునిచూడామణీ!

చం. అలఘుతపోనిధాన మహి । మాతిశయంబునఁ గ్రాలుచుండుని
శ్చలతర పుణ్యమూర్తివి ప్ర । జాపతిసృష్టికి మాఱుసల్పి చే
తలఁ బరాత్మ భూయని స । దాదివిజుల్ గొనియాడ ఖ్యాతిచే
వెలుఁగు మనోజ్ఞమూర్తి విటు । వేఁడగఁ బాడియె సంయమీశ్వరా!

మఱియును,

ఉ. పిన్నలఁ బెద్దలం దెలిసి । పేర్మిఁ జరించెడి యూహ లేదు పో
మ్మన్న నెదిర్చియాడ దద్రిధి । మంబునుజాఁడు వారలింతకున్
ముందెపుడేని నాయసుర । మూర్ఖులఁ గాంచియె యుండలేదు కే
తెన్నన శాత్రవాలిని వ । ధింతురు నా పసివ పలక్కటా!

స్వామీ!

తే. గీ. సర్వసైన్యయుతముగ న । చ్చటికివచ్చి
యజ్ఞనాశకులైన యా । యసురపాళి
నెల్లఁ జీల్చి చెండాడెద । విల్లుపట్టి
కల్లగాదాజ్ఞయిడు ముని । వల్లభుండ!

వి—(నవ్వుచు) ఓయివెఱ్ఱిరాజా! నీవా వారలతోఁ బోరాడునది! వారి బలపరాక్రమంబు లిదివఱ కెన్నఁడును విని కని యెఱుంగవు కాఁబోలు. చెప్పెద నాకర్ణింపుము.

మ. అవనీనాయక ! రక్కసుల్ విపుల గర్వాటోప బాహాబలుల్ ?
దివిజాధీశుని చీరికింగొనక యా దేవాలి బాధింతురై
తవసంగ్రామమునందు ధూర్వహులు చే తంగాదయా నీకు నా
హవమందుం వడివారలం జెనక బాహాటోపశక్త్యున్నతిన్

సు—స్వామీ ! మహారాజుగారివలనఁగాని యీదుర్ఘటకార్య మీబాలురచేత నెట్లునిర్వహింపఁ బడును ?

వి—ఔనో ! కాదో ! నీకీవిమర్శ మేటికి ? నిన్నెవ్వరిచ్చుటఁగోరిరి ?

సు—(స్వగతము) అబ్బో ! ఈచిన్నమాటకే యింతగా మండిపడుచున్నాఁడే ! సమానముగా వాదమునకుఁ గడంగిన యెడల నీకనఁబడునందఱయు భస్మముసేయుటులున్నది. కాని యేదియెట్లైన నాకేటికి ?

ద—(భయముతో) దేవా ! క్రతుహంతల నామములెఱింగినచో సెలవిత్తురా ?

వి—రాజా ! యెఱింగితు వినుము.

మ. వినులంకాధిపు ప్రాణబంధువులు దోర్వీర్యప్రతాపోదయుల్
సునయాపేతులు మేటిశౌర్యధురులున్ సుందోపసుందాత్మజుల్
ఘనమారీచ సుబాహులన్న వినవో కయ్యంబుగావింపవో ?
చనవో ? వారలఁగెల్వలేకయని లో క్ష్మాధీశ యోజింపవో ?

ద—(దుఃఖముతో స్వగతము) అయ్యయ్యో ! కొంపమునిగినదే. యింకేమిచేతును ? ఏది తెఱవు ? ఇఁక నూరకున్నఁ బ్రయోజనము లేదు. కాళ్ల వ్రేళ్లఁబడి బ్రతిమాలుకొనియెద. (ప్రకాశముగా) దేవా ! విల్లుపూనుటయు, నారిఁ గూర్చుటయు, లాగుటయు, బాణముసంధించుటయు, విడుచుటయు నెట్టిదో యెఱుఁగని చిఱుతలఁ గయ్యమునకంపుట మేరకాదు. కావున నావిషయమును మఱచి యీసేవకునిఁ జరితార్థునిఁ జేయుము—

వి—(మిక్కిలికోపముతో) ఛీ. ఛీ. నిరంతరానృతవాచాటా!

చం. వినయముతో నెసంగెదను । వేఁడుమటంచును నాసపెట్టి దు
ర్వినయముఁ జూపెదేర! యవి । వేరుఁడ! తుచ్ఛుఁడ క్షీరసాగరం
బున విషముప్పతిల్లినటు । పుట్టితెముత్కులమెల్లఁగాల్పసీ
జనవరుఁడన్నదోసముభ్ర । శంబగునిన్నను వాఁడునింద్యుఁడో.

ఛీ.ఛీ. దివాకరాన్వయ సంభూతులిదివఱకెన్నఁడైన నిట్టి యవాచ్యంబులాడియుండిరా? కులపాంసనా! నీకొక్కనికే కాక క్షత్రియకులంబునకంతకును గళంకము తెచ్చితివిరా మూఢా! మదన్వయసంభూతుఁడవై కులగౌరవమైనను పాటింపక, మత్తపశ్శక్తినైనను గణింపక యబద్ధములకు లోనైతివటరా?

ద—(వణఁకుచు స్వగతము) అయ్యో! మునికంతకంతకుఁ గోపము హెచ్చుచున్నది! ఇఁకనొప్పుకొనకతప్పదు. దైవమా! యెంత చేసితివి! ఆలసించినమునిశపించునేమో (ప్ర) గురువరేణ్యా! సేవకుని కావైరులఁ బాఱఁదోలఁగల సామర్థ్యములేదా?

వి—లేదులేదు. వేయేటికి?

తే. గీ. ధరణిభారంబు దీర్పను । ద్భవమునొంది
వరలుశ్రీరామునకుఁగాక । యరులఁగూల్ప
నన్యులకువశంబగునె? యో । యధిప! యతఁడు
కుఱ్ఱఁడనినీమనంబునఁ । గుందవలదు.

కావున మత్కృతక్రతు రక్షణార్థము రఘువంశ జలధి సోముండగు రాముని నవశ్యము సంశయింపక పంపుము. దాన నెల్లరకు శ్రేయంబగును.

ద—(కరములుమోడ్చి) స్వామీ! భవదాజ్ఞనతిక్రమింపఁ జాలను; గాని లేక లేక యనేక కష్టంబులంబడి తుట్టతుదకు దైవానుగ్రహంబున నీ కుమార చతుష్టయముంబడసితిని అందుఁగందువ

లగుటచే భీకరాకారులగు రాత్రించరులతోఁ గయ్యమునకుం
బొండన నోరురాదయ్యె. (విశ్వామిత్రునితో) అయినను భూత
భవిష్య ద్వర్తమాన కథావిదులరగు మీరు చేయూఁతగా
నున్న వారలకేదోసంగులును బొసంగనేరవనెడు నమ్మకంబు
నఁ బంపుచుంటిని. గావున సమస్త భారము మీయదియే.

వి—(సంతోషముతో) రాజా!

చం. కడుపునఁగంటి వీవుమటి కన్నులఁగంటిని నేనటంచునీ
బుడుతలసేమ మారయును బొంకుటకాదిది యెల్లకాలముఁ
దడయఁగనేల నీమదిని ధైర్యమునూని కుమారులంబదం
పడివెనువెంటఁ బంపుము శుభంబగు మీకునుమాకు వారికిన్.

ద—సేవకా!

భ—దేవా! ముదలయేమి?

ద—నీవుపోయి రామలక్ష్మణులను సర్వాలంకార భూషితులఁగా నొ
సరించి శరశరాసన యుక్తులుగా నతిశీఘ్రింబునఁ దోడ్కొ
నిరమ్ము.

భ—చిత్తము (నిష్క్రమించును)

వి—రాజా! నీకొక్క పరమ రహస్యంబెఱిఁగింతు నయ్యది యెరికిని
దెలియనీకు మదేమన! (4)

మ. దురితాచారులు దుర్మదాంధులు మహాద్రోహుల్ కృపావర్జితుల్
నరహంతల్ రజనీచరుల్ సురలనన్యాయంబుగాఁ బట్టి దు
ర్భరకష్టంబులు పెట్టుచుండఁగని శ్రీవైకుంఠుఁడేయిట్టులీ
ధరణిన్నిను జనించె నందనుఁడుగా ధర్మంబు రక్షింపఁగన్.

ద—మహాభాగ్యము.

[రామలక్ష్మణులు ప్రవేశింతురు]

రా—, ల— } జనకా! నమస్కారములు—మహాత్ముల కభివాదములు.

ద—దీర్ఘాయురస్తు (దగ్గఱకుఁ దీసికొనును)

ల—నాయనా ! వీరెవరు ?

ద—బిడ్డా ! లక్ష్మణా ! ఈయన విశ్వామిత్రమహర్షి.

ల—పెద్దన్నయ్యను నన్నును బిలువనంపితి రేటికి ?

ద—నాయనలారా ! మీరీ మునికుంజరుని వెంట నరుగవలయును.

రా—చిత్తమట్లే ! యేటికి ?

ద—ఇమ్మహాముని జన్నమొకటి చేయుచుండ రక్కసులు విఘ్నమొ నర్చుచుండిరఁట. తత్క్రతు రక్షణము సేయుఁడు.

రా—తండ్రీ ! సెలవిమ్ము. మేమిప్పుడేపోయి యామ్రిక్కడి రక్కసులనుక్కడంచి వత్తుము.

ద—తండ్రులారా !

తే. గీ. దైత్యులాకామరూపులు ♦ దద్ధతులుమీర
లోకుకర్ములనెల్లఁ జీ ♦ కాకుపఱచి
యేచివధియించి జయముగ్రొ ♦ హించిమఱలి
వచ్చుటెట్టులోయని మది ♦ వనరుచుండె.

రా—తండ్రీ ! మీయాజ్ఞయే యనుశిష్టము; కాని

ఉ. చించమె ఘోరయుద్ధమునఁ ♦ జిందఱవందఱఁ జేసి మేనులం
దుంచమె మత్కృపాణముల ♦ దుర్మతులన్ రజనీచరాలిఁ గ్రొ
క్కించమె నోటరక్తముల ♦ నేరులుగా ధరఁ బాఱునట్లు శో
ధించమె యెందుదాఁగినఁ ♦ దింపదినీకిలఁగీర్తిఁదేమొకో.

ల—నాయనా (5)

తే. గీ. మత్తులౌనిశాచరులకు ♦ ర్మదముఁబాప
నన్నశ్రమపడనేటికి ♦ నాజ్ఞనొసఁగు
డొక్కనిముసంబులోనె యా ♦ రక్కసుల వ
ధించి క్రతురక్షణంబుగా ♦ వించివత్తు.

దశ—(లక్ష్మణుని ముద్దుకొని) తండ్రీ ! నీవంతటివాఁడవె యగుదువు. కన్న తండ్రులారా !

ఉ. జ్ఞాతియు నా ప్రబంధువును । జ్ఞానియు మానియు నైనయట్టి యీ
తాతను వెంబడించి చని । ధన్యత నెయ్యది మీకనుజ్ఞ తా
నాతఁడు చిత్తఁడై యొసఁగు । నయ్యది శ్రద్ధగ నాచరించి వి
ఖ్యాతినిరంతు శ్రేయము సు । ఖంబును గల్గెడుఁగాత మీకిలన్.

వి—రాజా ! ఇంక మేమరిగెదము.

ద—చిత్తము.

రా—, ల—} తండ్రీ ! పోయి వచ్చెదము.

ద—కుమారులారా ! జయమగుఁగాత. పోయిరండు. (6)

[విశ్వామిత్ర రామలక్ష్మణులు నిష్క్రమింతురు]

ద—అమాత్యా ! మునివరున కెదురాడలేక చిఱుతప్రాయంబున నెప్పు మత్కుమారులఁ బూర్వగీర్వాణులతోఁ బోరాటమునకంపితి వారెట్లు నిర్వహించి వత్తురో కదా ! (7)

సు—దేవా ! గాధేయుఁడన్న సామాన్యుఁడుగాఁడు. నీ కుమారులకే కీడును రానీయఁడు. ఏలయనఁ గేవలము మహత్తరమైన తన తపశ్శక్తిని వ్యయపఱుపఁ జాలక యీ మిషను బన్నెనని తోఁచెడిని. గనుక మీరు దీనికిఁ గుందవలదు.

దశ—మంత్రీ ! ప్రతిజీవికిని బద్మభవుఁడెప్పటి కెయ్యది జరుగునట్లు లలాటమందుఁ బొందుపఱచి యుండెనో యప్పటికయ్యది కీడు గాని మేలుగాని యనుభవింపక తప్పదు గదా !

సు—తప్పదు ! తప్పదు ! విరించికైనను దాను లిఖించిన దానిని దప్పింప వలను పడదు.

ద—పోనీ ! భవితవ్యమెట్లో యట్లు జరుగును. ప్రొద్దుగ్రుంకుచున్నది. సాంధ్యకృత్యములఁదీర్చుకొన నరుగవలయు.

సు—చిత్తము. (నిష్క్రమింతురు)

రెండవ రంగము—కౌసల్యాంతఃపురము.

(కౌసల్యయు గుసుమగంధియుఁ బ్రవేశింతురు.)

కౌ—(దుఃఖముతో) చెలీ !

చం. బుడుతలు లేరటంచు మదిఁ బొక్కుచుఁ బొక్కుచు నింత కాలమున్
గడపి తుదిన్ విభాండకుని నందను సత్కరణం గుమారులం
బడసి సుఖింపుచుండ మముఁ బాయఁగఁ జాలక తోడ నీడలై
వడుచు చునుండెఁగిష్టములు నాదురదృష్ట మిఁ కేమి చెప్పుదున్.

కట్టా ! దట్టతనంబున నెట్టికట్టడములఁబట్టి తుట్టతుదకు నిన్నంటినిరాపట్టి! దుష్టజన సంకులంబై భయంకరంబై నిర్జనంబై నక్తంచర సంచారోపేతంబై యొప్పు ఘోరారణ్యంబున నీవెట్లు నిర్భయముగాఁ బ్రవర్తింపఁ గలుగుదువు ? అయ్యో ! అగణ్యంబన్న నిదివఱకెన్నండును గనియుండలేదే ! పుత్రా ! నిర్దయుండై నీతండ్రి నిన్ను నుపునపుడు నాకైనఁ గబురంపినచో నేనైనను వచ్చి యమ్మౌని పాదములపైఁబడి బ్రతిమాలుకొని యీదుర్దశను వొలఁగించుకొందునే. బిడ్డా ! ఎంత యన్యాయము జరిగెను అయ్యో ! అయ్యో !

కు—తల్లీ ! నేనెన్ని చెప్పినను వినక యేల యీలీల బేలవై జాలిందూలెదవు ? ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

కౌ—అయ్యో ! నాకెక్కడి యూఱడింపు ! ఎక్కడి శాంతము !

కు—అమ్మా ! నీకుమారునికే కష్టంబులునురావు. ఏలయన

ఉ. అమ్మునిరాజు వెంటఁదమ యాత్మజుల న్వెసఁబంపునప్పుడ
భ్రమ్మనిర్జరావలి శుభమ్ముగు రామునికంచు మీఁదఁ బు
ష్పమ్ములుసల్లిరింకఁబయి శాంతమునూని జయంబుగోరి ని
త్యమ్మును మేరలేనివ్రిమ దమ్మననుంచుము సౌఖ్యమయ్యెడిన్.

కౌ—సఖీ ! బుడుత నడవిపాలుచేసిన నాకెక్కడి సంతోష సౌఖ్యములు ?

తే. గీ. కన్నసుతుఁడని యైనను | గరుణలేక
తపసికోరుట తడవుగా | నృపతినిబిడ
దుర్గమోగ్రవనంబులఁ | ద్రోయనౌనె
యేమిచేయుదునావ్రాఁత | యిట్టులుండ.

కు—అమ్మా !

తే. గీ. రామునికసాధ్యమైన కా | ర్యంబెయైన
మునివరుని వెంటఁబంపునే | జనవిభుండు
ఏటికిటు సైన్యమునఁగుందె | దీవ్రమిగుల
వసటఁదక్కను ధైర్యంబుఁ | బదిలపఱచి.

కౌ—నెచ్చెలీ ! నీవెన్ని చెప్పినను నామదికూఱట జనింపదు. అయ్యో! రాత్రించరులతో సంగ్రామమేడ ! రాముఁడేడ ! హస్తిమశకాంతరము. వ్యాఘ్రరాజముతో బాలవృషభమునుబోరఁ ద్రోఁచులాగుననున్నదికదా ! ఇదియెంత వైపరీత్యము ! ఎంత దుస్సహము ! ఎంతసాహసము ! ఎండయు వానయుఁ గంటనెఱుంగని పసిపాపఁడే ! అయ్యో ! నాపుత్రరత్నమా !

సీ. కంటకద్రుమయుత | గహనవాటికలెల్ల
నారామభూములా | యన్న నీకుఁ
గాకగృధ్రబలాక | కలకలారావముల్
ఘనపికస్వరములా | తనయ నీకుఁ
గర్కశగ్రావసం | గమవనీమార్గముల్
రాజమార్గంబులా | రామ నీకు
వినికసితినియెఱుం | గనికందమూలంబు
లెన్న నిష్టాన్నమా | గున్న నీకు.

తే. గీ. నాకలంబులఁగప్పుము | న్యాశ్రమములు
చిఱుత ! కాంచనసౌధని | కరమె నీకు

సాటిమెట లేనిమేటిని - శాతకోటి
మీటునాటయె తండ్రి స - త్యాటనీకు.

బిడ్డా ! నీవెప్పుడు నాకనుల కగపడుదువు ! అయ్యో ! యీ నిర్భాగ్యురాలి కట్టి భాగ్యముకూడనా ?

సు. జననంబందినయప్డె పండితులుహా - ర్షంబారవిచ్చేసి కం
దునిలక్షించి "ధరాధినాథుఁడగు వం - ద్యుండౌ మహావీరుఁడౌ"
ననిభూషించిరి, కానియీగతినర - ణ్యావాసముల్ సల్పువీఁ
డనియొక్కండునుబల్కఁడయ్యెనిఁక నీ - యన్యాయమెందున్నదో ?

కు—తల్లీ ! యేటికిట్లు వాపోయెదవు ?

తే. గీ. యజ్ఞహంతలఁగూల్చిజ - యంబుగాంచి
యధ్వరంబునురక్షించి - యశముఁబెంచి
మునికిమోదంబుఁగూర్చినీ - ముద్దుసుతులు
పురికివత్తురు రేపొ మా - పో మృగాక్షి.

కౌ.—సఖీ ! నిజమెఱింగి పలుకుచుంటివా ? నన్నూఱార్చుటకై పలుకుచుంటివా ? అయ్యో ! ఇంకెక్కడికి వచ్చుట !

తే. గీ. బాహుబలురగుపూర్వగీ - ర్వాణులేడ
రామలక్ష్మణులేడ సం - గ్రామమేడ
జయముఁగొనివచ్చుటేడని - శ్చయముదలఁప
మేషమువృకంబుతోఁబోర - మేలుగలదె ?

కుసు—అమ్మా ! క్షత్రియధర్మమెఱింగియుండియు నిట్లుశోకించెదవేల?

తే. గీ. గురుజనాలినిబూజించి - దురమునోర్చి
వైరులవధించి యర్థుల - గారవించి
తండ్రియాజ్ఞఁబాలించి స - త్యమువచించి
వరలునాతఁడె క్షత్రియ - వంశభవుఁడు.

దానివలన నిరపరాధులగు మునివరుల నకారణంబుగా బాధించుచున్న రక్కసి మూఁకలఁబోకార్చి నీతనయులు జయంబుగొని రాఁగలరు.

దుఃఖింపకుము. దుష్టజన శిక్షణ శిష్టజన రక్షణుఁడగు శ్రీమన్నారాయణుఁడు సత్యము పట్ల సర్వదా సంతోష సంభరిత స్వాంతుఁడై నివసించియుండును. అతఁడే నీబిడ్డలకుఁ దోడుకాఁగలఁడు. శాంతింపుము. మహారాజుగారు వచ్చుచున్నటులున్నది.

కౌ—ఏరీ ? ఎక్కడ ?

సు—అవచ్చెడివారే !

ద—(ప్రవేశించి) సుందరవదనా ! చందురుని డిందుపఱచు నీ సుందర వదనారవింద మిట్లుకందియుండఁ గారణం బేమి ? ఇట్లుకుందుట యేల ? సంశయింపక చెప్పుము.

కౌ—(కంటినీటిని దుడుచుకొనుచు) అయ్యో ! ఏమని చెప్పుదును? కొడుకునడవిపాలుగావించిన నిర్భాగ్యురాలను గదా !

ద—ప్రేయసీ ! దానికా ? నీవట్లు శోకింపవలదు. తనయులు ముని కటాక్షమున దనుజులందునుమాడి త్వరలోనే శుభంబు లొంది వత్తురు.

కౌ—నాథా ! ఎక్కడి శుభము ? ఒక చెంపఁ బాలును వేఱొక చెంప వసయునుగారు పసిపాపలను జూచుచుఁ జేతులార మనుజపిశితాస్వాదుల నశనంబుగా మెసఁగు నిశాసంచారుల వాతఁబడుఁడనిత్రోసితిరా ? అయ్యో! మనకుఁబిల్ల లెక్కువయ్యెరా ? నేఁడు తెల్లవారకమున్నే యేపాడుజడదారి మన కేడ దాపురమయ్యెను? కట్టా ! తమ కేల తెలియక పోయెను ?

చం. పరిణయమైనదాదిమన పాటులనెల్లగణింపనేరకిం
దరమగునేప్రియాత్మజుల ధన్యతఁగాంచిసుఖింపఁగాదె సు
స్థిరతరభక్తితో మనము చేసినదధ్వరముల్ జపంబులుం
బోరిఁబోరిదానముల్ మఱియు భూసురసేవలు సువ్రతంబులున్.

ద—ప్రేయసీ ! నీవు చెప్పిన చొప్పంతయు నెఱుంగుదును; గాని

తే. గీ. కైతవంబున యాచించెఁ గౌశికుండు
నెఱుఁగకీగతి నేదైన నిత్తునంటి
నన్న మాటను జెల్లింప నున్న యెడల
నన్నృతభాషణుఁడని జను లనరె నగరె?

ఆ కారణంబునఁ దనయులను మునివరుని వెంటఁ బంపితిని; గాని లేకున్న నేను మాత్రమంత యవివేకినా? ఆతాపసునితోఁ నేను, మీ వెంటఁజనుదెంచి మదయుతులగు దనుజులను సదమదమొనరించి భవద్దీక్షారక్షణ మొనరింతును. కుమారులను మాత్రము కోరకుఁ" డని పదింబది కాళ్ల వ్రేళ్ళఁబడిబ్రతిమాలినను నతఁడు పట్టినపట్టు విడువఁడయ్యె నన్నేమి చేయుమందువు? అనృతమాడి దినకరాన్వయమున కుఁగళంకము దెచ్చెందువా? (9)

కౌ——నాథా! తనయులా ఘోరారణ్యంబులలో నాకలంబులఁ బొట్ట లునింపుకొని యెట్లు మనెదరనుకొంటివి? తగు సన్నాహము తోఁ దమరును దోడుగా నరుగ కుంటిరిగదా! అయ్యో! ఇంకెట్లు నాముద్దులయ్యలనుజూడక ప్రాణములుభరింపఁగలుగుదును? (మూర్ఛిల్లును)

భ——దేవా! వసిష్ఠమహర్షి విజయము చేయుచున్నారు.

ద——అటులైన వారినెదుర్కొని తోడితెత్తమురమ్ము.

(నిష్క్రమించి వసిష్ఠునితోఁ దిరిగివచ్చును)

కౌ——(మూర్ఛ తేఱి) మహాత్మా! వందనములు (నమస్కరించును)

వ——శీఘ్రమే వస్నుసాప్రాప్తిరస్తు!

కౌ——తండ్రీ! నాకంతటి భాగ్యమెప్పటికిఁ గలుగును?

వ——పంక్తిరథపట్టమహిషీ! సకలధర్మంబులకు నాలవాలమనఁదగు నీవే యీలీల జాలిందూలనేమియు నెఱుంగని బేలలెట్లు శాంత నొందఁగలరు? సుమిత్రాదేవియొక్క మనోనిశ్చయము వీరభా

మణములు నీయెడఁగన్పడకున్న వే! చాలుఁ జాలు నూరకుం డుము.

కా—తండ్రీ! కన్నకడుపుగదా! ఊరకుండుటయెట్లు?

వ—అమ్మా! నీతనయులు శుభంబుగానివత్తురు శాంతింపుము.

కా—స్వామీ! ఈయొడయని నాజడదారి కొడుకుల నడుగునపుడు పుట్టినదాది మాయోగక్షేమములరయుచు మమ్ముద్ధరించిన మహానీయులు తమరైనను వలదని వారింపరైతిరికదా!

వ—నేనును భావిశుభంబుల యోజించియే యూరకుంటిని.

కా—దేవా! మీరునట్టులే సెలవిచ్చుచున్నారా? అయ్యో! రాజానుమతమే లోకానుమతముగదా!

వ—అమ్మా! అందఱునట్లే పలికెంతురనుకొంటివా యేమి? దుఃఖాతురతతో నున్న నీకిప్పుడట్లే తోఁచుచుండును.

కా—తండ్రీ! మతియుండకయడిగెదను. నాకొడుకులకు నిజముగా శుభము కలుగునుగదా!

వ—ఓ తల్లీ! యెంత వెఱ్ఱిదానవు. నీవు దురపిల్లుటఁగాంచి కల్లబొల్లి మాటలల్లి నిన్నుఁ జల్లఁబఱచుచుంటిననుకొంటివా యేమి? వినుము.

ఉ॥ నీసుతుకై యబద్ధములు నేనిటఁబల్కినఁ బెద్దకాలముం
జేసిన నాతపంబు రహిఁ జెందునె లోకము విశ్వసించునే?
ఓసుత నాదుమాట మది నుప్పరికింపక ధైర్యమూని సం
తోసముతోడనుండుము సుతుల్ విజయంబున వత్తురెంతయుఁ

అమ్మా!

ఉ॥ జన్నముభిన్నమున్ జలుపు సారవిహీనులఁబూర్వదేవులన్
మన్ననరింపఁగాశికుఁడు మార్గమెఱుంగక నాదుభూరి శౌ

రోన్నతుఁడైన నీవు తన యుర్ధర నెక్కుడు చేయలేని న
త్యున్నతి వెల్లడింపఁగృప తోఁ జనుదెంచెను గుందనేటికిన్ ॥ 10

మఱియు నీకుమారుండు మానవమాత్రుండు కాఁడు. చరాచరాఖిల విశ్వంబును సృష్టింపను బెంపను హరింపను సామర్థ్య మేమహానీయుని కింగలదో నిఖిలలోకంబులు నేమహామహుని బొజ్జనడంగియుండెనో చిన్నలకుఁజిన్నయుఁ బెద్దలకుఁబెద్దయునై యెవనిమూర్తిఁ యొప్పుచున్నదో యట్టి జగదంతర్యామి శ్రీమన్నారాయణుఁడే నీతనయుఁడు. ఇటు వినుము.

చం॥ ఖలులగురక్కసుల్ సురలఁ గాఱియపెట్టుచున్నన్న, శౌరి వా
రలపొగరార్పి మీఁదట సుశాలికి సౌఖ్యముఁగూర్పనెంచి భూ
వలయమునందు నీకు సుతుభాతిగనుద్భవమయ్యె నింక నో
జలజదళాక్షి ! కుందకుము శాంతము పూనుము మేలుకల్గెడున్

తే॥ గీ॥ రాముఁడెన్నఁగ నాదినారాయణుండు
వినుము సౌమిత్రిఫణినేత విమలచరిత
లాభరతశత్రుజిత్తులిం కరయ శంఖ
చక్రములు నమ్ము నామాటఁ జంద్రవదన !

కావున భాస్కరాన్వయ తేజోవిభాసితులగు శ్రీరామలక్ష్మణుల కసాధ్యంబగు కార్యమెయ్యదియు లేదు. మీరింక రామలక్ష్మణుల క్షేమంబుఁగోరుచుండుఁడు. వచ్చి తడవైనది. ఇంక నేనరుగవలయును.

ద—కౌ—మహాప్రసాదము (నమస్కరింతురు)

వ—నిరంతరభద్రప్రాప్తిరస్తు! (నిష్క్రమించును)

ద—(స్వ) ఇంతకుమున్నీ యింతిపడు సంతాపమును రవంతయును నంతరింపఁజేయలేని నాబ్రతుకెంతయు హైన్యమని తోఁచినను మత్పురోహిత వచనామృతప్రషతంబుల నీకాంతసంతాపాగ్ని చల్లారుటచే నాజీవితమున కొకింత నవీనదశకలిగినది. హృద

యంబును గుదుటఁబడినది. సందియంబునంత మొందినది. ముదంబు నుదయించినది (ప్రి) ప్రేయసీ! నేనుసభాస్థానమునకుం బోవుచుంటిని. నీవును లోనికింబొమ్ము.

కా—చిత్తము.

(నిష్క్రమింతురు)

గద్యము.

ఇది యిర్కుట్టి తిరుపతిరాయవిరచితోర్వీసుతోద్వాహంబునం బ్రథమాంకము.

ఉర్వీసుతోద్వాహము.

ద్వితీయాంకము.

(1 రంగము సరయూనదీపరిసరము.)

(రామలక్ష్మణులును గొంత వెనుక కౌశికుడును నడుచుచు బ్రవేశింతురు.)

రా—లక్ష్మణా! మునివరుం డెంతదూరమున నుండెనో చూడుము.

ల—అగ్రజా! అల్లదో! కనుచూపుమేర నున్నవాఁడు.

రా—సరియే! ఆయన వచ్చుదనుక నిక్కడఁ గొంతతడవు విశ్రమింతమా?

ల—అన్నయ్యా! విశ్రమించుట కేమి; కాని యానిచులద్రుమంబును జూడుము.

రా—ఎచ్చట?

ల—ఆ గ్రంథిలంబునకు డాపలిప్రక్కన.

రా—ఔనౌను. నిండారఁగాఁచిన పండువెన్నెలవలె సంపూర్ణప్రఫుల్ల ప్రసూనాంగియై చూచుట కెంతయు సంతసము గలిగించుచున్నది.

ల—ఔను! గాని బొగ్గులలోని మానికమువలెఁ గళావిహీనమై కనుపట్టుచున్నదిగదా!

రా—దేనివలన?

ల—గృహారామంబులఁ బొలుపారుచుండవలసినది యీ తరుగుల్మంబుల చెంగటనుండుటనట్లున్నది.

రా—అనుజా! దాని కేమి?

తే॥ గీ॥ కమఠకర్కటభేకని కరములలరు
చుండు సంద్రంబునను మణు లుండవొకొ
ప్రమదవనములఁ గంటక ద్రుమములుండ
వొకొ ? యీరీతి సందియ మొందనేల ?

లక్ష్మణా ! అట్లు జనించుట వాని పూర్వజన్మసంచిత కర్మఫలంబునం గలిగెడు నల్లదే నాగపాశబద్ధుఁడగు రణవీరుని వలె దర్వీకరంబుచేఁ జుట్టఁబడిన యాగంధసారమహీరుహంబును జూడుము.

ల—అన్నయా ! నాకీపాదపంబునుజూడమనంబున నొకచిన్న యూహ జనించినది.

రా—ఎట్లు ?

ల—చెప్పెద నాకర్ణింపుము.

చం॥ కలవరమొందిపన్నగపుఁ గాటులకొండొకయుక్తిఁ దోఁచి తా
మలయజభూజమై తనర మారుతమెల్లను నైజబుద్ధిని
దెలిసి బిలేశయంబు కసి దీఱనిఁ కెక్కడి కేగెదంచుఁ బె
ట్టలుకనుఁ జుట్టెవాలమున నన్నవిధంబునఁ దోఁచెఁ జెల్లరే.

రా—లక్ష్మణా ! ఎంతగానూహించితివి ! (ఆనందముతో) వహ్వా మంచియూహయే ; కానియిటకెటనుండియో శీతలవాతమే తెంచుటయే కాక జలఘోషంబులుగూడవినవచ్చుచున్నవే. యేమై యుండును.

వి—(కలిసికొని) బాలులారా! అదియేసరయూస్రవంతి. ఆమ్రోఁతలు నదీప్రవాహసంజనిత తరంగఘోషలు అయ్యవి !

ఉ॥ తాటకఁ గీటడంచు గుణధాముఁడు రాముఁడు వచ్చుచుండె నిం
కేటికి మానులార ! వగ పేటికి ? నిర్జరులార ! చింత ? మీ
పాటులడంగ దైత్యతతి పాటనముల్నిదురించె శుక్రశి
ష్యాటవిలో దవానలము వ్యాపనమయ్యెనటంచుఁ దెల్పెడిన్.

రా.— భవదనుగ్రహపాత్రులమైనచో నట్లేయగును.

వి.— (సరయూనది సందర్శించి) రామా! యిదియే సరయూనదీమతల్లి. నావికులదేయోడ నాదరినుండి యీదిక్కునకు నడుపుకొని వచ్చుచుండెను. ఇంతలోనే మజ్జనంబాడివచ్చెదం మీరీరసాల వృక్షంబుకడఁ గొంతతడవు విశ్రమించి మార్గాయాసముఁ బాపుకొనుఁడు. (నిష్క్రమించును)

ల.— అగ్రజా! ఈనదీతోయము లెంత నిర్మలముగా నున్నవో చూడుము.

రా.— ఔను! నిర్మలముగా నుండుటచే నిందలి జంతుసంతానమంతయు వింతగఁ గననగుచున్నది.

ల.— అన్నయ్యా! ఈ విశేషముఁ దిలకింపుము.

తే॥ గీ॥ పొదిగిటనునున్న బిడ్డల వదలి తల్లి
మేఁతకొఱకేగె నింతలో మీనుపిల్ల
లెల్ల నేటికి భయమొంది యిల్లు వెడలి
పాఱుచుండెను జీవుల బారుకరణి.

రా.— అప్పుడె మెల్లమెల్లఁగఁ దల్లిని గలసికొని నీటిపైఁ దేలియాడుచున్నవి.

ల.— అగ్రజా! ఈ నదీతరంగసంజనిత శీకరసంకలితమై వీచుచున్న యీ మలయానిలంపుసోకున నాకుఁ బగటిపూటనే నిద్దురవచ్చుచున్నది.

రా.— అనుజా! ఉల్లంబుఁ బల్లవింపఁజేయు నీచల్లని యిసుకతిన్నెలపైఁ బరుండిన హంసతూలికాతల్పంబులు నయిత మనవసరముగాఁ దోఁచుచున్నది.

వి.— (ప్రవేశించి) రామలక్ష్మణులారా! వారే నావికులు. పడవ యీవలిదరికి సమీపించుచున్నది. పోదమురండు.

రా—ల—చిత్రము (నిష్క్రమింతురు)

(2 రంగము సరయూనది.)

(పడవనడుపుకొనుచు నావికులు కనుపింతురు.)

1—ఒరేయ్! మొన్నల్లిన సన్నాసాయనలాగుండాదురా ఈయన?

2—ఆనే కాంవాలిరా (ఆలోచించి) నిజంగా ఆయనేరా.

1—అయితే యీపిల్లోళ్ళోరో?

2—అరిబాబో! యెంతచక్కనోళ్లురా! ఆమొకాలేం, ఆసేతులేం, ఆ సొమ్ములేం, ఆసోకులేం, అంతా రాజుకొడుకులల్లే వుండారురా.

1—నిజమేరా కూత్రిపిల్లల్కి బాణాలుకూడా వుండాయిరా.

2—ఒరే! యీబైరాగాయన పేరేంటిగా?

1—యిశ్వామిత్తులోరు కాదంటరా.

2—ఆమాటే తేపా మరిసిపోతుంటా గేపకం వుంచుకొంటాలే.

1—ఇయ్యాల యేఱు మాజాయుగా వుండదోయ్.

2—నావ తిరుగడపడతుండది. మూలగోయ్ మూలగోయ్

1—తెడ్డేయి తెడ్డేయి వొడ్డుకెల్లి నిలగడ్డా (దిగి కట్టివేయును)

(విశ్వామిత్ర రామలక్ష్మణులు ప్రవేశింతురు)

వి—ఏమిరా! ఇంతయాలస్యము చేసితిరి?

1—లేదండిబాబు! సద్దిగుడిసి వత్తుండాం బాబు!

వి—సరే! కుమారులారా! నావపై నెక్కుడు.

రా—ల—చిత్రము-(ముగ్గురును బడవనెక్కుదురు)

1—సామీ! సక్కనయ్యా కూరోరండి!

వి—వీరు రాజకుమారులు.

2—ఆమాట మాకు తెల్సులేండి.

వి—మఱియేమి చెప్పవలయును!

1—వోరికొడుకులో అని

వి—దశరథమహారాజుకొడుకులు.

2—ఆ పెబోరికి నలుగురు కాదాండి బిడ్డలు?

వి—ఔను. (రామునిఁజూపి) ఇతఁడు పెద్దవాఁడు. పేరు శ్రీరాముఁడు. (లక్ష్మణునిఁజూపి) ఇతఁడు మూఁడవవాఁడు లక్ష్మణుఁడందురు.

1—(2 వ వానితో) మాదొరోరి కడుపు పండిందిరా.

2—ఔనురా! సక్క నయ్యలు ముద్దొత్తుండారురా.

1—వదులోయ్ నావను. అగ్గెక్కుతుండది.

2—(వదలును పోటుగ్గాలికిఁ బడవ సుడిఁబడి వెనుకకుఁ దిరుగుచుండును)

1— గాలికి జాలునపడుతుంది మూలగోయ్ మూలగోయ్.

2—ఓరబ్బా! గెడందటం లేదురా.

1—డమానుమీఁదికెల్లి చెవ్వుతిప్పు చెవ్వుతిప్పు.

2—(పడవను ద్రోవకుఁద్రిప్పి సరిగా నడిపించుచుండును)

రా—లక్ష్మణా! ఈనదీదేవత యెంతరమణీయముగా నొప్పుచున్నదో చూడుము.

తే॥ గీ॥ జలచరంబులె పుష్ప సం । చయముగాఁగఁ
బాలుపానీయమే కేశ । పటలి కాఁగ
ధరణిదేవత మురువుగాఁ । దాల్చినట్టి
వేణియోయనహ్రిదిని । వెలయుచుండె.

ల—అన్నయ్యా! ఈనదీతీరములం దిలకింపుము.

తే. గీ. ఆయువుసమాప్తి జీవికి । నైనపిదప
రమ్మురమ్మని జముబంట్లు । క్రమ్ముకరణి
ఝషములనుబట్టి మెసఁగద్వి । జంబులెట్టు
లిరువెసల నాక్రమించెనో । కరుణమాలి.

వి—(స్వ) ఏమీకుమారుల యూహావిశేషములు!

నావి—(పడవదరికిఁ జేర్చి) దిగండి బాబు!

వి—మంచిది. బాలకులారా! రండుపోదము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

3 రంగము:—అరణ్యము.

(రామలక్ష్మణ విశ్వామిత్రులు ప్రవేశింతురు.)

రా—మునిచంద్రమా! తమరనుగ్రహించి మాకుపదేశించిన యీ మంత్రోచ్చారణము మాకేమిఫలమొసంగును? ఎప్పు డేయే ప్రొద్దులఁ బునశ్చరణము సేయుచుండవలయు?

వి—రామా! నిరంతరమును మనశ్శుద్ధికలిగి నీమముతో నెవఁడు పఠించుచుండునో యట్టివానికి నిమ్మహామంత్రరాజప్రభావంబున సురలకుం బోలెనన్న పానీయంబులనవసరంబుగానుండును. తప్పక సంధ్యాకాలముల సంస్మరించుచుండవలయును.

ల—దేవా! యీమంత్ర నామం బెయ్యది?

వి—లక్ష్మణా! మీకెఱింగించిన యీమంత్రము "బల" యనుపేరఁ జెన్ను వహించుచుండును. మఱియు నింకొకటికూడఁ గలదు. దానినిగూడఁ బఠింపుఁడు (ఇరువురికిఁ జెవిలోఁ జెప్పి) బిడ్డలారా!

చం. అతిబలయంచుఁ బేరిడి మహాత్ము లమేయప్రభ శక్తియుక్తినీ
యతులితమంత్రరాజము నహర్నిశలంబఠియింతు రింపునన్
వితరణశీలుఁబంక్తిరథు వీరనృపాల కుమారులార! సం
తతమున నంతశక్తియుత దర్పితులౌదురు నిక్కువంబుగన్

రా—మహాభాగ్యము (నమస్కరించును)

ల—సంయమీంద్రా! భవదాశ్రమమిం కెంతదవ్వున నున్నది?

వి—లక్ష్మణా! ఇంక నొకయోజన పరిమితికలదు.

ల—(11) అన్నయ్యా! ఈకాంతారము భీకరమృగ వల్మీక శిలోచ్చ

యాసంయుతంబుగాక మన శృంగారపుందోటంవలె సొంపుగు లుచున్నది. చూడుము. ఇందలి కలరవంబుల కలకలంబు లును గీరంబుల కేకిరింతలును, బరభృతంబుల గానంబులును, బంభరంబుల ఝుంకారంబులును, నీలకంఠంబుల నిక్వణనంబు లును వినవిననెట్టివారికిని హృదయరంజకములుగదా!

రా—ఔను! తమ్ముఁడా! ఈయాశ్రమంబును దర్శింపుము.

చం. బటువుగఁ గ్రిందినుండి పయి భాగముదాఁకస్ఫురల్లతాళులన్
స్ఫుటముగు పుష్పగుచ్ఛములఁ బూర్ణతనొందుచు నల్లిబిల్లిగా
నటునిటులం బెనంగియు నహాస్కరరశ్ములమాటుచేసెనే
యిటవసియింతురోగద! బలే యిటులుండిన హాయిగొల్పెడిన్.

వి—రామా! ఇది భరద్వాజాశ్రమము.

ల—అగ్రజా! మనకీ పుణ్యాశ్రమ సందర్శనంబు సకలదురిత హారం బుగదా!

రా—తమ్ముఁడా! అట్లు వేఱచెప్పవలయునా? మనశరీరాగారంబులు కూడఁ బవిత్రతనొందినవి.

ల—నిబిడ కృపహారిణంబుగారవించు నీకంఠీరవంబును నిలకింపుము.

రా—సోదరా! కంఠీరవంబెక్కడ?

ల—(వ్రేలితోఁజూపుచు) అల్లదో! కాసారతీరంబున.

రా—ఆహా! ఏమీ యబ్బురము!

ఉ. పుట్టుకతోనె కోపమును బూనిచరించెడు జాతివైరమా
పట్టివధించి మెక్కుటయె పాపముఁ బుణ్యమెఱుంగ దింతయే
నట్టిమృగేంద్రమేడ హరిణార్భకమెక్కడ స్నేహమేడ! హా
యిట్టిమహాద్భుతంబెచట నేనియుఁగాంచితిమే వసుంధరన్.

లక్ష్మణా! ఈమృగమృగాధిపులకా యెడతెగని పగలెట్లు తెగటారె? నిదియంతయు నాశ్చర్యముగా నున్నదే?

ల—అన్నయ్యా! దీనికే యాశ్చర్యంబు నొందుచుంటిమి; కాని యీ పన్నగపన్నగారుల సరసవినోదంబుల వీక్షింపుము.

రా—ఆహా! ఏమి! యీయాశ్రమ ప్రభావము! సమస్తజీవకోటులు నిందు జాతివైరమైనను లేక విలసిల్లుచున్నవి కదా!

ల—అగ్రజా! ఈగరుడోరగ సరసంబులనరయ నామనంబునందొక చిన్ని యూహాజనించినది.

రా—ఏమియూహ?

ల—శ్రీమహావిష్ణువునకు

చం. పతగమె వాహనంబు, ఘన పన్నగమే మృదుశయ్య, యట్టిచోఁ
బతగబిలేశయంబులకుఁ బాయనివైరముఁ దీర్పఁడయ్యె శ్రీ
పతియని లోకులాడు నెడఁ బాపుకొనంగ మురారి ప్రేమ స్నే
హితమతినుండుఁడంచు వచియింపనిటయ్యెనటంచుఁ దోఁచెడిన్.

రా—తమ్ముఁడా! నాకునట్లే తోఁచుచున్నది.

వి—బాలకులారా! మనయెదుటనున్న ప్రదేశ మొకదైత్యకామినీ పరిపాలితము.

ల—ఏమీ! దైత్యకామినియా? దానిపేరేమి?

వి—తాటక.

రా—స్వామీ! దానివలన నేరికైన హానికలుగుచున్నదా?

వి—కలుగ కేమి? అది యేప్రొద్దున నీప్రాంతమందు సంచారము చేయుచు నీమార్గంబున వచ్చుచుఁ బోవుచుండెడి జనంబులఁ దనయాకఁటిచిచ్చున కింధనములుగా నుపయోగించుకొనుచుండును.

రా—ఏమీ! అంతటి ఘాతినియా?

వి—ఔను! నాయనా! ఆపెనురక్కసిని నీకరవాలంబున ముక్కలు ముక్కలుగా ఖండించి యీయున్నతారణ్యంబున నిశాచర

సంచారము నిర్మూలముఁగావింతువనియే నిన్నిదెసకుఁ దో డ్కొని వచ్చితిని.

రా—తాతా! భవత్కరుణా కటాక్షవీక్షణము మాయందొకింత ప్రసరింపఁజేసిన నీరాక్షసకామినిని వధించుటయెంత?

వి—రామా! అదివచ్చెడి వేళ యగుచున్నది. మీరు బహుజాగ్రత్తతో ధనువుల శరంబులు సంధించి యేమఱక నడుచుచుండవలయునుజుమా! అట్లు జాగ్రత నొందనిచో నామహారాక్షసి మనలను దుదముట్టింపక పోదు. అది మహాక్రూరరాక్షసి. ఇఁక మీరెట్లు సంచరింతురో!

రా—తాతగారూ! తమరు సెలవిడినట్లే ప్రవర్తింతుము. (రామలక్ష్మణులు సన్నద్ధులై నడుచుచుందురు.)

వి—కుమారులారా! త్వరపడి పోదమురండు.

రా-ల—చిత్తము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

4 రంగము:—అరణ్యము.

(తాటక ప్రవేశించును.)

తా—(స్వ) ఆహా! ప్రతిదినంబును ననేక ప్రాణులమారణంబు సేసి తద్రక్తపిశితంబులఁ బూర్తిగాఁ బొట్టనింపుకొని మహదానందంబునఁ బ్రొద్దుపుచ్చుకొను నాకీనాఁడొక్క మాంసశకలమైనను లభింపకపోయెనే! నేఁడునాకుఁ బెట్టనిదినములు వచ్చినవి కాఁబోలును. ఆ! ఏమీ! అవలీలగా నెట్టి బలాఢ్యులనైనను బట్టి చీల్చి పొట్టనిడుకొని దిట్టతనంబున సంచరించు నాకిట్టివిచారమేటికి? (అటునిటుఁజూచి) ఆదిక్కుననుండి యెవరోవచ్చుచున్నట్లున్నారు. సరిసరి! రానిమ్ము. అందఱినొక్కతూరి ద్రొ

క్కలోఁ బడవైచి క్షుద్బాధను బాపుకొనియెదఁగాక (ఒకవృక్షము చెంత దాఁగియుండును.)

(విశ్వామిత్ర రామలక్ష్మణులు ప్రవేశింతురు.)

వి—రామా ! మద్దిమ్రాఁకులతోడను, మఱ్ఱిమ్రాఁకులతోడను వలయాకారముగాఁ దనరారి పగఁటిపూటనే యంధకారావృతంబై చూపఱులగుండె లవియునట్లు వికారాకారంబుతోఁ గన్పట్టుచున్న దదే తాటకానివేశము చూచితివా ? (వ్రేలితోఁ జూపును.)

రా—చూచితిని. అయిననేమి ?

వి—అది మిక్కిలి క్రూరరాక్షసి, దానికి భయమొంది మేముసహితమేమూలలనో తలదాఁచుకొని సంచరించుచుందుము, దాని బారిఁబడిన మానవులలోఁ బ్రాణంబులతోఁ దప్పించుకొనిపోయినవాఁడొక్కరుండును గానరాఁడు, ఎట్లుసంచరింతురో జాగ్రత్తగా మెలంగవలయుఁజుమా ?

రా—చిత్తము. దేవా ! తమరెంతమాత్రమును భయపడవలసిన యవకాశముండదు. ధైర్యముతోనుండుఁడు.

వి—(12) రామా ! అల్లదే ! భీకరారవంబుల భూనభోంతరాళంబు లవియఁగనులనగ్ని కణంబులు జలజలరాల కెంజడలు భూమిపై వ్రేలాడ శరీరమంతయు శోణితముచేఁ దడుపఁబడి ప్రజ్వలితాగ్నివలెఁ బ్రభలొలయదంష్ట్రలఁ బ్రేవులు వ్రేలుచుండఁ బెద్ద శరీరముతో వికారాకారంబుతో వచ్చుచున్నది చూడుము.

తా—(అభిముఖమై) (స్వ) (13) పాడుముని నేఁడెవ్వరినో వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చుచున్నాఁడు. వీరెవ్వరైయుందురు ? చూచుటకు ముద్దులొలుకు వదనములతో సర్వలక్షణలక్షితులై చేతుల ధనుర్బాణంబుల ధరించి సకలాభరణభూషితులైయున్న యీ

కందువులనెట్లు పట్టి భక్షింతును? (విచారించి) ఆఁ! ఏమీ! ఆఁకలితోనవయుచున్న నాకీవిచారణయేటికి? (ప్రి) అరరే! మాంసవాధములారా! రండురండు! మిమ్మెల్లరను మ్రింగినా క్షుద్బాధనుపశమింపఁ జేసికొనియెదను.

వి——రామా! ఈయవసరమం దాలస్యము సేయకుము. సత్వరము సంహరింపుము.

రా——స్వామీ! మీరేమియు నీరాక్షసికై భయమొందనలదు. శాంతముతోనుండుఁడు. (లక్ష్మణునితో రహస్యముగా) లక్ష్మణా నేను

తే. గీ. ధనువుచేఁబూని ప్రత్యర్థి । జనులమీఁద
శరపరంపరలను గుప్పి । సంహరింపఁ
బోవుటిది ప్రథమంబందు । బోటులను వ
ధింపనగునేమొ ముందు యో । జింపుమయ్య!

తమ్ముడా! ఈరక్కసిముండను జక్కఁబెట్టఁదలంచుటలో నాకు సంశయముగానున్నది. దీననేమైనఁ జేటువాటిల్లునేమో విచారింపుము. (14)

ల——అగ్రజా! నాకునదే సందేహముగ నున్నది. దీనింజంపక విడిచిన మహర్షులకు దీక్షాభంగములును గష్టములును గలుగఁజేయుచుండును. లేక తెగటార్చిన స్త్రీహత్య యొదవునేమో? అదియుఁగాక మొదటనే ముదితలపై మనభుజదర్పముంజూపిన మన విద్యాశక్తికిఁ గళంకమును మనకపకీర్తియుఁ బాటిల్లు నేలయన!

తే. గీ. ఎంతకాలమో విద్దెల । నెల్లఁగఱచి
తొలుతఘోర్జరి లిఖియింపఁ । దొడఁగినట్టు
లిన్నినాళ్లు ధనుర్వేద । మెల్ల నేర్చి
యబలయసువులఁదీయ న్యా । యంబె తలఁప,

అటయునుగాక భాస్కరాన్వయ తేజోవిభాసితులగు మన పూర్వులీ విధమున నెక్కడను సలిపినట్లు తెలియదు.

తా—(స్వ) వీరేదియో చెప్పుకొనుచుండిరి కొంచెము లోచించి వితర్కించెదఁగాక (కొంచెమోరగా నిలుచును)

రా—సోదరా! నీచెప్పినచొప్పున నిప్పుడంతిని నిప్పట్టున నిర్మూలింపకున్నచో మునులకుఁ గష్టము మన కపయశంబును సిద్ధించును. వధింతమన్న స్త్రీహత్య యలముకొనునేమో యను భయంబును, అందుముందుగా మందయానలపై శరప్రయోగంబు సేయుట విద్యాబలిమికిఁ గళంకమును గలుగుచున్నది. ఇప్పట్టున నేమిగావింపవలయునో వి—

తే. గీ. చంపకున్నను సంయమి శాపమిడును
అరయఁజంపినస్త్రీహత్య యగునుదీని
కేమిచేయుదు? తోఁచద య్యెనునిటుంట
గొయ్యి వెనుక, ముందఱ నుయ్యి యయ్యెనకట!

వి—రామా! ఏల యూరకుంటివి?

ల—స్వామీ! స్త్రీహత్య యని కాఁబోలును!

వి—రామచంద్రా! దానికేనా?

రా—ఔను—

వి—ఎంతపిచ్చివాఁడవు? ఈ రక్కసిముండ నుక్కడించిన దోసముగు నసియా? వహ్వా! మంచియూహచేసితివి. ఇటు వినుము.

చం. నిరతము దుష్టబుద్ధిగల నిర్దయుఁడైనను నిష్ఠురుఁడైననుర్వరపతియైన; దల్లియయిన న్సుతుడైనను, దండ్రియైనఁదానరయఁగశిక్షితుండె, బుత హానియెటుంగలదో యటర్ధరాభరమునశింపఁజేయుటన్ పాలురధర్మము రాజనందనా!

కావున-

తే. గీ. ఆఁడుదిగాటంచు స్త్రీహత్య యంచుఁగలఁగు
నెడఁదఁగల శంకవదలియీ పడఁతిపొంక
మడఁపవిశిఖములనుబూను మయ్యయింకఁ
ధరణిసంతాపదుగ్ధసా గరమృగాంక !

తా.—(స్వ) నాకంతకంతకు క్షుద్బాధ యతిశయింపుచున్నది. బాలు
రని జాలిపడిన నాప్రాణంబు లూడసిద్ధముగానున్నవి నేను
బాగుగా నుండినప్పుడుగదా! మంచిచెడ్డలాలోచించుట (ప్రి)
రే. రే. పాఱుఁబోతులారా! ఎవరురామీరు. ఒక్కతుంట్రికిం
చిక్కైనను జాలనట్లున్నారే! రండురండు మీకండలుచించి వం
డుకొని దండికూరఁ గావించుకొందును (మీఁదికుఱుకును)

రా.—(తప్పించుకొని) ఇదే నీయాఁకలిదప్పు లడఁగించెదను. త్వరపడ
కుము. (లక్ష్మణునితో) తమ్ముఁడా!

చం. జనకునిశాసనంబుననె సంయమివెంటను వచ్చినార మీ
యనయెడి యాచరింపుఁడని యాజ్ఞనొసంగును యట్లుచేయఁగాఁ
జనునిటు మంచిచెడ్డలవి చకుణమేటికి? మానియుండనీ
చెనఁటిని ద్రుళ్లడంచికదు శ్రేయముగూర్తును జీవకోటికిన్
లక్ష్మణా! మార్గణంబుల నిటు తెమ్ము.

ల—(శరములిచ్చును)

రా—(బాణమెక్కుపెట్టి) ఓక్రూరరాక్షసీ! ఏల నోటికి వచ్చినట్లు
దురూక్తులాడెదవు? కాలుప్రోలి కతిథివయ్యెదవాయేమి?

తా—ఓరీ! కన్నులుదెఱవని నీవఁటరా నన్ను యమలోకమున కంపెడి
వాఁడవు? చూడుము నాబలిమి. (పట్టుకొనఁబోవును)

రా—(తప్పించుకొని) ఓసీ! దుర్మార్గురాలా!

మ. కరుణాలేశములేక నిన్నిదెమదు గ్రక్రూరదుర్వారదు
ర్భరపత్రి నికరస్ఫులింగములచే మ్రగ్గింతుఁబాపీ! నిరం

తరపాంథవ్రజ ఘాతసంజనితనానాపాపపంకంబులి
ద్ధరనీకన్నులఁగప్పె రౌరవజలాధారంబునంగూలవే ?
ఛీ ! చెనఁటీ ! ఇదే కాచుకొమ్ము (శరము వదలును)
తా.—హా! హా! హా! చచ్చితిఁజచ్చితి (నేలఁగూలును)

(తెరలో దేవతలు)

శ్రీరామునకు శుభము కలుగుఁగాక (దేవదుందుభులు మ్రోఁగును)

వి.—రామా ! ఇంతదనుక స్త్రీహత్యయని డెందమున సందియమొందితివి ! ఇప్పుడది యంతమొందినదా ? దేవేంద్రాదిదేవతలు సహితమానందించి జయజయధ్వనులతో దుందుభులు మ్రోగించుచుఁ బుష్పవర్షమెల్ల కురిపించుచున్నారో చూడుము.

రా.—తాతగారూ ! ఇదియంతయుఁ దమ ప్రభావమే; కాని యొండెద్దియునుగాదు.

వి.—రామభద్రా !

కం. ఈరాక్షసికి జనించిన
వారే మారీచుఁడున్ సుబాహుఁడు వారిం
జేరి యెటులఁదెగటార్చెదో ?
ఘోరాజియె జరుగునట్టి క్రూరాత్ములతోన్.

రా.—స్వామీ ! భవత్కరుణా కటాక్షవీక్షణములు మాపైఁ బ్రసరించుచుండువఱకు నెట్టివానినైనను బట్టి దిట్టతనంబునఁ దుదముట్టింపఁగలము. దీనికింత యాలోచనయేటికి ?

ల.—అయ్యా ! భవదాశ్రమమునకెంత దవ్వనున్నది ?

వి.—అల్లదే ! సమీపించితిమి. ప్రొద్దును గ్రుంకవచ్చినది. త్వరితముగా నడువుఁడు. (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

గద్యము.

ఇది యిక్కుర్తి తిరుపతిరాయ విరచి
తోర్వీసుతోద్వాహంబునందు
ద్వితీయాంకము.

ఉర్వీసుతోద్వాహము.

తృతీయాంకము.

[1 రంగము.—విశ్వామిత్రాశ్రమము.]

[రామలక్ష్మణ విశ్వామిత్రులు ప్రవేశింతురు.]

వి.—రామా! నేనిఁక దీక్షఁ జేకొనియెదను. సవనోపయోగ పరికరములన్నియు సంసిద్ధముగా నున్నవి. మీరెట్లు చరించెదరో? కడుజాగరూకతతో మెలఁగవలయుఁజుమా!

రా.—స్వామీ! అటులనే వర్తించెదము; కాని

ఉ. రక్కసు లేవిధంబున నిరంతరమున్మిముఁ బాధపెట్టనే
దిక్కుననుండి వత్తురెటఁ ద్రిమ్మరుచుందురిఁ కేమిచేతురా
నిక్కము దెల్పి యింకనుర నిష్ఠనుబూనుఁడు నేలఁగూల్తుమా
ముక్కిడిరాక్షసాధముల మూర్ధములెల్ల క్షణంబులోపలన్.

వి.—కుమారులారా! ఆవిషయంబు నేచెప్పఁబోవుచుంటిని వినుఁడు

కం. ఉడువీధినిజను దెంతురు
గడుసుఁదనంబునను మాంస ఖండంబులు పైఁ
బడవైచెదరడలింతురు
జడియకుఁడింతైన మానసంబుల నెపుడున్.

మఱియు ననేక చిత్రవైచిత్ర్యములుగాఁ గయ్యంబు సేయనుంకింతురు ఎదిరింతురు. వివిధాస్త్రప్రయోగంబు సేతురు. వారింజూచి జడియకుఁడు. కయ్యంబునకుఁ గాలుఁద్రవ్వుఁడు. నారసంబులఁగుప్పుఁడు.

వధించుఁడు. సద్యశంబును బొందుఁడు. నాయిాప్సితంబు నెఱవేర్పుఁడు. మీకివే కొన్ని యస్త్రంబులు సమంత్రికముగా నొసంగెదఁ గైకొనుఁడు. సంగ్రామరంగమునందు స్వేచ్ఛగా విహరింపుడు. జగమునకు మేలుఁగూర్పుఁడు. ఇంద్రాది దేవలోకమునకు హవిర్భాగములయందు బాధ్యతఁ గలుగఁజేయుఁడు.

మఱియు నిటువినుఁడు.

కం. తెగువఁదనంబున దురమున
మగఁటిమితోఁ బోరుసల్పు మానవునకు స
త్యగణితసద్యశమగునీ
జగమునఁ బరమునసుమిగుల సౌఖ్యముగలుగున్.

రా—
ల— } చిత్తమావిధముననే వర్తింతుము.

వి—బాలురారా ! ఇటురండు (చేరఁదీయును)

రా—
ల— } (దగ్గఱకుఁబోయి ముకుళితహస్తులై చెఱియొక వైపున నిలుతురు)

వి—రామలక్ష్మణులారా ! (ఒక్కొక్క దానినిచ్చుచు)

శా. నాగాస్త్రంబిది, వారుణాస్త్రమిదిగో, నారాయణాస్త్రంబిదే,
యోగీంద్రార్చితగారుడాస్త్రమిదె, వాయవ్యాస్త్రమాయిద్దె,యి
ద్దేగంధర్వ, మిదేతమంబు, గను మిద్దేసౌమ్యమిాదేవతా
స్త్రాగ్ర్యంబునశాత్రవాలినిఁక బాదాక్రాంతులంజేయుఁడీ

(చెవిలోనేదియోచెప్పి) రాకుమారులారా ! ఈప్రయోగోప సంహారమంత్రములను మఱవఁబోకుఁడు.

రా—
ల— } చిత్తము.

వి—రామా ! ఇంతకంటెనిఁకేమి చెప్పవలసియుండును ? ముహూర్త

ము సమీపించుచున్నది. నేనిఁక గ్రతుదీక్షఁ బూనెదను. మీ
రేమియు భయపడవలదు. నన్నుఁ బలుకరింపవలదు.

రా—
ల— } చిత్తమావిధముననే దీక్షఁ బూనుఁడు.

వి—(యజ్ఞకుండమున వేల్చుచు మౌనదీక్షఁ బూనును)

(తెరపడును)

(పూర్వవిధముననే రామలక్ష్మణ విశ్వామిత్రులు ప్రవేశింతురు)

ల—అగ్రజా! మునివరుఁడు దీక్ష నారంభించి యిప్పటికైదు దివసంబు
లైనది. ఇంతవరకొక్క రక్కసిముండకొడుకైనను దలచూపి
యుండ లేదు. కారణమేమైయుండును?

రా—వారల కాయువులింక సంతరించెడు కాలమాసన్నము కాలేదు
కాఁబోలును? కాకున్న నెప్పుడో మద్బాణంబులకుఁ బ్రాణం
బులశనంబులుగాఁ జేయకుందురా?

(అంబరవీధిని రాక్షసులు మారీచ సుబాహులు ప్రవేశింతురు)

మా—ఓరీ! తమ్ముఁడా! ఏమీదినమున దిశల నగ్నిజ్వాలలు ప్ర
రించుచున్నవి?

సు—ఎవఁడో ముని మ్రుచ్చుయజ్ఞము సేయుచున్నటులున్నది.

మా—అటులైన రుధిరమాంసంబుల గుప్పుదమా?

సు—అన్నా! మారీచా! అంతకంటెఁ గావలసినదేమున్నది?

మా—అటులైనఁ బదపద! (ఇద్దఱు విశ్వామిత్రాశ్రమముపైఁ గప్పు
ట్టుదురు).

రా—లక్ష్మణా! ఏవియో భీషణధ్వనులు వినవచ్చుచున్నవే?

ల—అన్నయ్యా! యజ్ఞహంతకులు వారేమైయుండనోపుదురు.

రా—వారల కాయువులు పరిసమాప్తినొందినవి కాఁబోలు, రానిమ్ము.

మా—(అట్టహాసముతో) ఓరీ! యెవరు రామీరు? మా యాజ్ఞనుల్లం
ఘించి నిర్భీతిగా హోమము వేల్పఁ జేయుచున్నారు?

రా—మేమా ? మానవులము

మా—ఓరీ! మానవాధములారా! రండురండు. మీకండలు తినిపండుగచేసి కొనియెదము.

రా—రే దురాత్మా! ఎవడవురానీవు. ఊరకున్న కొలఁదిఁ గండకావరంబునఁ గాఱులుపేలఁ దొడఁగితివి ?

మా—ఓరీ! మనుజాధమా! నేనెవ్వడనైన నీకేమి ? అయినను మమ్మెఱుంగవు కాఁబోలు! విశదపఱతు నాకర్ణింపుము.

తే. గీ. మిట్టిపడునరాధములను – జుట్టుఁబట్టి
కట్టికాళ్ళేతులనుదెగఁ – గొట్టిమట్టు
పెట్టిపొట్టలనిడుకొని – గట్టిపడిన
యట్టిజెట్టులు తొలివేల్పు – లనఁగవినరా ?

రా—(నవ్వుచు) ఓహో! మీరు తొలివేల్పులా ? అట్టులని మీయాకారములే చెప్పుచున్నవి.

ఉ. మూరెఁడుముట్టె, లందునొక – మూరెఁడుమూరెఁడు వక్త్రనాసికా
ద్వారము,లందు వాఁడియగు – దంష్ట్రములందును ప్రేలుప్రేవులుం
గారుమొగంబులున్ జడలుఁ – గాయములెల్లను రక్తసిక్తముల్
వేఱఁరౌర! చూడఁదొలి – వేల్పులు కారని మిమ్మునెవ్వరున్

మా—ఓరీ! మూఢా! ఏమట్లు నోటికివచ్చినట్లు ప్రేలెదవు ?

ల—అన్నా! తాటకయనునది వీరికేమి కావలయునో ?

మా—ఓరీ! దుర్మదాంధా! అబలనుజంపిన ప్రబలులమనిమీ యా కావరంబులు ? మీగుడ్లు పీకి గ్రద్దలకు వైచెదను జాగ్రత్తగానుండుడు.

రా—ఛీ! నికృష్టా! కల్లుఁ దావియొడలు తెలియక త్రుళ్ళుచుంటి వా యేమి ? ఇటుచూడుము (ఒకశరముదీసి)

తే. గీ. తాటకను గీటణంచిన ॥ మేటితూపు
మొక్కబోవఁగా లేదింక ॥ మూర్ఖ! మీవి
యసువులందీయఁగాఁ బోలుఁ ॥ బసచెడక యె
మెఱయుచున్నది తళతళఁ ॥ గొఱవివోలె.

మా—ఓరీ! నీచమానవా! ఏమట్లు పేలెదవు? ఇవిపిల్లగంతులను కొంటివా యేమి? మారీచునిముందవి సాగవు.

రా—హాచాటా! మదీయకోదండమిదే చూచితివా?

మా—భళిరా! అది పిట్టలఁగొట్టుకొనుటకా యేమి?

రా—ఛీ! రాక్షసాధమా!

శా. ఏరా క్రూర! ప్రమత్తవర్తనుఁడ! ద్రో ॥ హీ మర్యాఁదులోకంబులన్
హోరాహోరి గమమ్ము మించఁగలవా ॥ రున్నారె? లేరంచు నీ
వీరాలాపము లేల పల్కెదవు? దో ॥ ర్వీర్యంబునన్ సన్నిదో
పారావారమునందు వైతుఁ బటుమ ॥ ద్బాణోగ్రధారాహతిన్.

మా—ఓరీ! మానవాధమా!

శా. బాలుండంచును నూరకున్న కొలఁదిన్ ॥ భాషించెదా పెక్కు మా
పాపం బడ్డన రాఘముం డెవఁడు తాఁ ॥ బ్రాణంబుతోఁబోవు నీ
వాలోచింపుము మూఢచిత్త! వడిస ॥ ద్భ్యామర్దమందున్ని ముం
గాలుంజూడఁగ నిప్పుడంపెదనిదో ॥ కౌక్షేయకంబర్భకా!

రా—ఛీ! ఛీ! రాక్షసకులపాంసనా!

కం. బాలుండనె, నీపాలిటఁ
గాలుండనె, మెఱుఁగకిట్లు ॥ కాఱులు పేలం
బోలునె మామోలెను, ఛీ
చాలించుము నీదుదుష్ట ॥ సాహిత్యంబున్.

మా—ఛీ! మానవాధమా! చిఱుతప్రాయంబున నే నీకాయువంత రిం చునటుల విధిలిఖంచెనుగాఁబోలుఁ గాచుకొమ్ము.

(ఖడ్గముజళిపించును).

రా—ఓరోరి! దైత్యాధమా!

తే. గీ. ఉసులులందీయనోపక యూరకున్నఁ
గాలుకూరఁతలుగూసెద వేరయిట్లు
చిట్లునని మెల్ల మెల్లఁగాఁ జెనకుచున్నఁ
దలఁచురోదనముం జేయు తప్పెటట్లు.

దుష్టా! నిన్నికఁ గరుణించియాలసింపరాదు. ఇదేశరము (బాణమువిడుచును.)

మా—(రామునివాయవ్యాస్త్రహతిచే నెగిరిపోవును.)

సు—(స్వ) అన్నన్నా! ఎంతమోసమువాటిల్లెను? ఏరణంబుననైనను ధీరత్వంబునఁ బోరాడి మహావీరాధివీరుండని పేరొందిన మాయన్న నేఁడీ తీరున నోరమోము పెట్టి పాఱఁజూపుచున్నాఁడే! కారణమేమైయుండును? వీరల భుజాటోపమునకు జంకియా? శరలాఘవంబునకు నిలువనోపకయా? పోసీనాకేల యీవిచక్షణము? ముల్లోకవీరుఁడని యెల్ల రాక్షస శ్రేష్ఠులచేఁ బొగడఁబడిన నా శూరనామధేయమునుమాత్రము సార్థకపఱచుకొనియెదను. వీరి బాహుబలమెంతయో శోధించెదఁబట్టి బాధించెద. ఖండఖండములుగా ఖండించెదఁ బలలంబెల్ల భక్షించెద. రుధిరముచే దాహశాంతిఁ జేసికొనియెద. మత్కులంబున కెల్ల వన్నె తెచ్చెద. (ప్ర) ఓరోరి! మర్త్యాధమా! ఎందుఁబోయెదవు? నిలునిలువుము. నీప్రాణంబుల నాబాణంబుల కాహుతిఁ జేసెద.

ల—అన్నా! వీఁడెవ్వఁడు?

రా—ఇతఁడా మారీచుని తమ్ముఁడని తలంచెద.

ల—అగ్రజా! ఈదుష్ట చేతస్కునిముచ్ఛిఖ శిఖాహుతునిఁగా నొనరింతునా?

రా—లక్ష్మణా ! తాళుమతఁడేదో యనుచున్నటులున్నది !

సు—ఓరీ ! నీచమానవులారా ! ఏమట్లు వాగాడంబరము సలిపెదరు? నన్నుఁజూచియా ? చూడకయా ?

ల—శుంఠా ! నీవెవ్వాఁడవు?

సు—దుష్టా ! నన్నెఱుంగవు కాఁబోలుఁ జెప్పెద నాకర్ణింపుము.

తే. గీ. ఖచర రాక్షస గంధర్వ గరుడయక్ష
సాధ్యవిద్యాధరాదిని ర్జరులఁగొల్వ
వైరిమర్త్యాఘమేఘస మీరుఁడనఁగ
వెలయువాఁడసుబాహుండఁ దెలియుమోరి!

ల—అట్లయిన నీపని పట్టవలసినదే.

సు—నన్ను రామీరు జయించునది ? (మీసము సవరించును)

రా—ఎఱుఁగుదువా మాయన్న:—(అర్థోక్తిలో)

సు—ఆఁ! ఏమీ.

తే. గీ. మద్యమెక్కుడుగాఁగ్రోలి మత్తుఁజెంది
యనికివచ్చుటచేత మా యన్నమిమ్ము
వీడిపోయెనే కానిమీ కోడికాదు
రండుపౌరుషమున్నదు రమ్మొనర్ప.

ల—ఔను ! మీయన్న మహాబలశాలి. నీవంతకన్న మహాబలశాలివి. మీయన్న కల్లుఁద్రావి కైపెక్కి నొచ్చెను; నీవు మజ్జామాంసములు తిని పొగరెక్కి చచ్చెదవు.

సు—ఆఁ! ఏమిరా ! మీప్రలాపములు ? చూడుఁడు మిమ్మిప్పుడేమి చేసెదనో ?

రా—లక్ష్మణా! ఈ దుండగినితో మనకుఁ బలుభాషణంబులేల ? శరమిట్టులఁదెమ్ము. (అల్లెత్రాటిని మోగించును)

ల—(అంబులపొదినందిచ్చును)

రా—(బాణమును వింట సంధించి) ఓరీ తులువా!

చం. తివురకయూరకున్నకొలఁదిన్ వెసఁ బెక్కులుకూసెదార! యా
యువుపరిపూర్ణమైతగున యోమయరోగవిధానమూఢ! నీ
జవలవసత్త్వముల్ గెడప శస్త్రమిదే చనుదెంచుచుండె నిం
దవిలిపతించు సందియము దానవ యించుకయైన లేదిఁకన్. 20

[శరమును విడువఁగా సుబాహుఁడు నేలఁగూలును]

సు—హా! హా! చచ్చితిఁ జచ్చితిని (మరణించును)

[దేవతలు పుష్పవర్షముఁ గురిపింతురు—దేవేంద్రుడు ప్రవేశించును]

దే—

కం. మునినాయకు క్రతురక్షణ!
దిననాయకవంశభరణ దీపితచరణా;
జనకాజ్ఞాపరిధారణ
ఘనతాటకజీవహరణ కదనప్రవణా!

రామా! రఘుకులార్ణవసోమా!

శా. నీపుణ్యంబున యజ్ఞభాగములుఁ బ్రో ణింబొందఁగాఁ గంటిమా
పాపాత్మ్ముల్ రజనీచరావళులచేఁ బ్రాప్తింపఁబోనున్న సం
తాపంబుల్ తొలఁగెం దురంతమడఁగెన్ ధర్మంబె శేషించె వ
మ్మైప్రోయెన్ దితిసంతతీచ్ఛయిఁక సౌఖ్యం బబ్బె దేవాళికిన్.

ఓనరావతార! శ్రీమన్నారాయణాంశ సంభూతా! నీలీల లత్యద్భుతములు. నపరిమేయములు, ననంతములు నట్టి నిన్ను నిరంతరంబును భక్తి శ్రద్ధలతో మానసంబునఁ దలంచువానికి నీసేవఁ జేయువానికి, నీకథ లాలించువానికి నీయందాసక్తిగల ప్రతిజీవికిని శ్రేష్ఠంబై యనన్యసామాన్యంబై, యత్యద్భుతంబై యతిసౌఖ్యదంబై యానందంబై యొప్పు భవన్నివాస యోగ్యమగు పరమపదము వైకుంఠమరచేతిలోని

డై యుండును. వేయేల ? నీచేఁగూల్పఁబడిన మహాపాతకియైనను నట్టి యుచ్చస్థితింబొందఁ గలఁడు మఱియు నీకలభ్యమెద్దియును లేదు. నీత లఁపునకు భిన్నంబు జరుగనేరదు, నీధనుర్బాణంబులసాధ్యంబులు. ముప్పదిమూఁడు కోట్ల దేవతలకు నాయకుండనైన నేను బ్రతిదినంబును బ్రాణముల నరచేతులందిడుకొని యేమూలనో తలఁ దాచుకొనుచు, నారాయణా ! గోవిందా ! యని విలపించుచుఁ బెనువంతలపాలగుచుంటిని. ఇప్పుడా ముప్పులన్నియు నంతమొందినవి. మాకుఁబెట్టిన దినములు వచ్చినవి. మాకోరికలును మాతపంబులును ఫలించినవి. పాపమే నశించినది. ధర్మమే నిలిచినది ! నిలువనున్నది !

వి—(దీర్ఘాంతమునఁ గన్నులుదెఱచి) సత్యము ! సత్యము ! సత్యము!

రా—దేవా ! ఈపాటి కార్యంబునకై నన్నింతఁగాఁ బెద్దఁజేయనర్హుఁడనా ? కాదు ! కాదు ! ఇది యంతయు మీపుణ్యాఫలమే.

(నమస్కరించును)

దే—జగద్భద్రసంధాయకా ! ఇక నే నరిగెద సెలవొసంగుము.

రా—చిత్తము.

దే—(నిష్క్రమించును)

వి—శౌర్యసముద్రా ! రామభద్రా !

చం జనకునిశాసనంబుశిర సావహింయించియరణ్యభూములం
దునువసియించి రక్కసుల తోఁగలహించి వధించిసద్యశం
బునుధరఁగాంచి మత్సవన ముంగడ తేర్చిశుభంబుఁగూర్చిపా
యనిదయఁజూపితౌర వర దా! కమలాలయ ప్రాణవల్లభా !

పితృవాక్య పరిపాలనాధురీణా ! జగద్భారనివారణా ! నీవలన నేనెంతయు ధన్యుఁడనైతివి. నాజన్మంబును దపంబును సఫలత నొందినవి. నాకష్టంబులు గట్టెక్కినవి. నా కేరివలనను భయంబు లేదు.

రా—తాపసచంద్రమా ! మానవమాత్రుండనగు నన్ను స్తోత్రవా

క్యములతో నింత పెద్దగా గణించుట యేటికి ? నేనెంత ! నాశౌ
ర్యమెంత ? మీతపోబలంబున కెందును మాభుజబలముసాటి
యగునా ? మీరలుకఁబూనిన లోకంబులెల్ల భస్మీకరింపరా ?
మీరనుగ్రహించిన లోకంబులు శోభావంతములుగావా ?

మ. భవబాణాశిరచనప్రభావమునసే । భవ్యాత్మ! కోదండినై
పవలుంగాంచినమూలాలందడఁగుగూ । బల్ రీతిఁబొల్పారునా
సవనధ్వంసకులన్వధించితిని మ । చ్చౌర్యంబుదీపింపను
త్సవమొప్పన్ విహరించినాఁడఁదు)టిలో । సత్యంబుమానీశ్వరా !

ఓమహనీయమూర్తీ ! భవత్కరుణారసంబింత మాపైఁ జిల్కకున్న దు
ర్వార గర్వాటోపబాహాబలులగు రాత్రించరుల బింకమడఁచునట్టి
సామర్థ్యము మాకడనుండునా? మద్వంశసంభూతుండవగు నీవుమామే
టుఁగోరిమత్సామర్థ్యంబును వెల్లడింప నీ రాక్షసులిట్లు మాచేవధింపఁ
బడునట్లు కల్పించితివి; కానికాకున్న నెప్పుడో భవత్కోపానలంబున
కు శలభాయమానులుగాకుందురా?

మ. భవదాత్మం గృపఁబూనినన్ జగమున । ర్వంబున్విరాజిల్లుమా
నివరా! లేదఘనంబు గప్పినటులన్ । నిద్రించుఁగాదేనినీ
రవివంశంబునకుం బురోహితుఁడను । తామ్రాది దిక్పాలసం
స్తవనీయుండగు నావశిష్ఠుశతపు । త్రశ్రేణి మ్రగ్గింపవే ?

వి—రామా ! భవత్సందర్శనమునకై భరద్వాజాగస్త్యాది ఋషివరులు
విచ్చేయుచుండిరి చూడుము .

(పూర్వోక్తమానులు ప్రవేశింతురు)

భ—సీ. మదినినీహారక । మాభృత్కుమారియ
శ్శ్రీతంబుఁ గొల్చున । నంతుఁడితఁడె

అ—సనక సనందాది । సంయముల్ నిరతంబు
ముక్తికై సేవించు । మూర్తియితఁడె

భ—నారదుం డెప్పుడుఁ । బారాయణము సేయు
నామంబుగలపరం । ధాముఁడితఁడె
అ—వసుమతీభారంబు । వారింప దశరథ
భూపాలునకుఁబుట్టు । పుణ్యుఁడితఁడె
భ—తే. గీ. బలినధోలోకమున నుండ । బంచినట్టి
అ— వామనుఁడితండెమత్స్యమై । వరలెనితఁడె.
భ— మందరనగంబు మోసిన । మగఁడితండె
అ— తలఁప నరసింహమూర్తియై । తనరెనితఁడె.

భ—ఓమహనీయమూర్తీ! రామమూర్తీ! యుష్మత్కరుణా కటాక్ష వీక్షణములచే మేమెంతయుఁ బావనులమైతిమి. దుర్వర్తనులగు నక్తంచరులవలని భయంబు లడంగినవి. మాకింక శ్రేయముం గూర్పఁదలంపుము.

రా—మానివర్యులారా! మీకివే వందనములు (నమస్కరించును)

భ— / అ— } శీఘ్రమేవ కల్యాణసిద్ధిరస్తు. ఇంక మేమరిగెదము.

రా—చిత్తము.

(భరద్వాజాగస్త్యులు నిష్క్రమింతురు.)

వి—కుమారులారా! మిథిలాధిపతియగు జనకమహారాజునింట నొక కార్ముకంబు గలదఁట. దాని నెక్కుపెట్టిన వారికిఁదన కూఁతు సీతనిచ్చి యుద్వాహము సేయునఁట. యచ్చటికేగి తత్స్వయంవరము సందర్శించి పిమ్మట నయోధ్య కేగుదము. ఇందు మీయభిప్రాయమేమి?

రా—చిత్తమాలాగుననే వెళ్లుదము.

వి—అటులైన రేపు రేపకడ వెళ్లుదము. ఉటజములోనికి రండు.
(ముగ్గురును నిష్క్రమింతురు)

2. రంగము—అరణ్యమార్గము.

(రామలక్ష్మణ విశ్వామిత్రులు ప్రవేశింతురు)

వి—కుమారులారా! మీరెన్నఁడు నిట్టి కఠినమార్గంబుల నడిచియు, నీకందమూలంబులఁ గుడిచియు నిట్టి కష్టంబు లనుభవించియు నుండరుగదా!

రా—దేవా! తమచెంత మేమున్నంతకాల మెట్టి యిడుమ లనుభవింపు చున్నను మాకవి కష్టంబులుగా నుండ వేలయన!

ఉ. ఆరయ నీడుగాని విపినాంతర భూము లెట్టివైనఁగాని యిం
కేరహితకిన్న గోచరమ హీంధ్రమహాగుహాపాలి కాని చే
కూరునె తండ్రి చెంగటనె కూర్మిఁజరించెడు బిడ్డకెందునఁ
గోరము మమ్ములన్నరయఁ గోరియిటాడెదుగాని సద్గురూ!

స్వామీ! మహారణ్యంబులందైనను భయంకరాద్రి గహ్వరంబులందైనను నింకెట్టి క్రూరనక్తంచర సంచార ప్రదేశములందైనను మీరు వెంటనున్నఁ దల్లిపాదిగిటనుండు పిల్లలరీతి నిర్భయముగాఁ జరింతుము.

ల—అగ్రజా! మునివరునకు మనపైఁగల ప్రేమాతిశయంబున నిట్లు పలికెనేకాని యిచ్చోటులయందు సంచరించుట కష్టముకాదు. వినుము.

ఉ. ఈవిటపిన్నివాస మొనరించెడు భాగ్యము దీక్షసేయఁగా
నేవిధిఁగల్ల నేర్చును జనించినదాదిగ దుష్కృతంబులం
దేవశమాట మన్మతులు ధీరమనీషులు దేవభక్తినెం
తేవిమలాత్ములై తగుము నీశ్వర కోటికిఁబోలుఁగాకిలన్.

జననంబాది సంతతదురంత దుష్కృత సంభరిత స్వాంతులమగు మా బోంట్లకీ యపవర్గదాయకంబగు విపినంబున నివసించునంతటి భాగ్యము కలుగునా?

వి—(స్వ) ఏమీ కుమారుల వినయవాక్యములు గాఢపరిజ్ఞాన గర్భిత
ములై వినవినఁ గర్ణరసాయనములుగా నున్నవి !

ల—అన్నయ్యా ! ఇది వసంతముగదా !

రా—తమ్ముఁడా ! ఔను. గనుకనే.

మ. వరుసంబండిన యాకులెల్ల నిలపై । వాతాహతిన్ రాలఁ భా
సురమై కాననమెల్లఁబల్లవితమై । సూర్యాంశులన్ ధీరతం
జొరనీకేమృదుపత్రికుట్మలపరి । స్ఫూర్తిన్విడంబించున
ద్దిర యీ యందముఁజందముం దెలుపసుం । తేసిన్వశంబానొకో.

ల—ఆహా ! ఏమి ! యీ వనరామణీయకము ! మానీశ్వరా !

మ. నలుతట్టుల్ ఘనసారభూజములు వి । న్నాణంబుగాఁ గ్రాలఁగొ
మ్మలనైనంగననీక యల్లెకొనెఁజు । మ్మా ముప్పిరిన్ వేణు ల
ట్టులమల్లెల్ భళిరాభళీ ! యిటమహా । ధ్యం డెవ్వఁడో యుండిన
ట్టులఁజూపట్టును దెల్పుమా మదిని నాకటోపంబు శాంతింపఁగన్.

మఱియును

తే. గీ. నిరుపమానశోభితపుష్ప । నిచయకలిత
మై వరలు నిద్దిసర్జనం । బయ్యొ దీన
నెవరువసియింతురోమఱి । యేలయిచోటఁ
బాసిపోయితో ? తెల్పుమా । భవ్యచరిత !

వి—కుమారా ! ఇయ్యది గౌతమాశ్రమము.

రా—ఇప్పుడామునియేమయ్యెను ?

వి—హిమాద్రినిఁ దపంబుఁ జేయుచున్నాఁడు.

ల—అహల్యానాథుఁడందురే ఆమె యెక్కడ ?

వి—అల్లదే మార్గమధ్యంబున గ్రావమైయున్నది. చూడుఁడు.

రా—దేవా ! ఆతల్లి యిట్టులగుటకేమి కారణము ? ఆయాశ్రమమిట్లు
బావురుమనుటేటికి ?

వి—రామా! ఈమె 21

ఉ. ఇంద్రునితోడఁ జెల్మి యొన | రింపఁగఁ దద్విషయంబుఁ గాంచి మా
నీంద్రుఁడు మండి యిట్లు శపి | యింపశిలాకృతి నుండెనో కృపా
సాంద్ర! భవత్పదాంబుజర | జంబున లోకము లెల్ల మెచ్చ నీ
చంద్రముఖి న్నిముక్తిఁ గనఁ | జల్పుము శాపముఁ బాపి ప్రేమతోన్.

రా—ఆఁ! ఏమీ?

ఉ. ముప్పదిమూఁడు కోట్ల సుర | ముఖ్యులకుం బ్రభువై చెలంగి యా
తప్పొనరించె నన్న నిఁక | ధారుణి మానవు లెంతవారిసీ!
యిప్పని కూడ దన్న జను | లేమి వచింతురు? దేవనాథుఁడే
గొత్పఁదనంబు వీడి యిటు | క్రూరత జారుఁడుగా మెలంగినన్.

పోనిండు మనకా విమర్శన మేటికి? (బండను గాలఁదన్నును)

(అహల్య ప్రవేశించును)

అ—(కరములు ముకుళించి)

దండకము.

శ్రీమించు సూర్యాన్వయంబందు క్షీరాబ్ధినిన్ శార్వరీనాథుపోల్కిన్ జగంబెల్ల హర్షింప మర్త్యుండవై పుట్టి శ్రీరామనామంబునం గ్రాలు నారాయణా! కేశవా! మాధవా! పుండరీకాక్ష! గోవింద! నా నేరముల్ సైచి నన్నుం గృపం జూచి నాతోంటి రూపంబు గల్గంగటాక్షించితే. నార్తరక్షామణీ! భక్తచింతామణీ! నిన్నుఁ గీర్తింప నే నెంత దానన్ సురేశాది దిక్పాలురే యెన్నలేరైరి యో శార్ఙ్గచక్రాది దివ్యాయుధా! సర్వభద్రప్రదా! క్రూరకర్ముల్ దురాచారులుం దుచ్ఛులున్నైన నక్తంచరస్తోమమత్తేభ హర్యక్ష యక్షీణతూణీర! పక్షీంద్రవాహా! జగద్రక్షభావా! యనిర్లక్ష్యకోదండ! ప్రత్యక్షదేవా! నమస్తే! నమస్తే నమః॥

రా—అమ్మా! నీవున్నమే నన్నిటకుఁ దోడి తెచ్చి నిన్ను రక్షించినది; కాని నాశక్తి యెంతమాత్రమును గాదు.

అ—తండ్రీ! పుట్టినదాదిగా నేపాపమెఱుంగక పతివ్రతాశిరోమణి యని పేరొందిన నేను దుట్టతుద కెట్టి కట్టడి కొడిఁగట్టవలసి వచ్చెను!

కం. మనమున, వాక్కునఁ, గర్మం
బున, బతిపూజావిధాన | మునవర్తిలి కీ
ర్తినిఁ గన్న నాకు లోకం
బునఁ దలవంపులు ఘటిల్లెఁ | బురుహూతునిచేఁ.

(దుఃఖించును)

వి—అహల్యా! అనుభవించిన యవస్థ కింతైనను జింతింపఁజనదు. చూడుము. [గూడియా

మ. తొలిజన్మంబున సల్పు సత్కృతములున్ | దుష్కృత్యముల్
వలిజన్మంబున సౌఖ్యకష్టములుగాఁ | బాటిల్లునద్దానికై
విలపింపం బనిలేదు బ్రహ్మనయినన్ | వేధించుఁ బాట్లున్న చో
లలినీమానవులెంత కర్మఫలము | ల్లంఘించి వర్తింపఁగన్.

అ—మునికుంజరా! నమస్కారములు (నమస్కరించును)

వి—శీఘ్రమేవయుష్మద్వల్లభసంయోగసిద్ధిరస్తు.

అ—అయ్యా! నాపతి యెందున్నవాఁడు?

వి—అహల్యా!

మ. అపవర్గంబునకై నిరంతరమునీ | హారక్షమాభృత్తునం
దపమున్ సల్పుచునుండె నీమగఁడు మే | ధావంతుఁడాతండు స
త్కృపనీపైఁగల కూర్మి రామునొకటం | గీర్తించుచున్ వచ్చుచు
న్నపవిత్రాత్మునదే కనుంగొనుము కం | తా! భీతియింకేటికిన్.

అ—(పరికించి) (స్వ) ఏమినాభాగ్యము!

రా—మునీంద్రా! ఆవచ్చునది గౌతమమహర్షి యేనా ?

వి—ఔను. జరిగిన సంగతినంతయు దివ్యజ్ఞానంబునఁదన యంతరాత్మను గ్రహించి యమందానందంబున నీయెడ కిదేనిన్ను ధ్యానింపుచు వచ్చుచున్నాఁడు.

(గౌతముఁడు ప్రవేశించును)

గౌ—శ్లో॥ హరేరామ హరేరామ। రామరామ హరేహరే.

అ—(పాదములపైఁబడి) ప్రాణేశ్వరా! ఈ దీనురాలియెడఁ గలుగు తప్పులన్నింటిని మన్నించి యుద్ధరింపుఁడు.

గౌ—(లేవనెత్తి) ప్రాణేశ్వరీ !

ఉ. రాముని సత్వముం దెలిసి ఽ రాక్షసులెల్లరు దుష్టకాయ సం
స్తోమములం త్యజించి కడు ఽ శుద్ధమనోంబుజులై చరింతురం
చీమహినిన్ను వీడి వడి ఽ నేగితినీపయిఁ గూర్మిలేక కా
ద్రోమహిళాలలామ యిఁక ఽ నుండియుఁ బ్రేమిడి గారవింపవే.

రా—మునికులతిలకా! వందనములు (నమస్కరించును)

గౌ—శీఘ్రమేనకల్యాణసిద్ధిరస్తు.

రా—మహాభాగ్యము. 22

గౌ—రామా! యుష్మత్కరుణా కటాక్షవీక్షణంబున మరల నాభార్యతోఁ గలసియుండు భాగ్యము సేకూరినది. ఇంక నేనెంతయు ధన్యుండను. నావలెనే నీవును ద్వరలో భార్యను జేకొని సుఖించెదవుగాక! (అక్షతలిడును)

వి—కుమారులారా! ఇంక బయలుదేరుఁడు.

గౌ—రామచంద్రా! వెళ్లి వత్తుము.

రా—చిత్తము. (అందఱును నిష్క్రమింతురు)

గద్యము.

ఇది యిక్కుర్తి తిరుపతిరాయ విరచి
తోర్వీసుతోద్వాహంబునం
దృతీయాంకము.

ఉర్వీసుతోద్వాహము.

చతుర్థాంకము.

1 రంగము:—మిథిలానగరప్రాంతము.

[రామలక్ష్మణ విశ్వామిత్రులు ప్రవేశింతురు.]

రా—మునిచంద్రమా! ఏమంటిరి?

తే. గీ. సర్వసర్వంసహాధీశ సత్కుమార
వరులకు నసాధ్యమైన శం కరునిధనువు
నేనొకండనె మోపెట్ట నేర్తుననుట
తెలియభవదీయ కరుణార్ద్ర దృష్టి కాదె?

వి—రామచంద్రా! నావాక్యమమోఘము. మిథిలకు మనమే తెంచుట భవద్వివాహార్థమేయని నమ్ముఁడు.

ల—తాతగారూ! ఇదేమండి యనవరతాత్మానుసంధానుండును, యజ్ఞదీక్షాతత్పరుండును నగు జనకమహారాజుపై నెవ్వరోదండెత్తి వచ్చినట్లున్నద?

వి—నాయనా! లక్ష్మణా! కాదు! కాదు!

ఉ. మానితకీర్తి యీజనక మానవనాథుఁడు భూమినంతటన్
జానకికిన్ స్వయంవరముఁ జాటఁగఁబంపఁ దదర్థమైనృపుల్
పూనిదిగంతరంబులను భోరుకొనం బహువాద్యసంతతుల్
సైనికసంఘముల్ గొలువఁ జక్కఁగవచ్చి వసించిరిట్టులన్.

రా—వారెవ్వరో మనకభిముఖముగా వచ్చుచున్నారు.

వి—(పరికించి) ఔను! మనచే ముందుగాఁ బంపఁబడిన మునులవలన
  మనమే తెంచుట విని జనకమహారాజు సగౌరవముగాఁ దో
  డ్కొనిపోవ నేతెంచుచున్నాఁడు. మనమిచ్చట నిలుతము.
  (జనకుఁడు మంత్రిపురోహితాదులతోఁ బ్రవేశించును.)

జ—విశ్వామిత్రమహర్షీ! నమస్కారము. 23.

వి—సమస్త సన్మంగళానిభవంతు. జనకక్షితీశా! 24.

తే. గీ. రామలక్ష్మణులన్నన ర్భకులటంచుఁ
  దలఁపఁబోకుము పురుష స త్తములు, వీరి
  విషయమును బూర్తిగా నెన్న విధికిఁదరమె?
  పెంపుదీపింపఁగా గార వింపుమయ్య!

జ—తమయనుగ్రహమ్మున శక్తివంచనలేక యట్లు లేయొనర్తురు. లో
  పంబున్న నాయజ్ఞానమును క్షమింపుఁడు. (రామలక్ష్మణులతో)
  రామచంద్రా! సౌమిత్రీ! మీనాయనగారు మున్నగువారి
  కెల్లరకుఁ గుశలమేకదా!

రా—చిత్తము. క్షేమంబున నున్నవారు.

జ—అవే! భద్రగజంబు లధిరోహణముసేయ విచ్చేయుఁడు.

వి—మంచిది. దాశరథులారా! పోదమురండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

2 రంగము:—స్వయంవర మంటపము.

(జనకుఁడు, పురోహితుఁడగు శతానందుఁడు, రాముఁడు,)
లక్ష్మణుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు, చెలికత్తెలతో సీత, నిఖి
[లరాజకుమారులు, ప్రవేశింతురు.]

జ-చం. నరవరపుత్రులార! బుధ నందితశౌర్య బలాఢ్యులార! యీ
  హరధనువెత్తి యెక్కిడిన యట్టి మహాత్ముని నాతనూజ స
  త్వరము వరిగ్రహించునిది పన్నిదమోపినవారు నాసుతం
  గరమనురక్తిఁ జేకొనఁగ గల్గినవారును బూనుఁడీ వెసన్.

రాజుల కెల్లరకు యథాయోగ్యమగు నీస్వయంవరంబున మజ్జామాత యెవ్వరో తెలియఁగోరెదను.

కుంతలదేశపురాజు—(స్వ) అరరే! ఏమి! ఈకోమలాంగి సోయగము! ఈమె వరించినవాఁడేకదా పురుషోత్తముఁడు! తామసించినచో నెవ్వఁడు మోపెట్టునో (వింటిని సమీపించి దానినిగదలింపఁజాలక శ్రీమతోరోజుచు ప్రకాశముగా) రాజకుమారులారా!

ఉ. ఎక్కుడివిల్లు దీనినరుఁ డెవ్వఁడు వంపగలాఁడు మున్ను నే
నెక్కటికయ్యమందు యశ మెంతయొ కాంచితి వీసమంతయుఁ
బ్రిక్కకుఁ ద్రోయనైతినిఁక బాహుబలంబుడివోయె నక్కటా
నిక్కువమా జగద్గురుఁడు నేర్చునుగా కారులెత్తనేర్తురే?

మాళవదేశపురాజు—అయ్యో! చాలిఁపుఁడు.

కం. తనకు నసాధ్యంబగు కా
ర్యము నితరులొనర్పఁజాల రనఁదగునే? యే
సమయంబెట్టిదియో? యు
క్తము లెవ్వరో తెలియవశమె ధాత్రి నెవరికిఁ.

కావునఁ ద్వరపడఁజనదు (తన్నుఁజూపుచు) ఈమాళవేంద్రునిమాట మఱచియుందురు (వింటిని సమీపించి కదలించియు నెత్తఁజాలక స్వగతము) అందఱివలె నూరకుండక నేనేల ప్రగల్భములు పలికితిని? అబ్బా! ఇదెక్కుడివిల్లు! (యథాస్థానమునఁ జిన్నపుచ్చుకొని కూర్చుండును.)

(అట్లేరాజులెల్లరు నెత్తఁజాలక చూచుచుందురు.)

వి—నాయనా! రామచంద్రా! నీవును బ్రయత్నించి చూడుము. నీకీవిల్లేపాటిది?

మాళ—(తక్కినవారితో రహస్యముగా) ఏమిప్రయత్నమో? ఈజడదారి ముక్కుమూసికొని మంత్రములు గొణఁగుట యనుకొనె

నుగాంచోలును. రణకర్కశులగు నిందఱు రాజులకలవిగాని యీవింటిని వంపఁ బసిపాపలఁబ్రేరేపించు చున్నాఁడు.

కుంత—అయ్యా! చాలింపుఁడు. ఇంతకుమున్నుతమరాడిననీతి తమకుఁ బనికిమాలినదయ్యెనా యేమి? ఏపుట్టలో నేపామున్నదో యెవ్వఁడెఱుఁగును?

తే. గీ. సింహపుఁగి శోరమిభములఁ ౹ జీల్పలేదె?
చిచ్చొకింతలోకము నీరు ౹ సేయలేదె?
వజ్రిమఖలాద్రిలను భంగ ౹ పఱుపలేదె?
వయసుతోనేమిపని? ప్రభా ౹ వంతునకును.

రా—స్వామీ! విశ్వామిత్రమునిచంద్రా! నమస్కారము. తమయాజ్ఞయవిలంఘ నీయముగదా! అక్లేపరియత్నించెదను.

(వింటికిఁ బ్రదక్షిణ నమస్కారమాచరించి.)

తే. గీ. ఎపుడుఁ బోషించుచుండు లో ౹ కేశ్వరునకు
దయనుగనిపెంచు మాతల్లి ౹ దండ్రిలకును
దెలివియును బుద్ధియును నేర్పు ౹ దేశికులకు
వందనమొనర్తు మదిని స ౹ భక్తికముగ.

(అశ్రమంబునమోపెట్టి నారిలాగఁగా గొప్పధ్వనితో భగ్నమగును. సభాసదులు మూర్ఛనొందుదురు. సీతాదేవి పుష్పమాల రాముని మెడలో వైచి నమస్కరించును.)

జ—(రాముని గౌఁగిలించుకొని) రామచంద్రా!

ఉ. పూర్వము దక్షుఁడధ్వరమ ౹ పూర్వముగా నొనరింప దేవతల్
గర్వితులై మహేశ్వరునిఁ ౹ గాదన నీధనువెక్కుపెట్టి యా
శర్వుఁడు సర్వదేవతల ౹ జర్జరితాంగులఁ జేసివేఁడినం
జర్వితకార్యమున్విడిచి ౹ సత్కృపఁబ్రోచెను పర్వకోటులన్.

పిమ్మట నిమ్మహాధనువు మద్వంశశ్రేష్ఠుఁడగు నిమి కాఱుపతరము వాఁ

డగు దేవరాతునకా శంకరుండిచ్చె నది మొదలిహారు వింటిని మద్వం
శకర్తలెల్లరు భక్తిపూర్వకముగాఁ బూజింపుచుండిరి. మఱియును.

ఉ. పొందుగ జన్నముంజలుపఁ । బూనిధరాస్థలి దున్నుచుండగా
మందసమొండు కన్పడియె । మానుగ దానినిదీసిచూచి నం
గందువాకర్తు కన్పడియె । క్ష్మాసుతసీతయటంచుఁ బ్రేమతో
డందనుజూతయంచుఁ బ్రక । టంబుగఁ బెంచితిఁ బెద్దఁజేసితిన్.

కం. ఈతరుణికిఁ దగువరుఁ బృ
థ్వీతలమునఁ గనకహారుని । విల్లెక్కిడు న
త్యాతతబలుఁ డయ్యెడు నా
కూఁతునకున్ భర్తయనుచుఁ । గోరితినఘా!

అట్టినాపన్నిదంబు నెగ్గించి నా పట్టికినాథుండవైతివి.

వి—జనకచక్రవర్తీ! ఇంకనాలస్యంబేల ? వైవాహికమహోత్సవం
బు శీఘ్రంబ కావింపుము.

జ—చిత్తము (పురోహితునితో) శతానందమహర్షీ! శుభలగ్నము
నిశ్చయింపుఁడు

శ—మంచిది=శ్లో=మాఘఫాల్గుణ వైశాఖ, జ్యేష్ఠమాసాశ్శుభప్రదాః
అన్నారు. కాఁబట్టి (పైవంకఁజూచి వ్రేళ్ళుముడిచి) ఈవైశాఖశు
౭ గురువారము పగలు ౧౮ ఘటికల ౨౭ విఘటికలకుఁ క
ర్కాటక లగ్నమున శుభముహూర్తము దివ్యముగా నున్నది.

జ—చిత్తము. నాదొకమనవి యున్నది.

తే. గీ. దశరథేంద్రునితోఁడ బాం । ధవ్యమన్న
నామనంబునకెంతో యా । నందమయ్యెఁ
దోడనన నాయనుజుని కూఁ । తుండ్రిమువుర
దశరథుకనిష్ఠ సుతులకీఁ । దలఁచినాఁడ.

వి—సర్వోత్తమముగా నున్నది. అట్లేకావింపుము.

జ—కావున నోగురూత్తమా! తమరిప్పుడు నిర్ణయించిన ముహూ—
మునందే నలుగురి వివాహములును గావింపవచ్చునా?

శ—(యోజించి) దివ్యముగాఁ జేయవచ్చును.

జ—మంత్రీ! నివాలసింపక తన్ముహూర్తమునకు దశరథేంద్రుఁడా
త్మజపరివారాదులతోఁ దరలివచ్చునట్లు శుభలేఖలంపుము. వా
రియందిచ్చటి విశేషములును రామలక్ష్మణుల క్షేమాతిశయ
ములును వ్రాయుము. (25.)

మం—చిత్తమట్లులే వ్రాసిపంపెదను.

జ—రాజోత్తములారా! తమరెల్లరు నాప్రార్థన మంగీకరించి వైవా
హిక మహోత్సవంబు వీక్షింపఁగోరుచున్నాఁడను.

రాజులు—మంచిదట్లే నిలుతుము.

జ—విశ్వామిత్రమహర్షీ! యిఁకనీసభఁ జాలింతము.

వి—మంచిది.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

3 రంగము:—మిథిలలోని బ్రాహ్మణాగ్రహారము.

(శాయన్నశాస్త్రియు, అమరావధానియుఁ బ్రవేశింతురు.)

అ—శాయన్నశాస్త్రీ! ఎట్లెట్లు? దశరథతనయుఁడు శివధనువుమో
పెట్టెనుగా? అయ్యయ్యో! ఎంతమంచి సమయమునకు లేక
పోతిని.

శా—అమరావధానీ! మీరెఱుఁగనట్లు మాట్లాడుచున్నారు గ్రామ
మందులేరా యేమి?

అ—అయ్యో! లేనయ్యా! శివయ్యసిద్ధాంతిగారికిఁ బిల్లనుమాట్లాడఁ
బోయితిని.

శా—శివయ్యసిద్ధాంతికేమి? పెండ్లి యేమి? నీవుకుదుర్చుటయేమి?
ఆశ్చర్యముగా నున్నది.

అ—ఆశ్చర్యమేమి? మళయాళదేశములోఁ గుదిర్చినాను. పిల్లకుఁ దొమ్మిదవయేఁడు. చక్కనిచుక్క యథాథార్థను.

శా—అబ్బే! అబద్ధమని కాదు. అఱువదేండ్లుదాఁటిన బడుగునకు వివాహాపేక్షయేమాయని యట్లంటిని.

అ—అఱువదేండ్లు వచ్చిననేమి? నూఱేండ్లువచ్చిననేమి? ఆయనకేమి మహారాజు వాండ్రకుఁ బ్రాప్తిలేకపోయినారు; కాని వెనుకఁటి మూఁడు పెండ్లిండ్లకు మొత్తము పదివేలు వ్యయపఱచినాఁడు.

శా—అవును. మొదటిభార్యను సరిగాఁజూడక చెడుతిరిగి అడ్డమైనరోగములు తగిలించుకొని అవి తనభార్యకుఁగూడదయసేయుటచేతఁ దీసికొనియును డిగులుపడియును మరణించినది. రెండవభార్యకుఁ గామసోమయాజులతో స్నేహమై పట్టపగలు పడమటింటిలో నిద్దఱుండఁగా భర్తచూచి కొట్టి గోలపెట్టుటచేత బావిలోఁ బడి చచ్చినది. ఇఁకమూఁడవభార్య అదేమిదేవుని కాశింసాహేబును దీసికొని లేచిపోయి గాశిలోఁ గాలక్షేపము సేయుచున్నది. చేసికొనఁగానే సరియా? కాపురముదిద్దుకొను తెలివియుండవద్దా? దానికేమి! ఇచ్చువారికైన బుద్ధియుండఁగూడదా!

అ—అయ్యో! అన్నియుఁ జూచుచునే తమరట్లుసెలవిచ్చెదరేమి?

తే. గీ. ధనమొకటియున్నఁజాలు దు ర్మార్గుఁడైన
సంకరకులోద్భవుండైన, సర్వరోగ
పీడితుండైన, జడుఁడైన, వృద్ధుఁడైన,
శవమెయైనఁ, గన్యకల నొ సంగుచుంద్రు.

శా—సరియే; కాని సిద్ధాంతిగారికిప్పుడుపిల్లనిత్తుమనిన వారికీతనిస్థితిగతులు తెలియునా?

అ—తెలియకేమి? తమకు రావలసిన పదునేనువందలును, బిల్లసొమ్ముక్రింద నెనిమిదివందలును మొత్తమిరువదిమూఁడు వందలరూ

ష్యములవుల్లె తమకుఁ జెల్లినఁ జాలును. దక్కినవానితోఁ దమ
కుఁ బనిలేదనిరి.

శా—అట్లనుటలో వారియుద్దేశమేమో కనిపెట్టితిరా ?

అ—ధనమునందపేక్షగలవారికితరవిషయములతోఁ బనియేమి? అయి
నను వారియుద్దేశమునాతో రహస్యముగా నిట్లు చెప్పిరి.

ఉ. కూతురుచిన్నదన్నఁ టికి గోలయటంచుఁ గుటుంబమెల్ల జా
మాతగృహంబునందెయను మానములేక సుఖింపవచ్చు ముం
దాతఁడు చచ్చెనేని విపులాస్తికిఁ గర్తగనుండవచ్చు నా
కూఁతురికెట్లువర్తిలినఁ గొంకకయోరువవచ్చు భూసురా!

శా—గడుసరియూహయే; కాని మళయాళబ్రాహ్మణులపని చాలన
న్యాయముగానున్నది!

సీ. తనచిన్నికాంత సూత్రముఁ దీసిమాటి య
న్యులకిచ్చి పోట్లాడుచుండువారు
గులహీనకన్యలఁ గొనివచ్చి యిచ్చోటి
విప్రులకిచ్చి జీవించువారు
నల్లుండ్రఁ గికురించి యాత్మజాతల బల్మి
యవనయావనులకు నమ్మువారు
వధ్యార్థమే తెంచు వారినింటికిఁ బిల్చి
హింసించిధనము గ్రహించువారు

తే. గీ. నైనటింతురు వీరెబ్రాహ్మణులకెల్ల
దుర్యశంబునుఘటియించు దుష్టులరయ
నితరవృత్తులు భూమిపై నెన్నిలేవు ?
సిగ్గులేదొకో ? దేహమ స్థిరముగాదో ?

కానిండు. తమరింత పట్టుదలతోఁ బాటుపడుచుంటిరి. లాభమేమి ?

అ—అయ్యో! లాభము తేకేమి ? ఏక్షపున నైననేమి మూఁడువందల

రూపాయలు రావచ్చును.

శా——ధనము కాసించి తమ బోంటిపెద్దలిట్టివిషయములలోఁ బ్రవేశించుట న్యాయమేనండీ?

అ——ఇచ్చువారికిఁ జేసికొనివారికి బుద్ధి లేనప్పుడు నాకేటిన్యాయము? (దృష్టిసారించి) అదుగో! చలమయ్య చయనులు గారెచ్చటినుండియో వచ్చుచున్నారు?

(చలమయ్య చయనులు ప్రవేశించును)

చ——(నిట్టూర్పుపుచ్చి) ఇస్సు! అబ్బా! ఏమండి! క్షేమమా?

శా——అదేమట్లడుగుచున్నారు? మీరిమధ్యగ్రామమందు లేరాయేమి?

చ——లేనండీ! సూర్యనారాయణరావుగారి పుత్త్రికకు సంబంధముఁ గుదుర్చుటకు వెళ్లినాను.

శా——సూర్యనారాయణరావుగారి కుమారునికి సంబంధమును గుదుర్చుటమేమండీ? మేనమామకూఁతురుగలదు గాదా?

చ——ఉన్నదండి! బంగారపుబొమ్మ మనకవులు వర్ణించుపద్మినీజాతియే యాచిన్నదనవచ్చును, సాంప్రదాయముమంచిది. వారికివీరికి నేఁడు మూఁడుపురషాంతరములనుండి సంబంధమవిచ్ఛిన్నముగా సాగుచున్నది. వారియోఁగుపడుచులవల్లనే వీరివంశమభివృద్ధియగుచున్నది. సూర్యనారాయణరావుగారికి వచ్చునిబ్బందుల కన్నిఁటికి వారే యాదుకొనుచున్నారు.

శా——అట్టులున్నపుడు వారిసంబంధమేలమానుకొనెను?

చ——సూర్యనారాయణరావుగారు పూర్వముమంఁచివారే; కాని ఇప్పుడు దగ్గఱఁజేరి చెప్పువారిమాటలువిని సంగీతములకని సభలకని స్నేహితులయక్కఱలకని తండ్రియిచ్చిన ధనమంతయు వెచ్చపెట్టుటయే కాక పదివేలరూపాయలప్పుకూడఁ జేసినాఁడు. ఈ

మధ్యఁబొలమమ్మి కొంచెము తీర్చినాఁడఁట; కాని విశేషభాగ మట్టులేయున్నది.

శా—అబ్బా! ఆగొడవ మనకేటికి? సూర్యనారాయణరావుగారు తమ కొమరునికి మేనరిక మేల చేసికొనలేదు?

చ—అదేనండి! నేను జెప్పుచున్నది. ఈమధ్య నెవ్వరోవచ్చి లోపలి గుట్టెఱుఁగక యిండ్లవాకిళుల కటాటోపము వీక్షించి రెండు వేలరూపాయలువరశుల్కమిత్తుము. మీయబ్బాయికి మాయ మ్మాయిని జేసికొనుఁడనిరఁట.

శా—దానికి సూర్యనారాయణరావుగారి భార్యయిష్టపడినదా?

చ—లేదు. "నా తమ్ముని కుమారితను జేసికొందుము. ఇతర సంబంధములతోఁ బనిలే"దని వారినిఁ బంపెనఁట; కాని దగ్గ ఱనున్నవారు "ధనమువచ్చునప్పుడక్కఱలేదందురా? వరశు ల్కము మీరుకోరినంతయిచ్చుచో మేనరికము సేయుఁడు లేని చో శుల్కమిచ్చుచోటనే చేసికొనుటయుత్తమ" మనిరఁట.

శా—సరి! సరి! ఆవరశుల్కము రామారావుగారీయలేమనిరి కాఁ బోలును. పిమ్మట నితరసంబంధముల విచారింపమిమ్మంపియుం దురు. అంతేనా?

చ—ఔను. జరిగినదంతే.

శా—ఇప్పుడెచ్చట నిశ్చయపఱచినారు?

చ—ప్రియాగలో వరసింహారావుగారి పుత్రికను గుదుర్చుకొని వచ్చు చున్నాను. వరశుల్కము రెండువేల యేనూఱును, ఆఁడుబిడ్డ లకు నైదువందలును, స్తన్యపానశుల్కముక్రిందఁదల్లికి నైదువం దలును, ఇతరలాంఛనములుగాక మొత్తమూఁడువేలయేనూఱు రూపాయలకు గుదిర్చినాను.

శా—సరి ! సరి ! అదేనటండీ! గొప్పగా జెప్పుచున్నారు. నరసింహారావుగారికిఁ గళత్రవియోగమైన పిమ్మట నొక మంగలిదాని నుంచుకొని దానిచేతికూడు తినుచుండుటచే బ్రాహ్మణులెల్ల వానిని బహిష్కరించిరి. వారిద్దఱికిఁ బుట్టిన చిన్నదాని నేసుమండి తమరు మాట్లాడినది.

చ—నేనుమాట్లాడిన దేమున్నదండి? వారిసంగతి వీరును వీరిసంగతి వారును బూర్ణముగా నెఱిఁగియేయున్నారు. "నీవొకందుకుఁ బోయుచుంటివి. నేనొకందుకుఁ దాగుచుంటి" నన్నట్లు వరశుల్కమున కపేక్షపడి సూర్యనారాయణరావుగారును, సంఘమునఁ గలియవచ్చునని నరసింహారావుగారును ఈసంబంధమును గుదుర్చుకొనినారు. మధ్యనాదేమున్నదండి! పదిరూకల వాఁడను గాని.

అ—సంఘమున నెట్లుకలియునండి? ఈవివాహము కానీయండి సభాపతులము మేమందఱమును గట్టుకట్టి జగద్గురువులకు వ్రాసి సహేంద్రతక్షకాయయని యీవివాహమునకుసంబంధించిన వారికెల్లరకు బహిష్కారపత్రికలు తెప్పింతుము.

చ—అమరావధానిగారూ! తొందరపడకండి. ఆ వివాహములో నేనరసింహారావుగారు సత్యనారాయణవ్రతమాచరించి పలువిధభక్ష్యములతో సమారాధన జరిగించి వచ్చిన బ్రాహ్మణులకు భూరిదక్షిణలిచ్చెదరంట. అందు మీకుగొప్పసమ్మానముజరుగునట్లుచేతును. ఈవిషయము రహస్యముగా నుంచుఁడు.

అ—సరే! మీయిష్టప్రకారమే నేనును వర్తించెదను.

శా—చీ! చీ! పరిణయముల భాధ్యత నితరులెట్లుక్రమముగా నపహరించిరి.

చం. పరిణయమన్న భార్యయును భర్తయు బ్రాణములుండుదాక సం
సరణరథంబులాగెడు ద్విచక్రములై నడిపించుచు న్నిరం
తరమెడఁబాటులేక విపథంబుల దొక్కక శాంతులై పర
స్పర సుఖదుఃఖ బాధ్యులుగ బాసలొనర్చి వరించుటే కదా!

అట్టి పరిణయ మిప్పుడు బ్రాహ్మణులమందెచ్చటనైన నుండెనా? హా! కాలమహిమ! (ఆలించి) అదిగో భేరిమ్రోగుచున్నది వైళమపోవల యును (లేచును)

చ—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమండి శాయన్న శాస్త్రిగారూ! ఆ భేరియేమి? అచ్చటికి మీరేల పోవలయును?

శా—ఓహో! మీ రెఱుఁగరు కాబోలును. జనకమహారాజుగారు "శివ ధనువు నెక్కు పెట్టినవారికిఁ దనకూతుసీతనిత్తు" నని చాటించిరి గదా

చ—ఔను! జనకుఁడొనర్చిన దసాధ్యప్రతిజ్ఞ. ఆధనువు నెక్కుపెట్టు వారును లేరు. సీతకీజన్మమునఁ బెండ్లియును గాదు.

శా—(నవ్వి) అమోఘ సంకల్పుఁడగు జనకుని ప్రతిజ్ఞ వృధయగు నా? అయోధ్యావల్లభుఁడగు దశరథేంద్ర నగ్రసుతుఁడు శ్రీ రామచంద్రుఁడావింటి నశ్రమంబున మోపెట్టుటలోఁ దునకలై యావిల్లు నేలఁబడినది.

చ—ఇఁక మనదారిద్ర్యము విచ్ఛిత్తగును. సీతాకల్యాణమగును.

శా—ఒక్క యుర్వీసుతోద్వాహమే కాదు జనకుని తమ్ముని కూ తుండ్రగు ఊర్మిళ, మాండవి, శ్రుతకీర్తియను కన్యకలను ద శరథుని తక్కిన పుత్త్రులగు లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నులకిచ్చి యేకలగ్నమున వివాహమొనర్తురఁట.

అ—శుభము. ముహూర్తమెప్పుడు? దశరథాదులు వచ్చిరా?

శా—నేఁడే శుభముహూర్తము. దశరథుఁడును దత్పుత్త్రులును ద క్కంగల పురోహితామాత్యసామంత బంధు మిత్ర పరివా

రంబులును వివాహమంటపమున కేగుచున్నారు. ఆ భేరీధ్వని యదేసుమా!

చ—మంచిది. ఇంటికేగిన నాలస్యమగును. శీఘ్రముగా నిదే దారినిమనము బోవుదము.

అ—వెళ్లుదమురండు. (అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇదివిష్కంభము.

4 రంగము—వివాహవేదిక.

(రామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులును, సీతా, ఊర్మిళా, మాండవీ, శ్రుతకీర్తులును. దశరథ జనకాదులును, వసిష్ఠవిశ్వామిత్ర శతానందాదులును, ప్రవేశింతురు. మంగళ తూర్యారవంబులు మ్రోగుచుండును.)

శ—ఓరీ! శిష్యా! అవకతవకశాస్త్రీ! అంకురార్పణ సంకల్పము కానీయరా!

అవ—చిత్తమట్లే కానిత్తును. (స్వ) నా మొగమేమికానిత్తును? వచ్చినది కొంచెము మఱచిపోయినాను. అయినను సభలోరాదనుట మంచిదికాదు. ఏదియో చిన్నతనమున బడిలో నేర్చికొనిన భూగోళ శాస్త్రమునుబట్టియు పురాణమానమును బట్టియు నేదియో వాగుచు నేమియుఁ దోఁచనిచో మేళము వాయింపుమనుచుఁ గావింతును. (ప్ర) అయ్యా! సభవారి యాజ్ఞ కావించుచున్నాను.

(సంకల్పము)

అస్యశ్రీ మన్మహాగోళా కారసూర్యనారాయణ మండలచ్యుత పతన గోళాకృత భూండలే, ఆసియామెరికాఫ్రికైరోపాస్ట్రేలియాఖ్యమహాఖండమండి తాసియాఖండే, ఆర్కిటికంటార్కిటికట్లాంటిక్ఫసిఫిక్కు హిందూనామ మహాసముద్రస్థ హిం

దూమహాసము దోత్తరభాగవిరాజితే, నీలశ్వేత శోణహరిద్రి కాస్పియన్ మధ్యధరా రేబియా బంగాళాఖాతాద్యు పసము ద్రిస్యఅరేబియా సముద్రపూర్వదిగ్భాగే, బంగాళాఖాతపశ్చి మోత్తరభాగే, సైబీరియా, చైనా, మంగోలియా, మంచూరి యా టిబెట్ అరేబియా పర్షియా ఆఫ్ఘనిస్థాన బర్మాహిందూ దేశాది మహాదేశమధ్య హిందూదేశే, కలకత్తా, బొంబాయి, చన్ననగర, బీరారు, బేహారు, అస్సాము రాజపుత్రస్థానా గ్రా యోధ్యాది రాష్ట్రాంతర అయోధ్యారాష్ట్రే, ఓబీ, లీనా, ఎన్సీ, హరాయాంగు హాగంగాసింధూ బ్రహ్మపుత్రా ఐరావ తీతపతీనర్మదామహాగోదావరీ, కృష్ణాకావేరీయమునా, గోగ్రా గుంతీ, సరయూముఖ్యనదీ మధ్యసరయూనదీప్రాంతే, అయో ధ్యామండలే శోభనగృహేసమస్త దేవతాసమస్తవర్ణసన్నిధే అ స్మిన్ వర్తమానేవ్యావహారికహూణ మానేనఏకోనవింశచ్ఛతో పరివింశతిత్రియసంవత్సరే, ఏప్రిల్ నామమాసేవింశత్యు పరిచ తుర్థ దినేశుభనక్షత్రశుభ యోగశుభకరణ ఏవంగుణవిశేషణవిశి ష్టాయాం శుభతిథేపాణిగ్రహణాఖ్య కర్మకరిష్యే.

శ—ఓరీ! నీయింటిలో వానకురియ! యిదేమి సంకల్పమురా!

అవ—మఱచిపోయి నోటికివచ్చినట్లువాగినాను.

శ—మొదటనే రాదన్నచో బాగుండునే.

అవ—అట్లన్నచో నవమానముకాదా?

శ—ఇప్పుడు వచ్చినబహుమానమేమి? (వసిష్ఠునితో) స్వామీ! తమ రు పాణిగ్రహణముకానీయండి

వ—(వధూవరులదోసిళ్లుపట్టజేసి) అస్యశ్రీమదాది నారాయణస్య అ చింత్యాపరిమిత శక్త్యాభ్రమాణస్య మహాజలౌఘమధ్యే పరి భ్రమ మాణానామనేకకోటి బ్రహ్మాండానామేకతమే వ్యక్తావ్య

క్తమహదహంకార పృథివ్యాపస్తేజో వాయురాకాశాద్యావృణైరావృతే అస్మిన్మహతిబ్రహ్మాండకరండమండలే, ఆధారశక్తి శ్రీకూర్మవరాహానంతాద్యష్ట దిగ్గజోపరిప్రతిష్ఠతలిమహానాళాయమానఫణిరాజ రాజస్య శేషస్యసహస్ర ఫణిఫణామణిమండలమండితే; ఇంద్ర ద్వీపాశేరు తామ్రగభస్తినాగ సౌమ్యగంధర్వచారణ. భారతాఖ్యన నఖండమండితే, జంబూప్లక్షకు శక్రౌంచ శాకశాల్మలపుష్కర ద్వీపాఖ్యైసప్తభిర్ద్వీపితే, అంగవంగ కళింగ కాశ్మీర కాంభోజ సౌవీరసౌరాష్ట్ర మహారాష్ట్ర మగధ **మాళవ** నేపాళ కేరళచోళ గౌళబంగాళమళయాళాదివివిధైర్దేశ విరాజతే గంగావాలు కాభిసప్తర్షి మండల పర్యంతంబ్రహ్మలోకే నివాససిద్ధ్యర్థం యావత్రిగుణీ కృతాగ్నిష్టోమాతి రాత్రాప్తూర్యామ సాంతవనవాజ పేయపౌండరీకాశ్వమేధాది శతక్రతుఫలసిద్ధ్యర్థం స్వగు హర్యోత్తరప్రకారేణ సాలంకృత సహిరణ్యోదక కన్యాదానమహంకరిష్యే—(జనకుని చేత నీరుత్రాకించును)

1 శ్లో—కన్యాం కనకసంపన్నాం ।కనకాభరణైర్యుతాం
దాస్యామివిష్ణవేతుభ్యం । బ్రహ్మలోక జిగీషయా ॥
2 శ్లో—శ్రీరూపైషామయాకన్యాం । తుభ్యంశ్రీధరరూపిణే ।
ఇత్యుక్త్వోదక**పూర్వేణ** । దదాతస్మిన్ త్రివాచకమ్ 2

చతుస్సాగరపర్యంతం గోబ్రాహ్మణేభ్యః శుభంభవతు. కాశ్యపవత్సారనైధృవ:త్రియార్షేయ ప్రవరాన్వితకాసపసగోత్రోద్భవస్య నాభాగరాజవర్మణోనప్త్రే అజమహారాజవర్మణః పౌత్రాయ దశరథమహారాజవర్మణః పుత్రాయ శ్రీరామచంద్ర నామధేయాయ వరాయ.

(ఇట్లే తక్కినమువ్వురకు)

చతుస్సాగర పర్యంతంగో బ్రాహ్మణేభ్యః శుభం భవతు ఆత్రేయ

ఉర్వీసుతోద్వాహము.

యవనాశ్వ స్వావాశ్వ త్రియార్షేయ ప్రవరాన్విత ఆత్రేయసగోత్రోద్భవస్య హ్రస్వలోమవర్మణో న ప్త్రీం స్వర్ణరోమవర్మణో పౌత్రీం జనక మహారాజవర్మణః పుత్రీం సీతానామ్నీం కన్యాం, అస్త్రిప్రతిపాదయామీతివరోవదేసు.

శ్లో—కనకవిరచితాంగం । గంధపుష్పామిపూజా ।
బహువిధశుభనాదం । బ్రాహ్మణాశీర్వదంవా ।
సకలగ్రహశుభస్థే । కన్యకాకంఠమధ్యే ।
ఉభయకులసుశీలాం । మంగళం సూత్రబద్ధం ॥

(ఇశ్లో: డమువ్వరను మంగళసూత్రధారణముచేయించును)

జ—ఉ. ఈమెమదీయపుత్రిక సు మీసుగుణోదధి, ముద్దరాలు, నా
నామనుజేంద్రనందన మ నః ప్రసవార్చితపూత, సీత ని
న్నేమదినిల్పునింకితర మెన్నదు, నీసహధర్మచారిణిం
బ్రేమమెయిఁ భరింపుమొక రీతిగఁ దప్పులదిద్ది రాఘవా !

వ—నాయనా ! రామచంద్రా ! అగ్నిసాక్షిగాఁ బ్రమాణమొనర్పుము.

రా.—చ. అనలుఁడుసాక్షిగాఁ గనఁ యంబుఁద్రిశుద్ధిగ మేనఁబ్రాణమే
యనువుననిల్పుకొందునటు లారసిప్రేముడిసీతఁ బోత్రుని
వ్వనరుహనేత్రఁ దక్కఁ(ఁ)బర భామలస్వప్నములోననైనఁ గో
రనుబురుషార్థసిద్ధికిఁ జి రంబుగయత్నముసేతునీపెతోఁ

శ—అమ్మా ! సీతామహాసాధ్వీ ! నీవునుబ్రమాణమొనర్పుము.

తే. గీ. పంచభూతంబులనలుండు భాస్కరుండు
చంద్రుఁడు సమస్తవిబుధులు సాక్షులుగను
మనసుననువాక్కునను గర్మ మునను రామ
భద్రుపాదాబ్జములఁ గొల్చి పాయకుందు.

(లక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులు వేఱువేఱుగా)

తే. గీ. ఈనెలఁ తఁదక్కఁబరకాంత నెనయకుందుఁ
బ్రాణమున్నంతవఱకు ని బద్ధిసుంతు

(ఊర్మిళామాండవీ శ్రుతకీర్తులు వేఱువేఱుగా)

ఈపురుషుఁడక్కఁ బెరవాని నెంచఁజాలఁ
బ్రాణమున్నంతవఱకు నిబద్ధుండు.

చా—(నలువురుకొమార్తులఁ జేరఁదీసి) తల్లులారా ! మీ రింక నత్త వారియింటికిఁబోయి యచ్చటఁ దలలోనినాలుకరీతి మెలంగుచుఁ గాపురముసేయవలయును. మీరన్నిఁటగుణవంతులైనను జెప్పవలసిన బాధ్యతనాయందుఁగలదు. కానఁ గొన్నినీతులెఱింగింతువినుఁడు.

కం. సతికిఁబతియెగతిదైవము
పతిపరమాప్తుండు నేత బంధువుగురుఁడా
పతిఁగాదనినిరసించిన
యతివకిహపరములఁ గష్టమబ్బునుజుండీ !

సీ. అరుణోదయంబున కటమున్నెతనభర్త
కంటెనుముమ్న మేల్కాంచవలయుఁ
గాల్యకృత్యంబులు క్రమతనిర్వర్తించి
శుచియయిప్రాణేశుఁ జూడవలయు
భర్తనిద్దురలేవ భావంబుగుర్తించి
పరిచర్యభక్తి సల్పంగవలయుఁ
దల్లిదండ్రులభాతిఁ దనయత్తమామల
కింపుసంధిల్లఁ బూజింపవలయుఁ

తే. గీ. గురుజనంబుల నయంబుఁ గొలువవలయుఁ
బరిజనంబులఁబ్రేమఁగా పాడవలయు
బీదసాదలఁ గరుణతోఁ బెంపవలయు
మఱఁదులనుదమ్ములని తలంపంగవలయు.

చం. పరుసములాడ రాదొరుల, భాగ్యముగల్గినదంచు గర్వసం
భరితమనస్కలై చెడుట మంచిది కా, దఱలేక మత్తులై
పురుషుల మ్రోలనుండుటది పోలదు, శాంతియు శాంతి దాంతులున్
మఱపున విడఁగూడదను మాత్రము సత్యముఁ దప్పరాదిలన్.

ఆ. వె. ప్రాణనాథుఁడిష్ట పడని కార్యము జేయఁ
దగదు సుమి పతివ్రత, జపతపము
లేల జీవితేశుఁ డే దైవమని నమ్మి
సంతతంబు పూజ సలుపు సతికి

(సీతమున్నగు నలువురు) తల్లీ! నీయుపదేశము శిరసావహింతుము.

జ—బావా! దశరథ మహారాజా!

ఉ. పుట్టిననాఁటఁ గోలెం బోర పొచ్చెము లేక యొకింతలోపముం
బుట్టఁగనీక పెంచితిమి బుద్ధులు చెప్పితిమిట్లు చేతులం
బెట్టితిమయ్య మీకుఁగడు ప్రేముడి మా సుతలట్లు వీరినిం
కెట్టులఁ బ్రోతురో తమరు నేనెఱిఁగించెడు పాటివాఁడనే?

(జనకుఁడు మున్నగు సీత పుట్టినింటివా రువ్యసన మభినయింతురు)

ద—బావా! జనకక్షితీంద్రా!

ఉ. "కోడలు వచ్చి కాపురము గోలయొనర్చెను బోరు పెట్టెనూ
కూడును వేఱుచేసి కొడుకుం దన పల్కుల నుండఁ జేసె" నం
చాడు మనుష్యకోసరము లట్టులనుందుమె? సుంతలోపముం
గూడఁబొసంగనీక యటఁ గూఁతులరీతిగఁ జూతుమెప్పుడున్

జ—మీదయ—వేళయతిక్రమించినది యందఱును భోజనశాలకు
దయసేయుడు.

ద—మంచిది.

(తెరపడును.)

[5 రంగము; మిథిలానగరవీధి]

(గోవిందసింగు, గోపాలసింగు, అను నిరుపురు భటులు ప్రవేశింతురు)

గోపా—గోవిందసింగూ! ఎట్టెట్టూ! నేఁడేనా ప్రయాణము ?

గోవి—గోపాలసింగూ! నీవెఱుఁగవా యేమి? కూతుండ్రి కరణంబు లిచ్చి, రధగజతురగపదాతులను దాసదాసీ జనంబులను బ్రయాణమునకు సిద్ధపరచుచున్నారు.

గోపా—అయ్యయ్యో! నారప్పుడే వెళ్లుదురా? శ్రీరామచంద్రులు కొన్నిదినంబులైన నిచ్చటనుండు రనుకొంటిని. వారి దర్శనము శ్రీమహావిష్ణు దర్శనమువలె భావింతును.

గోవి—నీయూహ సరియైనదే. సామాన్యులకు హరధనువు మోపెట్ట సాధ్యమగునా?

శ్లో॥ పరిత్రాణాయసాధూనాం । వినాశాయచ దుష్కృతాం ।
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ । సంభవామి యుగేయుగే"

యన్నట్లు శ్రీమదాది నారాయణమూర్తియే శ్రీరామచంద్రమూర్తియై ధర్మ సంస్థాపనార్థ మవతరించెనను నానుడికలదు.

గోపా— (సంతోషాశ్చర్యములతో) అట్టులనా? మనదురదృష్టదేవత వారినిప్పుడే యిచ్చట నుండి పంపవలయునా? పోనీ,జనక మహారాజుగారితో " వారినింకఁ గొన్నిదినములిచ్చట నిలుపుఁ" డని మనవిచేయుదమా?

గోవిం—జనకుఁడు ప్రార్థించినాఁడు; కానివారుండుట కంగీకరింపలేదు. ఉండుటయు సరికాదు. ఏలయన

తే. గీ. చుట్టముల యిండ్లకడకు వచ్చుచును బోవు
చున్న మరి యాదయును బెట్టి యుండుఁగాని
యొకపరియె పోకపీటవెట్టుకొనియున్నఁ
బలుచఁదనమును నిందయు బగయుఁగలుగు.

గోపా—నిజమే. జనకమహారాజొసంగు దాసజనంబులలోనన్నుఁ గూడఁ జేర్పకపోయెనే.

గోవిం—పాపమాయన మాత్రమెందఱినిబంపును? ఎల్లరకుమనయట్టులే కోరికయుండుట సహజము. ఇప్పటికే దశరథమహారాజు కొనివచ్చిన సైన్యమును మనమహారాజుగారిచ్చిన యరణమును గలిసి యొకసముద్రమువలె నున్నది.

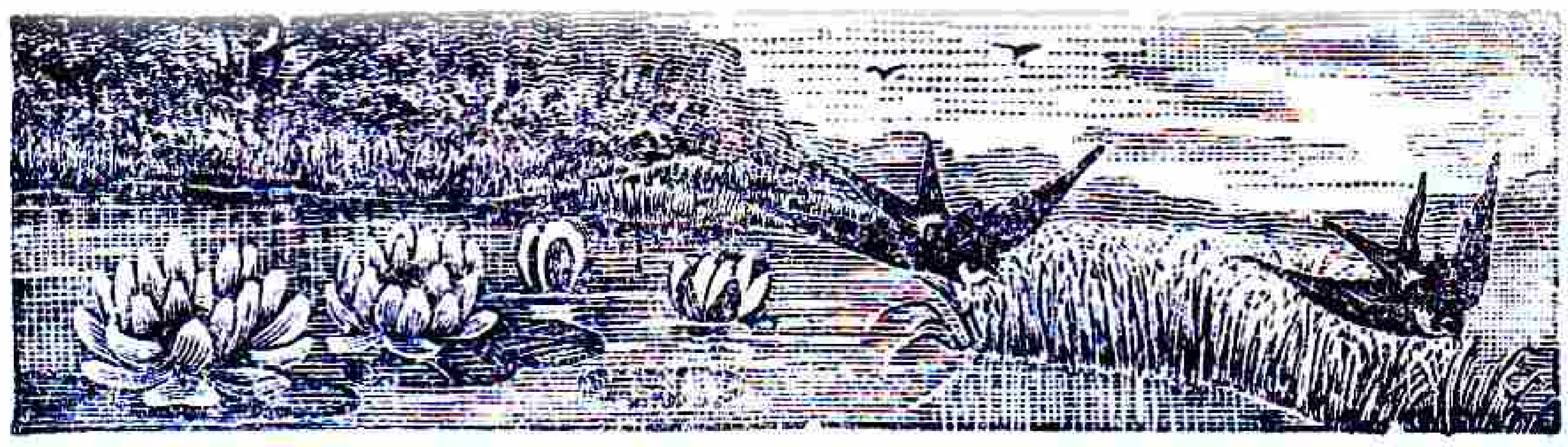
గోపా—(ఆలించి) అదిగో! ప్రయాణభేరి మ్రోఁగుచున్నది. బయలుదేరిరి కాఁబోలును. మనమేగి యాపుణ్యమూర్తులను దర్శించి వత్తము.

గోవిం—మంచిది. పోదము పద. (నిష్క్రమింతురు)

ఇది విష్కంభము.

గద్యము.

ఇది యిక్కుర్తి తిరుపతిరాయవిరచితోర్వీసుతోద్వాహంబునం జతుర్థాంకము.

ఉర్వీసుతోద్వాహము.

పంచమాంకము.

1 రంగము. అరణ్యపథము.

[దశరథ వసిష్ఠ రామలక్ష్మణులు ప్రవేశింతురు.]

ద—గురువర్యా! ఇప్పుడంత తొందర యేమివచ్చినది?

వ—వచ్చినది కాదు. రానున్నది. అతిశీఘ్రముగా రానున్నది. సీతాది స్త్రీజనమును బరిసరపర్వత గుహాంతరమునఁ గొంతసేపుంచి భరతశత్రుఘ్నుల నటుఁగాపుంచుఁడు.

ద—ఏల మహాత్మా! అట్లు సెలవిచ్చెదరు ?

వ—కాంతామణులు కదనరంగ ఘోరదర్శనమునకుఁ దగరు. రాజేంద్రా! భరతాదులు నీకోడండ్రితో నిటువచ్చుచున్నారు. వారి నటులఁ బొమ్మని ముందుగా నాజ్ఞాపింపుము.

ద—సౌమిత్రీ! నీవుపోయి స్త్రీజనములతో మెల్లఁగవచ్చుచున్న భరతశత్రుఘ్నులకు మహర్షియాజ్ఞ తెలియఁ జెప్పియిటు వేగరా.

ల—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

ద—మహాత్మా! కదనరంగమనెద రేల? ఘోరదర్శనమనెద రేల? తాటక నామమాత్రావశిష్టగాఁ జేయఁబడినది కాదా ? మారీచుఁడంత రిక్షమున కెగురఁ గొట్టబడెనుగాదా ? సుబాహుఁడు వీరస్వర్గ మనుభవింపుచున్నాఁడుకాదా? ఇఁకను గదనరంగ ప్రసక్తి యేమున్నది ?

సీ. కష్టంబు లెల్లను - గడచెను నలువురు
కొడుకు లొక్కట బెండ్లి - కొడుకులైరి
పచ్చపచ్చగ గొత్త - పసపు బంచెలుతోడ
నరణంబులోడుల బి - య్యములతోడ
నతిసుప్రసన్నము - ఖాంబుజంబులతోడ
గోడండ్రు నలువురు - గూడరాగ
వివిధవాద్యంబులు - విప్రులు బాంధవుల్
సామంతు లిష్టులు - సందడింప
తే. గీ. నుత్సుకత నయోధ్యకు నేగు - చుండ మార్గ
మధ్యమందు హఠాత్తుగా - మనకు నిప్పు
డెవరివలన నేకీడు నిం - కెట్లు వచ్చు
ఘోరదర్శనమది యేమి - గురువరేణ్యా!

వ—రాజేంద్రా! ఇప్పుడే తెలియనున్నది. రామా! ధనుర్ధరుడవై భద్రముగానున్నావు కదా?

రా—చిత్తము.

(తెరలో) ఏడీ! రాముడేడీ! ఆతనికొఱకే వచ్చుచుంటిని.

ద—(అదరిపడి) గురువర్యా! అతడెవడు?

(తెరలో) తే. గీ. క్షత్రియశ్రేష్ఠవంశవం - శదవవహ్ని,
భృగుకులాంభోధి పార్వణ - విధుడు జామ
దగ్న్యుడధిక తపశ్శాలి - ద్రఢిమ పరశు
రాముడట్టి నన్మఱచినా - రాజసుతులు.

ఏడీ? ఆరాముడేడీ? నాయెదుట మఱియొక రాముడా? (తిరిగి తెరలో లక్ష్మణుడు) ఏడీ! ఏడీ! ? తిన్నగ మాటలాడుటయైన జేతకాదా? రాముడేటికి? నీపనికి—రా మానుజుడనైన నేను జాలనా? ఇదిగో వచ్చుచున్నాను.

రా—సౌమిత్రీ! నీవాగుము! మహాతపశ్శాలి యెడల సగౌరవముగాఁ బలుకవలయును. నీవాయనను సమీపింపవలదు. ఇటురమ్ము.

ల—(ప్రవేశించి) మీ యెడల నగౌరవముగ మాటలాడుచున్న యీ పరశురాముని శిక్షింప ననుజ్ఞ నేలయీయరు?

(పరశురాముఁడు ప్రవేశించును) 26

ద—గురువర్యా! అనునయవాక్యములచే నీక్షత్రియవంశనాశకుని శాంతిపఱచినఁ గాని మనకు బ్రతుకులుదక్కవు. కావున మీరు ముందుగా నాతనిసమీపించి.

వ—జామదగ్న్య! పితృవధామర్షాగ్నిని క్షత్రియరక్తవర్షమున శాంతిపఱచి విగతతాపుఁడవై సంతుష్టచిత్తుఁడవై మహేంద్రాద్రియందుఁ దప మొనర్చుచున్నావని వింటిని. తపము నిర్విఘ్నముగా వర్ధిల్లుచున్నదా?

ప—ఇదిగో! ఇంత సౌభాగ్యముగా వర్ధిల్లుచున్నది. నేను శాంతి పొందెదనన్న మీ లోకము నన్నుఁ బొందనీయకున్నదే!

తే. గీ. ప్రకటితాస్మత్ప్రతాపరూ పకమునాఁపి
యొరులు నాకంట నేనును నొరులకంట
బడకయుండ గాలంబును గడపుచుంటిఁ
బరమమునివృత్తిని మహేంద్ర పర్వతమున.

అట్టినన్నుఁ దిరుగ పీరలోకమునఁ బడవైచిన వాఁడెవఁడు? అనేక కోటి క్షత్రియకంఠనాళ విఖండన ప్రచండకోటియగు నీపరశువును దిరుగ నాచేఁ బట్టించిన వాఁడెవఁడు? కతిపయవిస్ఫులింగావశిష్టముగా నాఱిపోయిన నాకోపాగ్నిని దిరుగ నింధనములు వైచి బుద్ధిపూర్వకముగా నుజ్జ్వాలన మూఁదినవాఁడెవఁడు? ఇదిగో! ఈ రాముఁడు! ఈ క్షత్రియడింభకుఁడు.

ల—(రహస్యముగా) అన్నగారు! ఏమి సెలవు? వేయనా? దాఁడ విఱుగునట్లు వేయనా?

రా—(రహస్యముగా) తొందరపడవాఁడు. పెద్దలేతగురీతినిదిద్దు బాటొనర్చెదరు.

ద—మహాత్మా! జామదగ్న్య! నమస్కారము. ఈకుఱ్ఱఁడు, ఈపసిబాలుఁడు—ఈశాంతస్వభావుఁడు మీయెడలనేమి యపరాధమొనర్చినాఁడు? దయయుంచి రక్షింపుఁడు.

ప—నిన్ను వెనుకరక్షింపఁదలఁచి యుపేక్షించుటచేతనే మాకు శాంతిభంగమాయఁజాలిన—మమ్ముఁ బరాభవింప సందేహింపనికొడుకును గని మిడిసిమిడిసిపడుచున్నావు. వాఁడుకలేమిచేఁ బరశువునకు వాఁడితగ్గినదనుకొనుచున్నావు కాఁబోలు? వార్ధకముచే బాహువునకుఁ బటుత్వము తగ్గినదనుకొనుచున్నావు కాఁబోలు?

ల—అయ్యా! విశ్వామిత్రశిష్యులగు దాశరథులను బెదరింపరాకుఁడు. పరశువును—

ద—(రహస్యముగా) నాయనా! నీకేటికోయి! నీవూరకుండుము. (ప్రకాశముగా) మహాత్మా! జామదగ్న్య! గురుభక్తియుక్తుఁడు—దోషరహితుఁడు—అమృతమయాంతఃకరణుఁడగు నీచిన్నబాలుఁడు మీశాంతికెట్లు భంగమొనర్చినాఁడు? మిమ్మెట్లు పరాభవింపనున్నాఁడు?

ప—పరాభవింపనున్నాఁడు కాదు— పరాభవించినాఁడు.

ద—ఏదియో వంకపెట్టుకొని మమ్ము హింసింపవచ్చినారు. ఇది న్యాయముకాదు. నేను వినయపూర్వకముగఁ బ్రార్థించుచున్నాను. చిరకాలమునకుఁ బుత్రవంతుఁడనైతిని. రక్షింపుఁడు.

ప—వంకపెట్టుకొనివచ్చితినా? పరశురాముఁడసత్యవర్తనుఁడా?

వ—జామదగ్న్య! అదియంతయు నేటికి? సత్యాసత్యవర్తన నిర్ణయమిప్పుడేల?

కం. పురుహూతుని సమ్ముఖమున।
శరసన్న్యాసంబొనర్చి జగతిని మరలం
బరశువును బట్టలేదే ?
యరుగుదు రవసరముఁ బట్టి యాచారముగన్

మిమ్మెట్లు శ్రీరాముఁడు పరాభవించెనో యాసంగతి చెప్పి యేదైన దోషమున్న యెడల క్షమింపఁ దగును. తపస్సంపన్నులకు దోషక్షమ కంటె భూషణము వేఱొకటి యున్నదా ?

ప—నన్నుఁ బరాభవించిన నేనుపేక్షించియే యుందును. నాయిష్టదైవ మగు మహాదేవునిఁ బరాభవింపలేదా ?

ద—విల్లు విఱిచియేనా ?

ప—కాదా ? త్రిపురసంహారి యగు నిటలాక్షునిపై నిర్లక్ష్యభావమా ? కరుణాళుఁడగు నామహాదేవుఁడీ నేరమునుపేక్షించినను, భక్తవతంసుఁడను, బర తేజస్సహనాభావుఁడను, బరశురాముఁడను నైన నేనుపేక్షించుట తగునా ?

ల—తగకపోయిన నిప్పుడు చేయవలసిన దేదో చేయరాదా ?

ద—(రహస్యముగా) నాయనా! మండుచున్న యగ్నిపై నేయిపోసెద వేమి? నీకా లోకోత్తరుని మహాతేజః ప్రభావము తెలియదు. నివ్వూరకుండుము (ప్రకాశముగా) అయ్యా! ఆతఁడు చిన్నవాఁడు. క్షంతవ్యుఁడు. శివధనువును, సజ్యముచేయుట జనకచక్రవర్తి పణముగానిడిన కారణమున శ్రీరాముఁడు దానికిసాహసించెను. లేకున్న నాతని కావింటితో నేమిపనియున్నది ?

ప—అట్లు పణముగానిడుట జనకునితప్పు కాదని నేనంటినా ? ఆతఁడు కూడమమ్మును మహాదేవునిఁ బరాభవించినవాఁడే. ఆతనిమాట తగువాతఁజూతము.

తే. గీ. తెలిసియో తెలియకయో మహా దేవధనువుఁ
పణముగా నుంచె జనకుండు పాడితప్పి
విశ్వమున కెల్లఁ దా మేటి వీరుఁడనని
ధనువు విఱుచుట కితఁడు సిద్ధపడ నేల?

వ.—జామదగ్న్యా! ఇప్పటికి రాముఁడే కాక జనమహారాజుగూడ శిక్షార్హుఁడని తెలిసినది. బాగుగానున్నది.

సీ. పణముగా నిడినది పరిణయార్థముగాన
సీమంతినీమణి సీత తప్పు
మిథిలాపురికి యజ్ఞ మిష రాము వెంటఁగొం
పోయెనుగానఁ గాధేయు తప్పు
దశరథుఁ డొప్పని తఱిఁ జెప్పి కుశికసం
దను వెంటఁ బంపుట నాది తప్పు
విల్లె లేకున్న స వింతలు పొసఁగవు
కానఁ జేసిన విశ్వ కర్మ తప్పు

తే. గీ. తప్పులీరీతి నింకె నెందఱికిగలవొ
యందఱను బట్టిశిక్షించి యాతమీఁద
నీవొకండవె శౌర్యంబు నెఱపుకొనుచు
దండిగ సురక్షితుండవై యుండుమయ్య!

వ.—వసిష్ఠా! నాస్వభావమెఱిఁగి యుండియు నీవట్లు మాటలాడుదువా? నేను సురక్షితుఁడనై యుండువాఁడనా?

ఉ. క్షత్త్రియ వంశమెల్లఁ బలు సారులు మారణ మాచరించి త
ద్ధాత్త్రిని గాశ్యపాఖ్యవసు ధాసురు పాలొనరింపవాఁడు నా
క్షేత్త్రమునందు నిల్వకుము చేరుమిఁకొండొక చోటికంచు నే
మాత్త్రము జాలిలేక విన మాటకు గాలిని నల్లలాడనే?

ఇది సురక్షితునిగతియేనా? నేను నాకొఱకే ప్రాకులాడు వాఁడనైన యెడల నిట్లాచరించి యుందునా? ధనుర్భంగము వలనమహాదేవా

పరాధము జరిగినదిగదా! యని నేను బాధపడుచుంటిని భగవదపరాధమాచరించిన యాతఁడు (అర్ధోక్తిలో)

ద—మీ దయచే క్షమింపఁబడఁదగినవాఁడు. మహాత్మా! నాకుఁబుత్రభిక్షపెట్టుము.

రా—(రహస్యముగా) తండ్రిగారు! నన్నీ బ్రాహ్మణోత్తముఁడేమియుఁ జేయఁజాలఁడు. మీరుపుత్రవాత్సల్యమున సందేహింపవలదు. మీరొక్కగడియసేపు మాత్రమాతని ననునయింపక యూరకుండుఁడు. నేనుదగినట్లాచరించి యామాత్మని శాంతిపఱచిపంపెదను.

ద—(రహస్యముగా) నాయనా! నాతండ్రీ! నీవంతపనికిఁజాలుదువా?

రా—(రహస్యముగా) ఏమియు సందేహింపకుఁడు. మీశెలవు లేకుంటచే నేనీభార్గవునితో నింతవఱకు మాటలాడలేదు.

ద—(రహస్యముగా) నాయనా! నీ కులదేవతలు నిన్నురక్షింతురుగాక! భగవానుఁడగు వసిష్ఠమహర్షి మంగళాశాసనము నిన్నుసదా యనుసరించుఁగాక! మీతల్లికడుపు చలువనిన్నుఁ జిరంజీవిఁ జేయుఁగాక!

రా—(రహస్యముగా) తండ్రిగారూ! అనుగ్రహింపఁబడితిని.

ద—(రహస్యముగా) నాయనా! గురువులవారితో మనవిచేయలేదు. మహాత్మా! శ్రీరాముఁడు పరశురామునితో సంభాషించి యాతనిశాంతి పఱచెదనని నాతోఁజెప్పుచున్నాఁడు. అంగీకరింపవచ్చునా ?

వ—(రహస్యముగా) ఆతనిశాంతి శ్రీరాముని చేతిలోనున్నది; కాని దానికి మనముతగుదుమా? అవశ్యమంగీకరింపుము.

ద—(రహస్యముగా) నాయనా! గురువులవారనుజ్ఞ యిచ్చిరి.

రా—మహాప్రసాదము! బ్రాహ్మణశిఖామణీ! ఇంతసేపటి నుండియు

నన్నుఁ గూర్చియే మీరు ప్రసంగించుచున్నను గురునాజ్ఞ కాకుం
డుటచే మీతో సంభాషింపక యూరకుంటిని. క్షమింపవలయు
ను. ఇదిగో నమస్కరించుచున్నాను (నమస్కరించును)

ప—(తిరస్కారముగా) భగవానునకుఁ బరిభవమును, భర్తునకుఁ బ్రి
ణామమునా? ఈనూతనాచారమెక్కడ నేర్చుకొంటివి?

రా-కం. వృద్ధుఁడవని పారుఁడవని
యిద్ధతపశ్శాలివనుచు నెఱిగితిఁ జమినీ
యౌద్ధత్యమునకు శౌర్యస
మృద్ధికి భయపడినమస్కరింపమహాత్మా!

మఱియుఁ ద్రిపురాంతకుఁ బరిభవించు నుద్దేశమేమియు లేదు. ఆమహా
త్ముని ధనువును సజ్యముచేయఁ బ్రయతించితిని.

ప—సజ్యమే కాదు భగ్నముకూడఁ జేసితివి. నేను నీభుజవీర్యమునకు
మిగుల మెచ్చితిని, కాని—(అర్థోక్తిలో)

ల—మీ మెప్పుతో మాకేమియుఁ బనిలేదు.

ప—అట్లనెదవేల నామెప్పే మెప్పు.

తే. గీ. శూరు శూరుండె తెలసి మెచ్చుకొనవలయుఁ
గాని పందలు మెచ్చినఁ గలదె కీర్తి?
సత్కవి కవిత్వ చతురత సత్కవియె గ్ర
హించి మెచ్చంగఁ దగుశుంఠ లెన్న నేల?

శివధనుర్భంగమున రాముని బాహుపరాక్రమ సంపూర్ణత వెల్లడియైన
ది. అంతవఱకొప్పుకొనక తప్పునా? కాని దానితో దైవాపరాధము
కూడ—

రా—మహాత్మా! జామదగ్న్య! మీమాటకు వ్యతిరేకముగఁ జెప్పితి
నని మీరనుకొనవలదు. ధనుర్భంగ కార్యమున నాభుజబల
సంపత్తియేమియు వెల్లడికాలేదు. భుజబలముపయోగించువఱ

కేది? పట్టుకొనిరవంత వంచుటకుఁ బ్రయత్నించు నప్పటికే యదిపెళ్లున విఱిగిపోవనేనేమిచేయఁ గలను? మహాత్మా! దాని వలన మహాదేవాపరాధము నాపై మీరుకట్టఁ దగదు.

ప—హా! హా! హా! ఏమి! ఎంతవాఁడవు! పట్టుకొనుట తోడనే భర్గ చాపము భగ్నమైపోయినదా? బళీ! ఏమిపౌరుషవిజృంభణము! శివునిధనువు నీచేతిలోఁజీపురుపుల్లమైపోయెనా? ఏమివీరాలాపములు! క్షత్రవీరశిరోవారముతో స్వర్గమునకు మెట్టులు కట్టిన పరశురామునియెదుటనే ప్రతాపప్రగల్భతా ప్రాచుర్యమా? ఇరువదియొక్కదండయాత్రలొనర్చి క్షత్రియలోకమారణముమే మొనర్చినకథ నీవు వినియుంటివికాదా?

రా—అప్పుడు శ్రీరాముఁడు జన్మింపక పోవుటచేత మీకంతశ్రమము కలిగినది.

ప—(అట్టహాసము మొనర్చి) ఆ! ఆ! ఇపుడు వీరాధి వీరుఁడవు పుట్టితివి కాదా! జగదేకమహావీరశిఖామణిశ్ఖ ధ్భవించితివికాదా? శంకరధనుఃఖండనుఁడవైతివికదా? ఇదిగో వైష్ణవధనువు. దీనినిసజ్యమొనర్చి నాతో ద్వంద్వయుద్ధమునకురమ్ము. దీనికొఱకేవచ్చితిని. దీనికొఱకే తపస్సు చాలించితిని. దీనికొఱకే తిరుగఁ బరశువును బట్టితిని.

ద—(రహస్యముగావసిష్ఠునితో) గురువర్యా! పరశురాముఁడు భీకరాకారుఁడై యున్నాఁడు ఏమిచేయునో?

వ—(రహస్యముగాదశరథునితో) చేయిచేసికొనఁగలవాఁడింతనోరుచేసికొనునా? భయములేదు—

ప—దశరథరామ! మాటలాడక యూరకుంటివేల?

రా—వైష్ణవధనువును సజ్యము చేయుమని యాజ్ఞాపించితిరి. ఇదివఱకే యొక్కదైవాపరాధము నాపై వైచినారుకదా! నేనుదానికెట్లు సాహసింతును?

ప—హా! హా! హా! శివధనువును విఱిచినట్లే దీనినిగూడ విఱువఁగలననుకొనుచున్నావు కాఁబోలు! పూర్వము శివకేశవుల యుద్ధమందు విష్ణుఁడొనర్చిన హుంకారచే శివధనువుకొంత సారహీనమయ్యెను. విష్ణుధనువును విఱుచు మాట యటుండనిమ్ము. నీవు దానిని వంపనైన లేవు. ఇదినిశ్చయము. ఇదిగో ధనువు.

రా—మీమాటయసత్యముచేయవలసివచ్చునుగదాయనివిచారించుచున్నాను. ధనువక్కఱలేదు. దానినివంచుటయొకవిశేషముకాదు వంచినట్లే యెంచవచ్చును. వంచినపిమ్మట మీతోద్వంద్వయుద్ధమని మఱియొకమాటసెలవిచ్చితిరే! అయ్యయ్యో! వృద్ధులు, బ్రాహ్మణులు, తపస్సంపన్నులు, పూజ్యులునగు మీతో ద్వంద్వయుద్ధమొనర్చుటకు నాకుఁ జేతులువచ్చునా? తాటకయని చంపనా? సుబాహుఁడని మడియింపనా? మారీచుఁడని యెగురఁగొట్టనా? అయ్యయ్యో! ఎంతమాట!

ప—(కోపముతో) ఆ!ఆ! ఏమంటివి?

ల—ఆయన యేమనెనో నేను స్పష్టముగాఁ జెప్పెదను వినుఁడు. మీ భుజమునకు జన్నిదమర్హము; కాని చాపము కాదు. మీచేతికి గోముఖమర్హము, కాని శిలీముఖము కాదు. మీచొరవకు వంట శాలలర్హములు, గాని యాహవరంగములు కావు.

రా—లక్ష్మణా! పూజ్యులనధిక్షేపించకుము. మహానుభావా! శిరము వంచి రెండు చేతులుజోడించి భక్తితో నమస్కరింపవలసిన మిమ్మునింత వఱకమోఘమనిపించుకొనిననా బాణమునకు గుఱి చేయఁగలనా? నాయస్త్రవిద్యాగ్రహణము దీనికొఱకేనా? కావుననన్ను క్షమింపుఁడు. (27)

ప—నేను బ్రాహ్మణుఁడననియు, నాకారణమునఁ గాతరుడననియు సందేహించుచుంటివా? అట్లెంచుట కేవలముతప్పు. ఇదిగోగా

డ్డలి! ఇదిగో గోముఖము! ఇదిగో యజ్ఞసూత్రము! ఇదిగో ధను సూత్రము! ఇదే బ్రాహ్మము! ఇదే క్షాత్రము! నీకొక్క చాపబల మే; కాని మాకు శాపచాపబలములు రెండున్నవి తెలిసిన దా? జాగ్రత్త.

రా—మీచాపబలమునకు జడియువాఁడనుగాను. మిమ్ము గురుతుల్యు లుగ భావించి సేవించునాకుఁ బూజ్యులగుమీ రేల శాపమిచ్చె దరు? కావున మీశాపమునుగుఱించియు జడియువాఁడనుగా ను భవదాశీర్వాదపాత్రుఁడనగు నన్నుక్షమించి ద్వంద్వయుద్ధ ప్రశంసను విడిచి ఘంటారిని మమ్ముఁబోనీయుఁడు.

ప—నేనంగీకరింపను. నీతో నాకిప్పుడు యుద్ధముతప్పదు! తప్పదు! తప్పదు.

రా—మహాత్మా!

తే. గీ. "పరశురాముండునాకక్క పౌత్రు" డనుచు
నస్త్రగురుఁడు విశ్వామిత్రుఁ డానతిచ్చె
నామహాత్ముఁడొసంగిన యస్త్రసమితి
తోఁడగురుబంధు, బ్రాహ్మణుఁ దుంపనగునె?

ప—నేనొనర్చిన సర్వక్షత్రాంతక యజ్ఞమునందలి హోమకుండమున విశ్వామిత్రుఁడు నాకుబంధుఁడనియే యాహుతిగఁజేయక మిగి ల్చితిని; అంతేకాని యాతనియస్త్రములకు జడిసికాదు.

ల—తల్లి నిజంపినవానికిఁ దాతగారియెడల నీదాక్షిణ్యమేల?

ప—రావణుఁ! జాగ్రత్త! రామా! నాకువీరావేశమెత్తుచున్నది! ఈవైష్ణవధనువును సజ్యమొనర్చినాతో ద్వంద్వయుద్ధమొనర్చెద వా లేదా? అట్లుచేయనియెడల మిమ్మిద్దఱను శాపముచే భస్మ ముచేసిమఱి పోవుదును (తీవరించును)

రా—మహాత్మా! ఎంత చెప్పినను వినకుంటిరికదా! విధియిట్లు ప్రేర

ణచేయుచుండ మీరేమిచేయఁగలరు ! కానిండు ఏదీ ! మీవైష్ణవధనువు ? (28)

వ—సెబాసు ! రామభద్రా ! ఇదిగో ! (ధనువిచ్చును)

రా—(ధనువుతీసికొని కన్నులకద్దుకొనును)

ద—(రహస్యముగా) రామచంద్రా ! దానినివిఱుతువేమో జాగ్రత్త సుమా ! ఆమహానుభావునికి మఱింత కోపమువచ్చును.

రా—(రహస్యముగా) మఱేమియు భయములేదు.

వ—(రహస్యముగా) దశరథా! ధనువునురామచంద్రుడు పరశురాముని హస్తమునుండి తీసికొనునప్పుడాతని తేజమునుగూడ నాకర్షించుకొనినాడుసుమా !

ద—(రహస్యముగా) అది మీకెట్లు తెలిసెను?

వ—(రహస్యముగా) ఒక తేజమురామునిలో గుప్పునఁబ్రవేశించినట్లు నాకగపడెను. అదికాక పరశురాముఁడెంత నిస్సారుఁడై, తేజశ్శూన్యుఁడై, దీనుఁడైయున్నాఁడో ! చూడు !

ద—ఔను, ఆహా ! రాముఁడు ధనువునువంచినాఁడు.

వ—సెబాసు ! రామభద్రా !

రా—(విల్లెక్కుపెట్టి) మహాత్మా ! జామదగ్న్యా ! విల్లువంచితిని. నా బాణమమోఘము. కావునదానిలో నీపాదములుగొట్టెదను.ఏమి సెలవు ?

పర—అలౌకికశౌర్యసముద్రా ! రామభద్రా !

శా. దేవా ! నీవు మహానుభావుఁడవు నా తేజంబుసాంతంబుగాఁ
బ్రావీణ్యంబున లాగికొంటివి జగద్భద్రాను సంధాయకా !
నీవేసర్వనియంతవాఢ్యుఁడవు నా నేరంబుమన్నింపుమీ !
లావావంతయులేదు పాదములనే లాకొట్టరక్షింపుమా !

తపోమహిమచే నేను సంపాదించిన యాలోకములఁగొట్టుము.

రా—(బాణమునువిడిచి) ఇదివఱకు మీరొనర్చిన పుణ్యకర్మముల వలనిఫలమీ బాణముతో నశించినది.

ప—(ఆత్రముతో) దానినష్టమేమున్నది? తిరిగి నేను మహేంద్రాద్రికిఁబోయి తపమొనర్చెదను. వసిష్ఠమహర్షీ! నమస్కారము సెలవుతీసికొందును. (నమస్కరించును)

వ—(తిరిగినమస్కరించి) నమస్కారము—మంచిది వెళ్లిరండు.

ప—దశరథా! సెలవు

ద—చిత్తము.

ప—(రామునికిఁబ్రదక్షిణమొనర్చి) రామా! రామభద్రా! రాజీవలోచనా! దయయుంచుము. సెలవుతీసికొందును. లక్ష్మణా! పోయివచ్చెదను.

రా—చిత్తము.

(పరశురాముఁడు నిష్క్రమించును.)

ద—(రామునిఁగౌఁగిలించుకొని) నాయనా! నాయనా! అదృష్టవంతులము. మహాపదర్ణవముదాటినది. లక్ష్మణా! భరతశత్రుఘ్నులను స్త్రీజనముతో నిటకుఁదీసికొని రమ్ము. వేగ నయోధ్యకుఁబోవుదము.

వ—వారు తిరుగనిట కేటికి? మనమే వారిని గలిసికొనిపోదము.

ద—చిత్తము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

2. రంగము. అయోధ్య—రాజవీధి.

(జాంఘికుఁడు డప్పువాయించుచు బ్రవేశించును.)

జాం—డం, డం, డం. ఇదిగో యీావమ్మందియుకండి, సక్కగా ఆలకించండి, బాగా గెయించండి. డం, డం, డం, ఋయ్యాలసంటము లేమండాగానిద సరదమారోజుగోరు కొమాళ్ళతో కోడళ్ళ

తోం మరేంవన్నానున్ను పెళ్ళోరితోం భేమ్మలతోం ఆటగాంళ్ళ తోం పాటగాంళ్ళతోం యింకా యింకా సుట్టాలతోం పక్కాల తోం. మంధిమార్భలంతోం తిరిగి మనపట్టానికి యేంచాత్తాడంట డం. డం, డం, మీరంతాయిల్లూ వాకిల్లూతోటలూ, దోవలూ, కోటలూ, పేటలూ యావదాత్తి చింగారించుకొని, ఓయ్ కలకల్లాడుతా, నవ్వుతా, పేల్తావుండాల్చిందో హాయి. డం, డం, డం, అట్టాగని సుమంతర మంతిరి గారిఆగ్నల యిందోహోయి. డం, డం, డం, (చాటించినిష్క్రమించును)

3 రంగము:—అయోధ్య, ఆస్థానము.

(దశరథుఁడు, సుమంతుఁడు. వసిష్ఠుఁడు. శ్రీరామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులు, మున్నగువారు ప్రవేశింతురు.)

ద-చం. గురువర! యింతకాలమున ♦ కున్మథువైరి దయార్ద్రదృష్టి శ్రీ
కరులఁగుమారులంగని సు ♦ ఖంబుగఁబెంచితిఁ బెండ్లిచేసితిఁ
నరకభయంబు వాసితిని ♦ నందనులందిఁక రాజ్యభారముం
స్థిరముగనిల్పిజ్ఞాననియు ♦ తిఁ హరిపాదము లాశ్రయించెదన్.

వ—ఔను! నీకింకఁగావలసిన దేమున్నది?

తే. గీ. చచ్చువఱకును సంసార ♦ చక్రమందె
భ్రమణమొనరించుచునుబరా ♦ త్పరుని పాద
పద్మములఁజెందలేని య ♦ భాగ్యుబ్రదుకు
తలఁప బహుజన్మమట్లు వ్య ♦ ర్థమగుఁగాదె?

ఐనను మనస్సు నిలుకడలేనివాఁడే యాశ్రమంబున నున్నను, నేయే జపతపవ్రతాది కర్మంబులాచరించినను, నెచ్చోటికేగినను వ్యర్థుఁడై చెడును.

ద—స్వామీ! తమరు సెలవిచ్చినది వాస్తవము.

కం. తాపత్రయంబు వలదని
కాపురుషుఁడు మోక్షగామి ♦ కానేరండా

తాపత్రియంబు వీడుట
కేపని యొనరింపవలయు నెఱుఁగ దెలుపరే!

వ — దశరథక్షితీశా! సంక్షేపముగాఁ జెప్పెదవినుము.

సీ॥ అఖిలప్రపంచంబు హరిమయంబే కాని
యితరంబుగాదని యెన్నవలయుఁ
గామాదిశత్రువ ర్గమును జ్ఞానాసిచే
నేమఱకుండ జయింపవలయు
నిచ్చవచ్చినరీతి నెచటికిఁ బోనీక
పటుతరేంద్రియములఁ బట్టవలయు
నష్టాంగయోగంబు నభ్యసించిమనంబు
నిశ్చలంబైయుండ నిలుపవలయు

తే. గీ. నన్నిటికిఁ గర్తయాతఁడే యనుచుద్వంద్వ
ములకు నొక్కింతయును మదిఁ గలఁగనీక
ప్రకృతి సంబంధమును బాసి పరమభక్తిఁ
గొలువవలయుఁ ద్రిశుద్ధిగఁ గొలువవలయు.

ద — మహాత్మా! ఇప్పటినుండియే సర్వసంగములు వదలుకొనియెదను.

వ — మానవేశ్వరా! వేగిరపడనేల?

చం. సతిపయిఁ గోపమొంది తన జందెములన్వడిఁ ద్రెంచివైచినే
యతినని పాదపూజలకు నర్థములాగెడు వాఁడుమోక్షమే
గతిఁగన్న? రాజయోగమునఁ గార్యములన్నిటి ధర్మమార్గ సం
గతి నొనరించుచుందుదకుఁ గానఁగరాదొకొ మోక్షమార్గముల్

కావున ధర్మమార్గరతుండవై సర్వకర్మంబులొనర్చుచు ఫలాపేక్షనొందక పరమేశ్వరార్పణము సేయుచుఁ గుమ్మరపురువురీతి మనస్సు దేనియందు నంటనీయక మెలంగుము.

ద — చిత్తము.

వ—ఇంక నీయభీష్టమేమి ?

ద—మీయనుగ్రహంబున నాకభీష్టమెద్దియును లేదు, ఐనను.

(భరతవాక్యము.)

తే. గీ. ధరణిసస్యాఢ్యయౌఁగాక ♦ ధారుణీశు
లెందఱు ప్రజాలిసౌఖ్యమే ♦ యొసఁగుచుండ
జాటువడుదురుగాక భూ ♦ ప్రజలు ధర్మ
పథమునఁ బ్రబలుదురుకాక ♦ భవ్యనిష్ఠ॥

వ—తథాస్తు! తథాస్తు! తథాస్తు!

(తెరపడును.)

మంగళము.

గద్యము. ఇది యిక్కుర్తి తిరుపతిరాయ విరచి
తోర్వీసుతోద్వాహంబునం బంచమాంకము
సంపూర్ణము.
ఓమ్ తత్సత్.

ఉర్వీసుతోద్వాహము.

అనుబంధము.

1 సుమంతుఁడు—(బేహాగ్ రాగము - ఆదితాళము)

ఓనృపతియాల కింపువహా !

సూనృతులు, యశస్కాములు, దురితదూరులైశ్వర్య యుతులు

మనరాష్ట్రపుఁ బ్రజ॥ లో॥

భూపాసిచేఁ బాలితమగునీ - భూమండలంబులోపలను- శ్రీప

తిచింతన మతిథిపూజనముఁ - జేయని వారు వెదకినను

లేరు॥ ఓనృపతి॥

కోపుఁడు, జడుఁడును, హింసాపరుఁడును, గుత్సితుఁడును మూ

ఢుఁడాదిగాఁ బాపజనులుమందునకైనను మనపట్టణమునఁ

గనఁబడరు సత్యమిది॥ ఓనృపతి.॥

2. విశ్వామిత్రుఁడు—(జంఝూటిరాగము - ఏకతాళము.)

కామిత మెఱిఁగింతువినుమురాజా !

రాజా ! త్విషాంపతి సమతేజా ! విభ్రాజా ! యవ్యాజమతితో

వినుమీ - యోజకల్పభూజా ! ॥కామిత॥

తామసులగు దైత్యులుమా - సీమంబులఁ జెఱచుచుఁగడు

బాములు వెట్టుచునుండిరి - పార్థివముఖ్యానిత్యము ॥కామిత॥

ఆయసురుల వధియింపఁగ - నీయాత్మజులజ్ జ్యేష్ఠుఁడ జేయుం

డగు శ్రీరాముని - సాయంబుగఁ బంపుమయ్య ॥కా॥

3 (దశరథుఁడు) హిందూస్థానితోడిరాగము - రూపకతాళము

స్వామి ! ఇట్లుకోరభావ్యమా ? - ఓమునివర ! కరుణా

కర ! చిరశుభకర ! సుగుణభర ! ॥స్వామి॥

బాలుఁడె. చూడఁగ నేఁడులు - పది మైననురా లేదే

ఆలంబున నేలాగునఁ - దోలునసురుల వీలెఱింగి ॥స్వామి॥

కార్ముకమెటు తాల్పవలెనో - కలంబమెటుతొడుగ వలెనో

మర్మమెటు హారింపవలెనో - మది నెఱుఁగని నాతనయుని ॥స్వామి॥

సన్నుతధీర విచారా !! - సంయమివంశ తమఃపాకర !

మన్ననతో మమ్ముఁగాంచక - బన్నములను బెట్టఁగనిటు ॥స్వా॥

4. విశ్వామిత్రుఁడు—(కేదారగౌళరాగము - ఏకతాళము.)

ఎందులకిటు మందునివలెఁ - గుందెదీవు రాజా !

సందియంబు దీర్చెదవిను - సవితృసమతేజా ! ॥ఎందు॥

రాముఁడెన్న నరుఁడా ? (శ్రీ) - రమామనోహరుఁడు సు

త్రామ వినుతయశుఁడుదేవ - తాసార్వభౌముఁడు ॥ఎందు॥

లలితుండగు లక్ష్మణుఁడా - లక్ష్మీశుని మృదుశయనము

తలఁప శంఖచక్రంబులె - యలభరతశత్రుఘ్నులు ॥ఎందు॥

అరయఁగ నీపట్టమహిషి - యదితినీవు కశ్యపుఁడవు

పరపురుషోత్తమ మిది యేరికి - నెఱుకసేయకుండుమయ్యా ॥ఎందుల॥

5 లక్ష్మణుఁడు—(బేహాగ్ రాగము - రూపకతాళము.)

అగ్రజుండేటికా - యసురులఁదోలఁగ

నిగ్రహించివత్తునొక్క - నిమిషములోనఁ ॥అగ్ర॥

ఉగ్రుఁడనే నాలములో - నాగ్రహింప నతిభీతిని

వ్యగ్రుండై పాఱఁడెభూ - పాగ్రణియోధాగ్రేసర ॥అగ్ర॥

భండనమున రిపుమండలి - ఖండించెద మొండెంబులు

వండించెదఁ బ్రేతములకు - మెండుగభోజన మిడెదఁ ॥అ॥

కరవాలముఁగొని దైత్యుల - నరలేకమె తెగటార్చెద

సరిచేసెదఁ బగఁదీర్చెద - జనకా ! తమసెలవైనఁ ॥అగ్ర॥

6. దశరథుఁడు—(హిందుస్థానితోడిరాగము - ఆదితాళము.)

తనయులార ! తపసివెంటఁ - జనుఁడుముదమునన్

జనుఁడు ముదమునన్ వేగ - గనుఁడు మరలినన్ ॥తన॥

మునియానతి శ్రేయస్కర - మని మనసులలర నెంచి

ఘనభక్తినిఁగావించి - చనుదెండీ క్షిప్రంబుగ ॥దన॥

భయదారణ్యంబటుపై - భయదాకారులు దైత్యులు

జయమెటుకొని వత్తురొకడు - జాగ్రతగా మెలఁగవలయుఁ ॥ద॥

7 దశరథుఁడు—(కమాచిరాగము - రూపకతాళము.)

సచివరా! వినుయా! కాలనుహిమ ॥సచి॥

ఎప్పటికేవిధి జరుగనున్నదో - యెవ్వఁడెఱుంగఁడు గానఁదాఁ

నప్పటికప్పుడె సంతసింపఁగా - నొప్పదేరికైన ॥సచి॥

ఇంతకుమునుమన - మెన్నివిధంబుల- సంతసింపుచుంటి

మొకో - ఇపు - డెంతలోననది తక్కి-యెంతదు - రంత

చింత నొందితిమో ॥సచి॥

కావున సుఖదుఃఖమ్ములు దలఁపఁగఁ - గలిమిలేములు

నుసరిగాఁ - గావడికుండలుగా నెంచినచోఁ - గర

ముముదము గలుగునుగా ॥సచి॥

8 (సంవాదము కౌసల్యాదశరథులు)

ముఖారిరాగము - ఆదితాళము.

కౌ—ఈమహిఁబ్రాణము - లెట్లుభరింతును ?

రామునిసుగుణల - లామునిఁబాసినే ॥ఈ॥

ద—వనితా ! యేటికి - వందురమాటికి

ముని, తనయులకే - ముప్పునుగలుగనీఁడు ॥వని॥

కౌ—రాముఁడేడ - సం - గ్రామమేడనా

కామరూపులను - గలఁచుటేడహా ! ॥ఈమ॥

ద—మునిసాహాయ్యం - బునమనతనయులు

దనుజులనెక్క-పె - ట్టునఁదునుమరే ॥వని॥

9 కుసుమగంధి:—మోహనరాగము - ఏకతాళము.

తల్లీ ! దురపిల్లనీకుఁ - దగునమ్మా ! ఇట్లు

తల్లీ ! సుగుణకల్ప - వల్లీ ! నీసుతుఁడెల్లియే వచ్చునుగా ॥త॥

క్షత్రియుఁడై తా - జననము నొందిన

ధాత్రిలోపలను - శత్రులనడఁచుట

క్షత్రియధర్మముగా - ఆ - ఆ ॥తల్లీ॥

అన్నియు నెఱిఁగిన - యమ్మవె నీవీ

తెన్నున నేడ్వఁ బృ - థ్వీతలమున నింకఁ

దెలిసినవారెవరూ - ఊ ॥తల్లీ॥

10 వసిష్ఠుఁడు—(ఆరభిరాగము—ఆటతాళము.)

రామునిసుగుణాభిరాము - నేమని యెంచితివో కో-

శ్రీమహావిష్ణువె యంచును జత్తమునఁ దెలియుమమ్మ॥రా॥

చెడుదైత్యులుకడు బాముల - నిడుచుండఁగ సురల

కెపుడుఁ - గడ తేర్పఁగ దైత్యులనీ - కడుపునఁబొడ

మెనుగోడుకై రాముని॥రా॥

సర్వరక్షకునిఁగంటివి - సాధ్వీ ! యెంతటి సన్యాసో

యుర్వినిసీకుద్దియైన - యుత్తమాంగనలు గలరా॥రా॥

11 లక్ష్మణుఁడు—(బ్యాండుస్వరము - ఆదితాళము.)

ఈవన మెంతో వింతనుగొల్పుచు - నెసఁగుచుండెఁ

గనుమన్నా ! కనుమన్నా ! రామన్నా ॥ఈవ॥

ఎల్ల యెడలఁ గేసరజంబీరము - లింపుమీరుఘన

సారవారములుఁ - బల్లవించు సహకారములదిరా

యుల్లమలరఁ జేయుచున్న వెడ నెడ ॥నీవ॥

పూచిన నిలుచుద్రుమంబులు విరివిగ - గాచినదంత
శంతంబులు - గన్గొనవాచస్పతికైననలవికాదీ - వన
వర్ణనంబుగడుదుర్ఘటంబు ॥ఈవన॥

12 విశ్వామిత్రుఁడు—(మోహనరాగము - ఏకతాళము.)
అల్లదిగో ! తాటకవడిఁ - దెళ్లినేయుచూ - రామ అ॥
పల్లదములు గూయుచుగ - ర్వమున దుముకులాడు
చుఁ - బెల్లుకల్లుఁద్రావియొడ - లెల్లమఱచివచ్చుచున్న ॥ద॥
ముదితయంచునెమో సీమదినిఁదలఁపవలవదీ - మదిరాక్షి
నిజంపిమాకు - ముదముఁగూర్చు - వదలఁబోకు ॥ము॥

13 తాటక—(భ్యాండుస్వరము - ఆదితాళము.)
ఈగొల్లఁడెవఁడో - ఈ - పిల్లలెవరో - ఈ - యల్లరియేమో
చూడఁజూడ - నుల్లసమాయెనుగా ॥ఈ॥
భూషణంబులు - మృదు - భాషణంబులు - కడుతోష
ణంబులు - కాషాయవల్కలములు - గట్టెనునొ
క్కండు - భూషణంబులచేతఁ - బాలుపొందిరిద్దఱు ॥ఈగొ॥
ఇంతయాకటిచేత - సంతపించెదునాకు -
సంతసమయ్యెనుగా ॥ఈగొల్ల॥

14 శ్రీరాముఁడు—(జంఝూటిరాగము - ఏకతాళము.)
సందియంబుదీర్పుమువరజా ! ము
న్నెందుగానెస్త్రీలఁజంప - డెందమాసహింపకుండె ॥సం॥
మూఁడునెలలు సాము నేర్చి - మూలనున్న ముసలిదాని
వాఁడిమిగిలిపొడుచురీతి - నేఁడుచూడనయ్యెనాకు ॥సం॥
తడవుసేయవలదటంచుఁ - దపసిపల్కుచున్న వాఁడు
కడురయమునవిచారించి - క్రమమెట్టిదొతగఁ
బల్కుము ॥సందియంబు॥

15 సంవాదము:— (తాటకరాములు)

బ్యాంకుస్వరము - ఆదితాళము.

తా—జాలమేలవడి రావదేలనినుఁ - గాలనడఁచెద - ఓరి ! ఓరీ !

రా—తూలకుమిటునీ - గోలఁదీర్చుటకుఁ - గోలయిదేకను - మోసీ ఓసీ

తా—క్షుదననుదహించు విళంబము - కూడదురారా ! ఓరీ ! ఓరీ !

రా—మదమడఁగింతును బదినిముసములేకఁ - గదలకయుండుము ఓసీ ! ఓసీ !

తా—నామమడంచెద - నోరీ ! ఓరీ !

రా—వేమఱువాగకుమోసీ ! ఓసీ !

తా—చీ - చీ - తులువా !

రా—చా - చా - కులటా ?

16 సంవాదము:— (రామమారీచులు)

హిందూస్థానితోడిరాగము - ఏకతాళము

రా—కదనమునను నిలుమా ! పదరక
విదితంబుగనొనరింతు మద్బలము - కద

మా—నిలునిలుమోబాల ! నీన్నిటఁ
బులుసుకూరవండించిమెక్కెదను॥నిలు॥

రా—మాటలతోఁబోరాటమేలవాచాటా ! సూటిగనిలువుమురా !
తాటకగతినిను - గోటనుమీటెదఁ - గద

మా—ఆఁడుదానిఁబొరిపుచ్చితివౌరా ! ఆహా ! యెంతటిబలశాలివి
రా ! చూడునేఁడును - మాడకవిడనిను ॥నిలు॥

17 సంవాదము:— (రామమారీచులు)

తోడిరాగము - ఏకతాళము.

రా—చీ ! చీ ! నీచా ! మారీచా ! నీ - పీఁచమడఁతుఁ - గాచుకో

మ్మిఁకర్ - సైచితినెన్నియ వాచ్యములాడిన - సాగదింక నీద
ర్పమిఁకర్ ॥జీచీ॥

మా—బాలుఁడవని తామసించుకొలదినిఁ - బ్రేలుచుఁదూలుచును
టోవిఁకర్ - జాలమేలశమనుపురికి నతిథిగఁ - జలుపువాఁడ ని
లుమిఁటర్॥ బాలుఁడ॥

రా—వదరకురా !

మా—పదరకురా !

రా—మదమడఁతును లే తులువా !

మా—నాతోఁ - గదనము సేయఁగలవా ?

రా—చాల్ చాల్

మా—బలే ! బలే

18 సంవాదము:— (రామసుబాహులు)

తోడిరాగము - ఏకతాళము.

రా—అసువులు దీసినను సూరుమందని - మసలితినింతకు- చీ - చీ

సు—ఉసూరుమందునో - యుసూరుమందువో - యూహించుకొను
మువాచాటా !

రా—కసిమసంగినీ - పసఁదూలించెదఁగాచుకొమ్ము రాక్షసాధమా

సు—పసఁదూలింతువా- పసఁదూలింతునో- పలుపోకలుపోకురనీచా !

రా—ఇంతక్రూరమా ? ఇంతపాపమా?

సు—ఎంతన్యాయ్య - వంతుఁడవురవహ్వా!

రా—చీలుతురానినుఁ

సు—గూలుతురానిను

19 శ్రీరాముఁడు—(బేహాగ్ రాగము - ఏకతాళము.)

కోల,దెమ్మ - కూలనేసెదర్ - ఈ - బాలిశునిఁ - గోల
బాలురనుచు - నాలముగతి - బాగుగనెఱుఁగటంచును

దూలుచున్న వాఁడువీని - త్రుళ్ళడంతుఁదెళ్ళనేసి ॥కోల॥
శూలికైన నెనుదీయని - శూరులనుచు నెఱుఁగఁడితఁడు
కాలము చేరువయ్యెనప్పు - డాలోచనకలుగకునికి ॥కోల॥

20 సంవాదము:— (రామసుబాహులు)

బేహాగ్ రాగము - ఆదితాళము.

రా—ఓరోరీ! యసురాధమ! యిటు - కాఱులు పేలకురా -
తఱచుగాఁ - గాఱులు ప్రేలకురా
శూరుఁడ్నైనను బీరముఁజూపెదు - పాఱకనిలువుము
రా - వడివడిఁబాఱక నిలువుమురా ॥ఓరోరీ॥

సు—కూళానీకీ వేళాకోళము - లేలానిల్వుమిటన్ - బటుకడఁ
కన్ - ఏలానిలుమిటన్.
వైళముని ప్రాణానిలమునకిదె - వ్యాళంబైయుప్పన్.
దుర్మతి - వాళంబైయుప్పన్ ॥కూళా॥

రా—త్రుంగింతునురా.
సు—ట్రుంగింతునురా.
రా—తులువా.
సు—పలువా.
రా—వదరకు.
సు—పదరకు.

21 విశ్వామిత్రుడు—(జంఝూటిరాగము- ఆదితాళము.)
అపరాధినివని - కృపఁబూనకయా - చపలాక్షికినొక
నెపమెంచెన్ - నెపమెంచెన్ - ఉపలంబగుమని - శపియిం
చెన్ - అటుఁదపియించెన్ ॥అప॥
అంతటనా కాంతామణి కాంతుని - చెంతఁజేరి సంత
సింపఁగా శ్రీ - కాంతుఁడు రాముండై జననమొంది
చింతఁదీర్పనీ కనిచనెఁ దపమున ॥కప॥

22 గౌతముఁడు—(సురటరాగము - ఏకతాళము.)

రామ ! సుగుణధామా ! శ్రీమహిత ! ముఖజిత
సోమ ! శ్రీ-రామా ! నిన్నెన్నశక్యమా ! ॥రామ॥
కామినిశాపము బాపి - ఘనప్రభావమునుజూపి
ఈమహిసుశ్లోకుఁడవై - తోమహనీయా ! తలఁపఁగ ॥రా॥
ఈశశరణుశరణు - అఘవి - నాశశరణుశరణు
క్లేశహారణ శరణుశరణు శ్రీ ॥రా॥
ధరణిభరమువాపి - కని - కరముమాపైఁజూపి
నిరతము ఋతమునువీడకం- నెగడుమార్య ! సు
గుణధుర్య ! ॥రామ॥

23 జనకుఁడు—(భైరవిరాగము - రూపకతాళము!)

ఘన తేజులీ ధనుష్మంతులేరొ.
మునినాయకా ! యెఱింగింపవే !
మనసిజసన్నిభులీ - తనుజులఁగని - యనిశముస
మ్మోదమునవరలు నెవఁడో ॥ఘన॥
చూడంజూడఁగ - వేడుకయయ్యెఁగ
నేఁడువీరి వదనముల్.
ఈడునకిరువురు జోడుగ - నెంతో పోడిమిగానుం
డిరిగా ॥ఘన॥

24 విశ్వామిత్రుఁడు—(ఆనందభైరవిరాగము - ఏకతాళము.)

వినుమోభూజానా ! ఈ
ఘనున మిత్రకుంజరహర్యక్షులు - మునివంద్యులు
రామలక్ష్మణాఖ్యులు ॥విను॥
మనువంశ సంభవుండగు దశరథ - మహీపాలునకుఁబ్రియా
త్మజులునీ - యనుపమానభీమకార్ముకంబిటఁ - గనుం
గొనఁగ వచ్చిరినేఁడిట్టులు ॥విను॥

అతులితముగ మత్కృత క్రతురక్షణ - మాచరించియు
లోనని శాచర - ప్రతతిఁగూల్చి మార్గంబున గౌతమ
పత్నిని శాపవిముక్తను జేసిరి ॥విను॥

25 జనకుఁడు—(హిందూస్థాని కాఫీరాగము - ఆదితాళము.)

అయ్యా! దశరథ! వినుమయ్యా! దశరథ! మీ
నెయ్యముమాకిట్లేడఁగూర్చె రాముఁ ॥నయ్యా॥
వెయ్యేటికినా సుకృతఫలంబిది
చయ్యనఁ జేయందలఁచితి సీతో
వియ్యంబును మీ రామలక్ష్మణులు
న్యాయ్యవర్తనులు సుఖముగను న్యా ॥నయ్యా॥
తాటకా సుబాహులాదిగ దానవ
కోటిఁ దునిమి మునిక్రతువుఁదీర్చి ఘో
రాటవిశిలగతినున్న గౌతమవ
ధూటిశాపమును మీటియనంతర ॥నయ్యా॥
జనవంద్యుఁడు మీతనయుఁడు కౌశిక
మునివెంటను జనుదెంచి మత్పురికి
ననుపమాన శివునిధనువుఁదునిమెను
గనుక నాదుబుద్ధి పూర్వకముగా ॥నయ్యా॥
మీతనయునికిట నాతనయనిచ్చి
చేతువివాహము ప్రీతికరంబుగ
వేతరలిరండు సకుటుంబ బంధు
హిత సకల పరివారయత్నముగ ॥నయ్యా॥

26 పరశురాముఁడు—(సురటరాగము - ఆదితాళము)

ఎవ్వఁడవోరోరి! క్రొవ్వినవానివలెఁ - జివ్వననరి
గెడుకూళ! యీలీల - దుస్సీల! - పల్కవదేలా? ॥ఎ॥

లిచిన నిలునిలు ॥మెవ్వఁడ॥
బెండుపడినయా - ఖండపరశుకో
దండముఁద్రుంచితి నాకెదు రెవరని
గండుమిగిలి యరుగుచుంటివా? ఛీ
ఖండనంబు సల్పుమిపుడు నాతో ॥నెవ్వఁడ॥
ఇయ్యవనింగల యిలాధిపతులను
ముయ్యేఁడుమారులన్ వధించెఁడా
గయ్యంబున భార్గవరాముండన
న్యాయడ వినలేదట రఘురామ! ఛీ ॥యెవ్వఁడ॥

27 సంవాదము:— (పరశురామ శ్రీరాములు)

దర్బారురాగము - రూపకతాళము.

శ్రీ—నలదువలదు కలహమునా - పలుకులాదరింపు
మయ్య! తెలియవటయ్యా ద్విజులకుఁ - గలనము
మేలుగునటయ్యా! ॥వలదు॥

ప—మేలుకీడు లెన్నఁగఁ నీ - కేలర పౌరుషహీనా!
ఆలమొనర్తువలేదా? - యసుర్లుగోల్పోవుదువా? ॥మే॥

శ్రీ—బాపఁడ నీవేమన్నను - గోపము లేదయ్యా నాకుఁ
బాపహితంబగునీపని - యేపగిదినొనర్తునయ్య ॥వల॥

ప—పౌరుషముండదు కదదు - ర్బలునకు ధాత్రినిజూ
డనా - పౌరుషహీనుని కెటుకో - పముగలిగె
దురా! మూఢ! ॥మేలు॥

28 (శ్రీరాముఁడు పరశురాముఁడు సంవాదము.)

బ్యాండుస్వరము - అటతాళము.

శ్రీ—బాపఁడ! న్యాయ్యమెఱింగిననీతో - వైరమ్ము - కడుపా
పమ్ము - విడుకోపమ్ము - తెమ్ముచాపమ్ము - చేతు
రూపమ్ము - విరూపమ్ము ॥బా॥

ప—ధనువిదెకొనుమా।
శ్రీ—కనలక తెమ్మా!
ప—కొనియెక్కిడకుండిన దుర్మంత్రుక
శ్రీ—అటులేమచ్చటులభుజా.
పటిమనుగనుమా - తటుకున దెమ్మా.
తృటిలో పలనే - తుత్రుటితముసేతుక ॥కావంద॥

29 పరశురాముఁడు—(బేహాగ్ రాగము - ఏకతాళము.)
రామనీవ్రుమ - హామహుఁడవు
మహామహుఁడవు - మాధవుఁడవు ॥రా॥
కోరినీదరిఁ - జేరువారికి
వేవేయైశ్వర్యములు - వేయేటికయ్యా ॥రా॥
కరుణాభరణ - దురితహరణ
ఉరగశయనన - న్నోమమయ్యా ॥రా॥
సూరినుతనా - నేరమెన్నక
కూరుఁడనక - భారమనక
కారుణ్యముతోఁ - గావుముదేవా! ॥రా॥

30 మంగళహారతి—(బేహాగ్ రాగము- ఏకతాళము.)
మంగళంబు రామచంద్రా! మంగళముజయ
అంగజజనకా! గరుడప - తంగమహా! సంగీత.
లోలా! శృంగారవేషా! శ్రితజనపోషా!
రంగన్మనీషా! రంజితభాషా ॥మంగ॥
ధీరజనమందార! పారా - వారసమగంభీరశూరా
సారవిచారా! జగదాధారా! సిరిదాకారా!
నిగమసంచారా! ॥మంగ॥
కామితార్థవరద! గిరిజ - కాంక్షితాభివంద్య
నామ! శ్రీమద్గుణధామా! శ్రీకరనిష్కామా!
నీమా! యభిరామా! నిస్తులోద్దామా! ॥మంగ॥

ఆంధ్రప్రబోధినీగ్రంథ నిలయము.

ఇందు మతసాంఘిక నైతిక సంబంధమైన నవలలు, నాటకములు, ప్రబంధములు మొదలగు భాషాభివృద్ధి కరములగు గ్రంథములు సంవత్సరమునకు నాలుగు వెలువడుచుండును. ప్రతిగ్రంథమును గ్లేజు కాగితములపై మల్లెమొగ్గల వంటి యక్షరములతో జూచు వారికి మహానందజనకముగనుండి చదువువారికెంతయు నుత్సాహమును గలుగజేయుచుండును. సంవత్సరమున మొత్తము ప్రకటింపబడు గ్రంథములన్నియు నాలుగు రూపాయల వెలకు మించి యుండవు. గాన భాషాభిమానులెల్లరు చందాదారులై భాషాపోషకులుగ నుందురని నమ్ముచున్నాము.

ఎప్పటికప్పుడు చదివి పారవేయు వార్తాపత్రికలవలెగాక శాశ్వతముగానుండు నీ గ్రంథములపై ప్రకటనలు వేయించుకొను వారికి చాలా లాభకరము.

చందా నియమములను గురించి కాని ప్రకటనలను గురించి కాని దిగువ చిరునామాకు వ్రాసిన వెంటనే తెలుపబడును.

ఆంధ్రప్రబోధినీ గ్రంథనిలయము.

మండవల్లి,

లింగాలపోస్టు,

కృష్ణాజిల్లా.